

MATERIÁLIE

Vyhodnocení archeologického výzkumu dominikánského kláštera v Opavě z roku 1969. Sondy S1 a S2 v prostoru pod refektářem¹

DOI 10.69108/cszm-b.2024.3.03

Abstract

The article informs about results of interdisciplinary project, evaluating the findings of previously unanalysed archeological field research, conducted by team led by Vlasta Šikulová in 1969 in the area under the refectory in the monastery of the Dominican Order in Opava. Based on archeological sources, sets of ceramics, metals and leather artefacts, together with archeobotanical samples and osteological materials were comprehensively analysed. The depot, including objects from the turn of the 12th and 13th Centuries up to the end of the 14th Century, brings significant data about the settlement of the city in the period before the foundation of the monastery and helps to describe the architectural development of the location.

Keywords: Medieval Archeology, Dominican Monastery in Opava, Archeobotanics, Osteology

1. Úvod

S přestávkami téměř 25 let trvající výzkum (1967–1991)² související s rekonstrukcí dominikánského kláštera a kostela sv. Václava v Opavě představuje jednu z nejrozsáhlejších záchranných archeologických akcí oddělení archeologie (dříve prehistorického oddělení) Slezského zemského muzea.³ Jednalo se o prospekci v prostoru vnitřní aglomerace středověkého města, která zachránila důležité informace o vývoji středověké Opavy.⁴ Množství nálezů, komplikovanost jednotlivých zkoumaných situací, omezené možnosti

1 Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Slezské zemské muzeum (DKRVO, MK000100595). This work was financially supported by the Ministry of Culture of the Czech Republic by institutional financing of long-term conceptual development of the research institution (the Silesian Museum, MK000100595).

2 Hlavní část realizována v letech 1967–1987, drobnější akce až do roku 1991, srov. Markéta TYMONOVÁ, *Medievalní archeologie v českém Slezsku*, *Archaeologia historica* 45/2, 2020, s. 564.

3 Vlasta ŠIKULOVÁ, *Záchranné akce v areálu středověké Opavy*, Přehled výzkumů (dále PV) 1967, 1968, s. 108–109; TÁŽ, *Krypta v Moravské kapli kostela sv. Václava v Opavě*, PV 1968, 1970, s. 67–70; TÁŽ, *Pokračování záchranných akcí v areálu středověké Opavy (okr. Opava)*, PV 1970, 1971, s. 69–74; TÁŽ, *Záchranné akce v areálu středověké Opavy (okr. Opava)*, PV 1971, 1972, s. 121–124; TÁŽ, *Záchranné akce v areálu středověké Opavy (okr. Opava)*, PV 1972, 1973, s. 90–91; TÁŽ, *Pokračování výzkumu dominikánského kláštera v Opavě (okr. Opava)*, PV 1976, 1978, s. 87–88; TÁŽ, *Zpráva o pokračování výzkumu dominikánského kláštera v Opavě*, *Vlastivědný věstník moravský* 34/2, 1982, s. 206–208; TÁŽ, *Středověká polévaná keramika z Opavy*, *Archaeologia historica* 85/10, 1985, s. 230–232; TÁŽ, *Záchranný výzkum v bývalém dominikánském kostela sv. Václava v Opavě (okr. Opava)*, PV 1987, 1990, s. 76–77.

4 Další výzkumy v areálu kláštera a kostela probíhaly v letech 1996, 2000 a 2002, při nichž Pavel Stabrava ve spolupráci s Hanou Teryngerovou odkryli před průčelím pozůstatky loretánské kaple a nedochovaný polygonální závěr kostela (srov. M. TYMONOVÁ, *Medievalní archeologie*, cit. s. 568, 569). V letech 2009–2011, v rámci úprav Domu umění, byl proveden Národním památkovým ústavem archeologický výzkum v prostoru zaniklého západního křídla kláštera, na rajském dvoře, v prostoru ambitu, kapitulní síni a v severním křídla kláštera; dle Hana MALÍKOVÁ (KARTOŮSOVÁ) – Pavla SKALICKÁ, *K datování hospodářské stavby z areálu dominikánského kláštera v Opavě*, *Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické* (dále ČSZM-B) 65/3, 2016, s. 223–236, cit. s. 225. Zmínit musíme rovněž výzkumy opavských památkářů v letech 1999 a 2002, srov. M. TYMONOVÁ, *Medievalní archeologie*, s. 564.

tehdejšího oddělení archeologie s ohledem na personální obsazení a finance, nedovoloval tento jedinečný soubor zpracovávat průběžně. Díky Dr. Vlastě Šikulové, vedoucí výzkumu a tehdejší archeoložce Slezského zemského muzea, se však podařilo zachránit obrovské množství archeologického materiálu (keramika, kovy, archeobotanické vzorky, kůže, dřeva apod.), který v depozitáři muzea čeká na své zpracování. Částečně již byly dílčí segmenty výzkumu, ovšem jednalo se pouze o drobné záležitosti, zpracovány dříve.⁵ Tato práce vyhodnocuje výzkum z roku 1969 (př. č. 1969/25),⁶ který byl v rámci dvou sond (S1 a S2) realizován pod bývalým refektářem,⁷ v severovýchodním rohu klášterního komplexu.⁸

2. Stručně k historii a archeologickým pramenům

K samotné historii kláštera a kostela sv. Václava již byla napsána stěžejní publikace,⁹ která shrnula jeho stavební vývoj a etapy, a to na pozadí historických událostí. Zde uvedme pouze to nejdůležitější a doplnme případně o další zmínky z novější, především archeologické literatury. Klášter vznikl v prostoru mezi pozdější ulicí Pekařskou, Mnišskou, Solnou a Dolním náměstím na popud Mikuláše I.¹⁰ Ten dominikánům přidělil již dříve intenzivně osídlené místo¹¹ (viz níže) v prostoru existujícího kostela sv. Václava.¹² Po roce 1300 se v místě původního kostela¹³ začal budovat klášterní chrám, kdy kapitulní komplex měl být dokončen po roce 1330¹⁴ a k vysvěcení kostela¹⁵ došlo 1. listopadu 1336.¹⁶ Klášterní komplex za svou

5 Např. H. MALÍKOVÁ (KARTOUSOVÁ) – P. SKALICKÁ, *K datování*, s. 223–236; Soňa KRÁLOVÁ – Kateřina VAĐUROVÁ, *Středověké a novověké sklo z dominikánského kláštera v Opavě*, ČSVM-B 70/1, 2021, s. 1–23.

6 Navazuje tak na snahy o postupné zpracování celého souboru započaté v roce 2013, v rámci zpracování interních grantů Slezského zemského muzea s názvem Středověká a raně novověká Opava ve světle archeologických pramenů I a II viz M. TYMONOVÁ, *Medievalní archeologie*, s. 572; H. MALÍKOVÁ (KARTOUSOVÁ) – P. SKALICKÁ, *K datování*, s. 225.

7 Z prostoru pod refektářem pochází materiál již z roku 1967 (př. č. 1967/11, 1967/12, 1967/19, 1967/21, 1967/22, 1967/26), kdy byla bez vědomí archeologů v těsné blízkosti východní zdi vyhloubena sonda (kvůli zjištění hloubky základů) o rozměrech 145 x 155 cm. Dr. Vlasta Šikulová v místě provedla ohledání a vyzdvižení nálezů a zkoumanou situaci označila jako jámu (či objekt) č. 1. Skromný keramický materiál, který byl smíšený ze všech narušených vrstev, odpovídá intervalu od přelomu 12. a 13. století až po polovinu 14. století. Nejvíce nálezů, které jsou současně nejstarší a odpovídají nálezům raně středověké výrobní tradice (tj. závěr 12. až první polovina 13. století) pocházejí z tmavě šedé vrstvy situované u dna. Nejmladší, tj. z první poloviny 14. století, jsou pak z hnědé vrstvy s hnojem. Srov. V. ŠIKULOVÁ, *Záchranné akce*, s. 108–109.

8 V. ŠIKULOVÁ, *Pokračování záchranných akcí*, s. 69–74.

9 Václav ŠTĚPÁN, *Dějiny dominikánského kláštera a kostela svatého Václava v Opavě*, Opava 2014.

10 Akt zlistnění je datován k 1. 9. 1291.

11 Středověké předklášterní osídlení je v místě archeologicky doloženo minimálně od poloviny 13. století, srov. S. KRÁLOVÁ – K. VAĐUROVÁ, *Středověké a novověké sklo*, s. 2; H. MALÍKOVÁ (KARTOUSOVÁ) – P. SKALICKÁ, *K datování*, s. 226–227.

12 V blízkosti kostela sv. Václava se provozovala řemesla (zpracování kovů, zvláště olova, kostěná výroba (hrací kostky, hřebyny), zpracování kůže a oprava kožených předmětů (boty, opasky apod.), dle V. ŠTĚPÁN, *Dějiny dominikánského kláštera*, s. 15, na základě výzkumu Dr. Vlasty Šikulové.

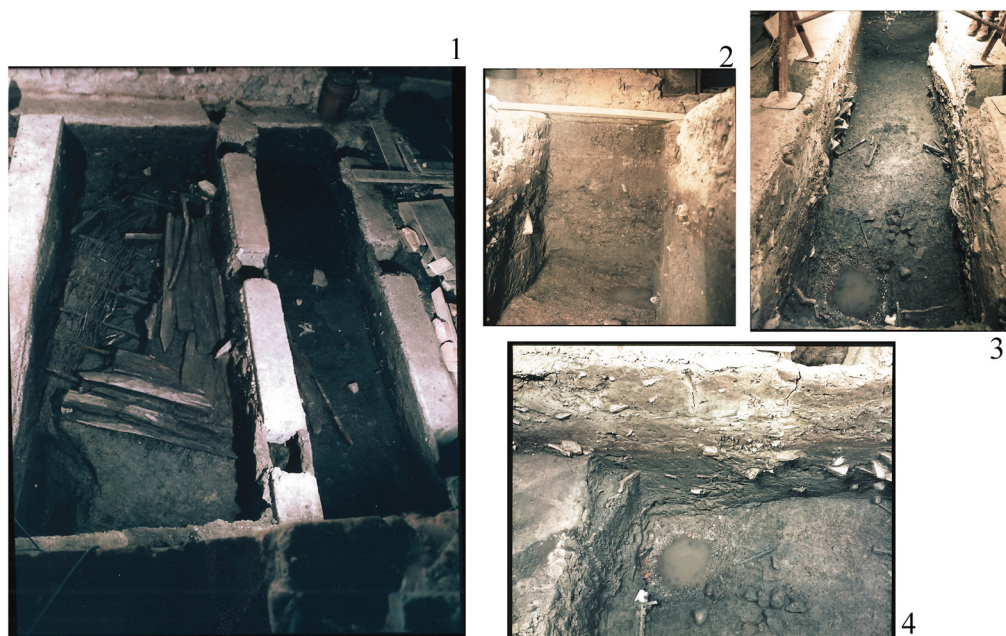
13 Nynější kapele sv. Dominika je původní, pravděpodobně románský kostel sv. Václava, srov. Tamtéž, s. 19–21.

14 Funkční části kostela a kláštera byly ovšem dokončeny již dříve, a to v roce 1321, srov. H. MALÍKOVÁ (KARTOUSOVÁ) – P. SKALICKÁ, *K datování*, s. 227.

15 Kostel byl vysvěcen olomouckým biskupem Janem Volkem a ve své době byl největším chrámem v Opavě, dle S. KRÁLOVÁ – K. VAĐUROVÁ, *Středověké a novověké sklo*, s. 2.

16 V. ŠTĚPÁN, *Dějiny dominikánského kláštera*, s. 26.

sedmi set letou existenci několikrát vyhořel¹⁷ a rovněž prošel i fázemi výrazných či dílčích rekonstrukcí,¹⁸ které se projevily nejen v jeho stavební podobě, ale jsou i důležitými mezníky archeologických stratigrafií. Roku 1706 je opavský dominikánský klášter spolu s dalšími slezskými konventy odtržen od polské provincie a přiřazen k české. Během slezsko-pruských válek dochází k úpadku kláštera především v důsledku zhoršených hospodářských podmínek a zadlužení, což vedlo v roce 1786 k jeho zrušení.¹⁹

Obr. 1: Opava, dominikánský klášter, výzkum z roku 1969. Terénní fotografie pořízené v průběhu výzkumu. 1 – sonda S1 (vlevo) a sonda S2 (vpravo); 2 až 4 – sonda S2. Archiv oddělení archeologie SZM, foto V. Šikulová, upravil J. Juchelka.

Pokud se na vývoj prostoru klášterního komplexu podíváme z hlediska archeologických pramenů,²⁰ jsou mnohdy strohé historické informace především z jeho počátků, a nulové údaje z jeho předklášterního období, výrazně doplněny o klíčové indicie. Místo, které se nachází na štěrkovém podloží²¹ pravobřeží řeky Opavy, bylo osídleno na sklonku mladší doby kamenné.

17 Konkrétně 31. 8. 1431, 9. 8. 1461, 1490, 9. a 14. 6. 1556, 1602, 1627, 11. 5. 1651, 24. 5. 1689.

18 Více k tomu viz V. ŠTĚPÁN, *Dějiny dominikánského kláštera*, s. 28, 35, 39–40, 83–84, 105, 111, 116–117, 148, 180, 183 atd.

19 Tamtéž.

20 A to na podkladě prováděných archeologických výzkumů, viz poznámku 3 a 4.

21 V. ŠIKULOVÁ, *Záchranné akce*, s. 121.

V prostoru bývalé Moravské kaple (neboli také kaple svatého Kříže, v místech bývalé sakristie) byly zachyceny jámy kultury s lineární keramikou.²² Dále zde byly registrovány i nálezy lengyelské kultury,²³ kultury lidu lužických popelnicových polí a z doby římské.²⁴ Dalším zachyceným sídelním horizontem je polovina 12. století²⁵ a přelom 12. až začátek první poloviny 13. století,²⁶ kdy v místě stál pozdně románský kostel²⁷ sv. Václava (dnes kaple sv. Dominika).²⁸ V té době postupně vznikaly v okolí původního kostela řemeslnické dílny (zpracování kovů, kostěná výroba, podomácké zpracování kůží). Kolem poloviny 13. století jsou situace předklášterního období zasaženy rozsáhlým požárem.²⁹ Objekty a situace předchozího osídlení byly definitivně odstraněny a zasypány ovšem až po roce 1300.³⁰ Nová etapa je spojena již se samotnou stavbou klášterního komplexu, sic v některých partiích současného půdorysného rozsahu kláštera jsou ještě do poloviny 14. století zachyceny objekty či lépe řečeno situace náležící spíše samostatnému³¹ či možná již i klášternímu hospodářskému zázemí.³²

3. Interpretace archeologických situací v místech výzkumu z roku 1969 v rámci sond S1 a S2

V souvislosti s výzkumem nejsou v muzejním archivu resp. na oddělení archeologie Slezského zemského muzea k dispozici žádné plány, které by jednoznačně vykreslily stratigrafické aj. vztahy související s výzkumem.³³ K dispozici jsou pouze strohé informace z literatury,³⁴

22 V. ŠIKULOVÁ, *Pokračování záchranných akcí*, s. 69–74.

23 Fragmenty lengyelské kultury bez bližších nálezových okolností tvoří soubor nálezů z výzkumu pod refektářem, př. č. 1969/25.

24 V. ŠIKULOVÁ, *Záchranné akce*, s. 121–124.

25 Na podkladě analýzy keramických zlomků sekundárně uložených v mladších vrstvách (sonda S2 – šedá vrstva pod druhým dřevem) viz níže.

26 Na základě průzkumu byla ve venkovní jižní zdi kaple sv. Dominika zachycena tři románská okna, z nichž dvě jsou zazděná; V. ŠIKULOVÁ, *Zpráva o pokračování*, s. 206–208.

27 Podle názoru historiků existoval pod svatováclavským patrocinielem jako samostatná svatyně již v první polovině 13. století, dle V. ŠTĚPÁN, *Dějiny dominikánského kláštera*, s. 13.

28 V. ŠIKULOVÁ, *Záchranné akce*, s. 90–91.

29 Jáma č. 6 (studna), jež zaniklá při požáru ve 2. polovině 13. století, viz V. ŠIKULOVÁ, *Záchranné akce*, s. 121. Zkoumaná situace z října roku 1976 u východní zdi barokní budovy kláštera, v místech dnešní příjezdové rampy, která potvrzuje, že ve druhé polovině 13. století zde byl požár, viz V. ŠIKULOVÁ, *Pokračování výzkumu*, s. 87–88. Zmínka o požárové vrstvě ve sklepě pod refektářem (V. ŠIKULOVÁ, *Středověká polévaná keramika*, s. 230) s nálezem denáru moravského markraběte Přemysla z konce 30. až 60. let 13. století, viz Vlasta ŠIKULOVÁ, *Zpráva o pokračování*, s. 206–208.

30 Datace opřena o nález parvu Václava II z 1300–1305 v prostoru kaple na jižní straně kostelního presbytáře, dle V. ŠIKULOVÁ, *Zpráva o pokračování*, s. 206–208; V. ŠTĚPÁN, *Dějiny dominikánského kláštera*, s. 19.

31 V situaci pod refektářem (severovýchodní část budovy) byla zachycena výdřeva a proutěný plot společně s hnojištěm z první poloviny 14. století, viz V. ŠIKULOVÁ, *Středověká polévaná keramika*, s. 231.

32 V severozápadní části zachycen chlév, který někteří badatelé považují za funkční součást hospodářského zázemí postupně budovaného kláštera, a jež byl později (ve 14. století) překryt základy ambitu, resp. zdi oddělujících klausuru od hospodářské části konventu. Navíc někteří v místě předpokládají i další hospodářské stavby, viz H. MALÍKOVÁ (KARTOUSOVÁ) – P. SKALICKÁ, *K datování*, s. 233, 235.

33 Žádné nálezové zprávy ani plány nejsou k dohledání rovněž v archivu Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., viz písemné sdělení dr. Václava Kolomazníčka (pracovník archivu) z 25. 3. 2024.

34 V. ŠIKULOVÁ, *Pokračování záchranných akcí*, s. 72.

nepopsané fotografie (obr. 1) či ručně psané poznámky dr. Šikulové, umístěné v jednotlivých krabicích či v sešitech archivovaných v depozitáři oddělení archeologie. Poznámky uvádějí jen zevrubné orientační označení vrstev (např. šedá vrstva pod černou apod.), na jejichž základě a s přihlédnutím k materiálu, který jednotlivé vrstvy obsahovaly, jsme se pokusili určit jejich posloupnost a zpětně rekonstruovat i možnou stratigrafickou kontinuitu (viz obr. 2 a 3). Vycházeli jsme z několika daných faktů. Prvním je, jak dr. Šikulová uvádí, že v prostoru pod refektářem, resp. pod jeho podlahou, v místě zasypaného sklepa, se nacházelo nejvýraznější souvrství tvořené 12 prozkoumanými stratigrafickými jednotkami o celkové hloubce 1,50 m (obr. 1:2 a 4).³⁵ Nejsvrchnější vrstva (pravděpodobně první pod odstraněnou podlahou a označena jako „tmavá vrstva nad hnojem“ či „tmavá vrstva pod dřevěnou podlahou“ v rámci sondy S2) obsahovala keramiku, která přináleží první polovině 14. století.³⁶ Níže se nacházela vrstva hnoje, ve které ležel proutěný plot.³⁷ Z terénního snímku (obr. 1:1) je patrné, že proutěný plot leží jen několik desítek centimetrů pod úrovní odstraněné podlahy. Tuto situaci dr. Šikulová datovala do průběhu první poloviny 14. století.³⁸ Existence hnojiště je spojená již s fungováním blízkého kláštera, kdy je ještě celé severní průčelí konventu (u dnešní Solné ulice) vyhrazeno pro hospodářské účely.³⁹ Pod vrstvou označenou jako „šedá pod třetím dřevem“ v rámci sondy S2 se nacházela vrstva s mazanicí, která překrývá vrstvu s přepáleným obilím. Je pravděpodobné, že se jedná o vrstvu dokládající požár z 60. let 13. století (stejně jako vrstvy „černá severně od desky“ a „tmavě šedá resp. černá“).⁴⁰ Prostor byl v rámci předklášterního období ještě nějakou dobu využíván (předpokládáme zde pokračování „přištipkářské“ výroby či blízkosti dílny na zpracování kůží a výrobu kožených předmětů až do průběhu první poloviny 14. století, reprezentované „dolní vrstvou nad dřevem“, „šedá pod třetím dřevem“ a „hnědou nad tmavěšedou“) a definitivně byl tento horizont odstraněn ve 14. století v souvislosti s překrytím situací základy ambitu, resp. zdí oddělujících klausuru od hospodářské části konventu (viz výše). Druhým faktem, který celou situaci oněch 12 vrstev uzavírá, je sdělení dr. Šikulové,⁴¹ že nejspodnější zkoumaná vrstva obsahovala materiál z přelomu 12. a 13. století (vrstvy označené jako „šedá pod černou“, „šedá vrstva pod dřevem“ a „šedá vrstva pod druhým dřevem“, všechny v rámci S2).⁴² Níže se již výzkum neprováděl z důvodů prosakování spodní vody⁴³ (obr. 1:2 až 4) skrz šterkové podloží.⁴⁴

35 Tamtéž.

36 Jednalo se o porovnání s materiálem z objektu č. 1 (studny), který byl zkoumán pod Moravskou kaplí a který měl být zasypan nejpozději ve 30. letech 14. století, viz V. ŠIKULOVÁ, *Pokračování záchranných akcí*, s. 71 a 72, tab. 52 na s. 136; TÁŽ, *Záchranné akce*, s. 90.

37 Situace byla vyfotografována a publikována v roce 1971, viz V. ŠIKULOVÁ, *Pokračování záchranných akcí*, tab. 53:2 na s. 137.

38 V. ŠIKULOVÁ, *Středověká polévaná keramika*, s. 231.

39 Viz v poznámce č. 32.

40 Obdobné zuhelnatělé obilí bylo nalezeno i v jámě č. 6, viz V. ŠIKULOVÁ, *Záchranné akce*, s. 121–124; TÁŽ, *Záchranné akce v areálu středověké Opavy (okr. Opava), Přehled výzkumů 1972*, s. 90–91; TÁŽ, *Zpráva o pokračování*, s. 206–208.

41 V. ŠIKULOVÁ, *Pokračování záchranných akcí*, s. 72.

42 Zmínit musíme rovněž jámu č. 1 z roku 1967, která byla zkoumána v místnosti bývalého refektáře v rámci neohlášeného výkopu stavařů, kteří v místě bez přítomnosti archeologů vyhloubili zkušební sondu, která měla ověřit hloubku základů. Následný výzkum provedený dr. Šikulovou zachytil v jámě na jejím dně tmavě šedou vrstvu s keramikou z poloviny 13. století až z druhé poloviny 13. a počátku 14. století, viz V. ŠIKULOVÁ, *Záchranné akce*, s. 108–109.

43 Tamtéž.

44 Tamtéž, s. 121.

Žádné další informace o sondách S1 a S2 z roku 1969 nemáme. Je pravděpodobné, že na terénní fotografii pořízené v průběhu výzkumu z roku 1969, je sonda S1 situována vpravo a sonda S2 vlevo (obr. 1:1). Z fotografií pak můžeme pouze odhadovat velikost obou sond.⁴⁵ Nejasná však zůstává jejich orientace a umístění v rámci stávajících konstrukcí.⁴⁶ Zcela neznámý je ovšem klíčový údaj o poloze svrchní vrstvy, tj. na které úrovni resp. niveletě započala dr. Šikulová se svým výzkumem. S jistotou tak můžeme pouze říci, že se obě sondy nacházely v severovýchodním traktu budovy, v místech bývalého refektáře (obr. 4).

4. Rozbor nálezů ze sond S1 a S2 z roku 1969⁴⁷

V rámci výzkumu bylo získáno velké množství archeologických artefaktů. Jednalo se především o keramiku, zastoupen však byl i osteologický materiál, archeobotanické vzorky, kůže a kovové předměty.⁴⁸ Vyhodnocení keramického materiálu je v rovině typologicko-morfologické, ostatní materiál byl zpracován i s užitím přírodovědných analýz. Představené metody dopomohly k rekonstrukci událostí spojených v daném prostoru s předklášterním obdobím až po vznik samotného klášterního komplexu. Všechny složky archeologických pramenů (movité i nemovité) jednoznačně přispěly k lepšímu pochopení vývoje této části středověké aglomerace při dnešní Solné ulici a rovněž obohatily naše poznání o počátcích dominikánského kláštera v Opavě. Zachyceny byly výzkumem čtyři, resp. pět chronologických horizontů (obr. 2 a 3). První, prokázaný pouze okrajově v podobě keramických zlomků nalezených jako intruze v mladší situaci („šedá vrstva pod druhým dřevem“ v rámci sondy S2), dokládá pozdní mladohradištní osídlení místa z poloviny 12. století (horizont 0). Druhý souvisí s předklášterním obdobím z přelomu 12. a první poloviny 13. století (Horizont A – raně středověká výrobní tradice).⁴⁹ Další předklášterní horizonty (Horizont B – přechodný horizont a C z druhé poloviny 13. století) jsou již ztotožněny s počátky vrcholně středověké produkce na Opavsku (přibližně od 30. a 40. léta 13. století až po rok 1300)⁵⁰ a poslední horizont (Horizont D – první polovina 14. století) souvisí již s blízkou existencí kláštera, kdy místo výzkumu bylo do jeho komplexu zakomponované v průběhu 14. století.⁵¹

45 Na základě na fotografii (obr. 1:3) zachycené tzv. stavařské či lešenářské kozy, lze šířku sondy S2 odhadnout na 120 cm a délka obou sond by pak mohla dosahovat 250 cm, přičemž užší sonda S1 by v tom případě mohla mít šířku 60 cm.

46 Pravděpodobně byly situovány obě sondy kolmo k nosným zdem, ale již není zřejmé, ke kterým.

47 Rozbor materiálu je v této fázi pouze zevrubný, limitovaný určeným rozsahem normostran v tomto časopise. Komplexní vyhodnocení bude součástí připravované monografie, která shrne výsledky projektu v jeho posledním roce řešení.

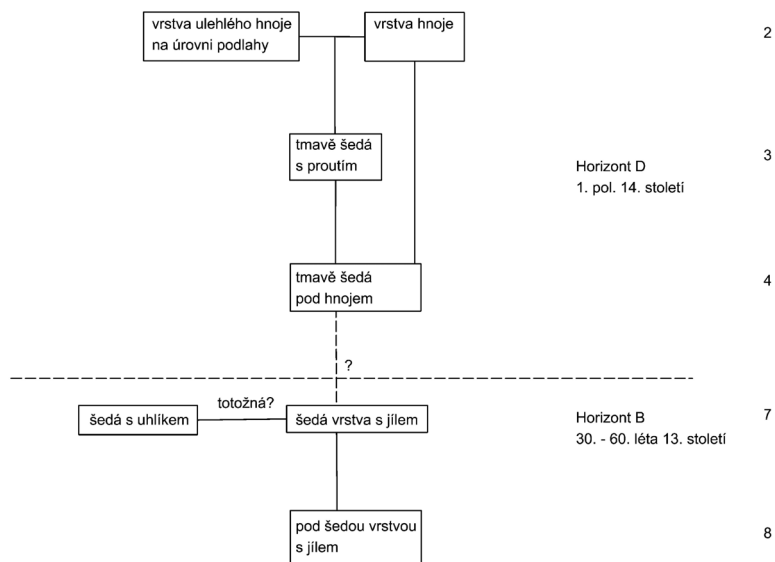
48 Sklo zpracováno již dříve, viz S. KRÁLOVÁ – K. VAĎUROVÁ, *Středověké a novověké sklo*. Drobný fragment skla, kusy červené sklovité strusky a korálek ze zeleného skla byly nalezeny v roce 1969 v sondě II ve sklepech pod refektářem.

49 Srov. Ladislav ČAPEK a kol., *Vrcholně a pozdně středověká keramika v Českých zemích*, Plzeň 2022, s. 154.

50 Vrcholně středověká keramika přichází do Opavy již před pol. 13. století, viz L. ČAPEK a kol., *Vrcholně a pozdně středověká keramika*, s. 167. Objevují se ovšem i názory o tom, že keramika navazující na hradištní tradice se v Opavě objevuje až do druhé poloviny 13. století, srov. H. MALÍKOVÁ (KARTOUSOVÁ) – P. SKALICKÁ, *K datování*, s. 233.

51 Archeologické situace spojené s hospodářskými účely byly v místě definitivně kolem poloviny 14. století překryty základy ambitu, srov. H. MALÍKOVÁ (KARTOUSOVÁ) – P. SKALICKÁ, *K datování*, s. 233, 235.

Sonda S1

Obr. 2: Opava, dominikánský klášter, výzkum z roku 1969, sonda S1. Rekonstrukce možných stratigrafických vztahů na nalezišti. Grafická podoba T. Petr, upravil J. Juchelka.

4. 1. Keramika

Středověkou keramickou produkcí lze zařadit do všech čtyř, resp. pěti chronologických horizontů – 0, A, B, C i D, tj. od pozdní mladohradištní produkce⁵² (od pol. 12. století – horizont 0), (obr. 5), raně středověké výrobní tradice, spojována v rámci nálezových situací s přelomem 12. a 13. století (Horizont A), s obdobím okolo požáru⁵³ ve 30. až 60. let 13. století (tzv. přechodný horizont B),⁵⁴ s 2. polovinou 13. století (Horizont C) a s 1. pol. 14. století (Horizont D).⁵⁵ Všechny zastoupené tvary představují standardní soubor typologických tříd středověkého hrnčířství, se kterým se můžeme setkat v rámci výzkumů souvisejících s městským prostředím (obr. 6).⁵⁶ Pro opavskou keramickou produkcí je

52 Keramika je blízká brněnskému horizontu RS 4.2 z první poloviny 12. století, srov. Rudolf PROCHÁZKA – Marek PEŠKA, *Základní rysy vývoje brněnské keramiky ve 12. až 13./14. století*, PV 48, 2007, s. 149.

53 Požár možná mohl souviset s obléháním Opavy Mongoly v dubnu roku 1241.

54 Požárové souvrství datované mincí, resp. denárem markraběte Přemysla, viz V. ŠIKULOVÁ, *Zpráva o pokračování výzkumu*, s. 206–208.

55 Horizont spojený s vrstvou hnoje v dominikánském klášteře v prostoru pod refektářem, v níž ležel proutěný plot, datovala Vlasta Šikulová do první poloviny 14. století, viz V. ŠIKULOVÁ, *Středověká polévaná keramika*, s. 231, a to na základě svého výzkumu viz TÁŽ, *Pokračování záchranných akcí*, s. 72. Stejně starý materiál, tj. z první poloviny 14. století, se nacházel v hospodářské budově v severozápadním rohu kláštera, srov. H. MALÍKOVÁ (KARTOUSOVÁ) – P. SKALICKÁ, *K datování*, obr. 3, s. 230 a 233.

56 Specifikace jednotlivých horizontů vychází z analogií soudobých nálezových produkcí, srov. např. R. PROCHÁZKA – M. PEŠKA, *Základní rysy*, s. 143–232; L. ČAPEK a kol., *Vrcholně a pozdně středověká*

signifikantní dlouhé užívání tvarů tradičního rázu v jejich „pozdněhradištní“ podobě (obr. 6:1–15),⁵⁷ „brzký“ nástup glazovaného zboží,⁵⁸ které se vyskytuje v požárním souvrství z 30. až 60. let 13. století (obr. 6:17)⁵⁹ a výrazný podíl redukční „kolonizační“ keramiky smíšeného charakteru u produkce v druhé polovině 13. století.⁶⁰

4. 2. Archeobotanická makrozbytková analýza⁶¹

K archeobotanické analýze bylo předáno 7 již proplavených vzorků s většími koncentracemi spálených makrozbytků polních plodin. Vzorky jsou archeologicky datovány do 13. století. Zkoumané vzorky můžeme na základě složení souborů zuhelnatělých makrozbytků polních plodin rozdělit do dvou skupin (graf 1).

(1) Vzorky 4 (podvzorek 4-1 a 4-2; vrstva s obilím z S2) a 75 (šedá vrstva pod černou v S2) obsahovaly především obilky žita s výraznějším podílem pšenice obecné a menší příměsí ova, ječmene a nepatrnou příměsí hrachu. Souboru makrozbytků obilnin v těchto vzorcích tedy dominuje hlavní chlebová obilnina vrcholného středověku na našem území žito seté. Obilky v těchto vzorcích byly zaznamenány nenaklíčené a bezpochyby se jednalo o zbytky skladovaného obilí určeného pro přímý konzum obyvateli středověké Opavy.

(2) Vzorky 239 (podvzorek 239-1 a 239-2; vrstva s obilím v S2) a 367 (podvzorek 367-1 a 367-2; vrstva s mazanicí v S2) obsahovaly soubor s převahou pšenice s malou příměsí žita a ojedinělou kontaminací jediným semenem hrachu (podvzorek 367-2). Obilky zkoumané ve vzorku 367-1 byly nenaklíčené. Obilky pšenice ve vzorcích 367-2, 239-1 a 239-2 byly zjištěny převážně naklíčené (nad 75 % analyzovaných obilek). Naklíčení obilek žita v těchto třech vzorcích bylo poněkud nižší (cca 20–70 %), (graf 2 a 3). Velikost klíčků (cca ½ až ¾ délky obilek) naznačuje intencionální naklíčení tohoto obilí při výrobě sladu.⁶² Klíčení bylo pravděpodobně ukončené pokusem o vysušení sladu, při kterém došlo ke karbonizaci zkoumaného materiálu.

keramika, s. 154; Vladimír GOŠ, *Slovanská keramika 10.–13. stol. na severní Moravě*, Vlastivědný věstník moravský 29/3, 1977, s. 291–303. R. PROCHÁZKA, *Pozdně hradištní keramika v některých moravských regionech*, Archeologické rozhledy 36, 1984, s. 430–442. Pro polské analogie pak např. Michał PARCZEWSKI, *Plaskowyż Głubczycki we wczesnym średniowieczu*, Warszawa – Kraków 1982, s. 119; Paweł RZEŹNIK, *Lokalne i ponadregionalne akcenty przemian ceramiki*, Wrocław 1999, s. 129, ryc. 3. Zde i odkazy na další relevantní literaturu.

57 Tj. závěr 12. a první desetiletí 13. století spojené s typickými „římsovitymi“ okraji s vnější výzdobou, či ještě s nezdobenými vzhůru vytaženými okraji, srov. R. PROCHÁZKA – M. PEŠKA, *Základní rysy*, s. 170; L. ČAPEK a kol., *Vrcholně a pozdně středověká keramika*, s. 154.

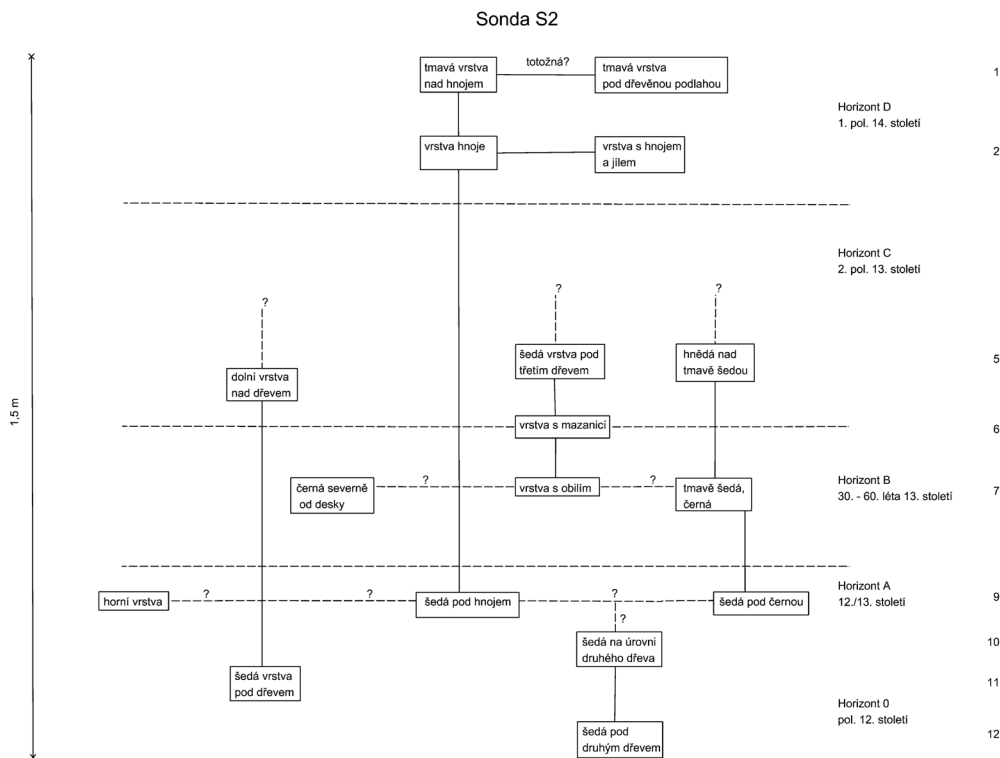
58 Soubor obsahoval polévaný přeslen (v souboru dnes nedohledaný), zmínka o něm v S. KRÁLOVÁ – K. VA-
ĐUROVÁ, *Středověké a novověké sklo*, s. 4.

59 V. ŠIKULOVÁ *Středověká polévaná keramika z Opavy*, s. 230; H. MALÍKOVÁ (KARTOUSOVÁ) – P. SKA-
LICKÁ, *K datování*, s. 230.

60 Keramika odpovídající brněnskému horizontu VS 1.2 dle R. PROCHÁZKA – M. PEŠKA, *Základní rysy*, s. 170.

61 Představena je prozatím zevrubná analýza materiálu. Celkový rozbor bude součástí výsledné monografie plánované na rok 2026. Za určení děkuji Mgr. Petru Kočárovi z Archeologického ústavu AV ČR Praha, v. v. i. Ještě je třeba zmínit, že dr. Vlasta Šikulová nechala v roce 1967 (př. č. 1967/21) analyzovat materiál ze sondy I, resp. jámy č. 1 a vrstvy hnoje. Rozbor provedl dr. Emanuel Opravil, který určil ve vzorcích přítomnost třešně a ječmene dvouřadého.

62 Viz též v Tomasz CYMBALAK – Petr KOČÁR – Kristýna MATĚJKOVÁ – Zdeňka SŮVOVÁ, *Nález pivovarského sladu v kontextu předlokačního sídelního horizontu v prostoru Spálené ulice na Novém Městě pražském – výsledky mezioborové spolupráce*, *Archaeologia historica* 38/2, 2013, s. 675–772.

**Obr. 3: Opava, dominikánský klášter, výzkum z roku 1969, sonda S2.
Rekonstrukce možných stratigrafických vztahů na nalezišti.
Grafická podoba T. Petr, upravil J. Juchelka.**

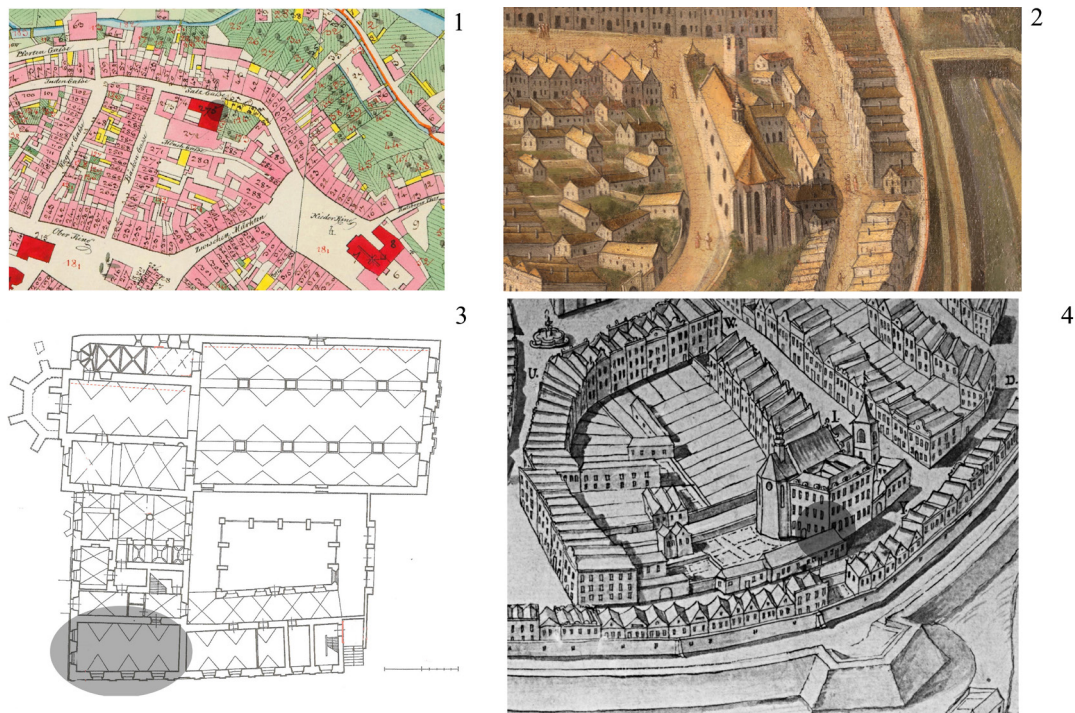
Analogie tohoto nálezu (tj. hromadné nálezy naklíčené pšenice) jsou až doposud v České republice ojedinělé. Prozatím převládají středověké archeobotanické doklady naklíčeného ječmene.⁶³ Ojediněle byl zaznamenán i naklíčený oves.⁶⁴ Převahu pšenice měly vzorky z Prahy – Národní třídy. Jedná se o vůbec nejstarší doklad naklíčeného obilí v Čechách datovaný na přelom 12. a 13. století.⁶⁵ Zaznamenána byla také raně novověká situace z Hostinného,

63 Linda FOSTER – Petr KOČÁR – Romana KOČÁROVÁ, *Doklady středověké sladovnické výroby na hradě Rabí*, Kvasný průmysl 59/1, 2013, s. 19–26; Martin JEŽEK – Petr KOČÁR, *První století Trutnova a jeho archeobotanický projev*, Archeologické rozhledy 63, 2011, s. 621–643; Petr KOČÁR – Romana KOČÁROVÁ – Jindra HŮRKOVÁ – Petr LISSEK – Olga HARTMANOVÁ – František KOSTROUCH, *Botanický příspěvek k archeologii úžně*, in: *Ve službách archeologie 7. Sborník věnovaný 85. narozeninám Doc. PhDr. Karla Valocha, DrSc.*, Brno 2006, s. 175–182; Petr KOČÁR – Jindra HŮRKOVÁ – Jana ANDERLE – Romana KOČÁROVÁ, *Výzkum renesanční sladovny v Chanovicích (okr. Klatovy)*, Kvasný průmysl 61/1, 2015, s. 15–20.

64 P. KOČÁR, *Nález zuhelnatělého obilí v prostorách sladovny*, in: J. HŮRKOVÁ a kol. *Venkovské panské sídlo ve středověku a raném novověku. Zámek v Chanovicích, historie, stavební vývoj, hmotná kultura*, Klatovy 2014, s. 403–407; Petr KOČÁR – Jaromír BENEŠ – Michal PREUSZ – Zdeněk VANĚČEK, *Ječmen a ječný slad ve středověku a raném novověku v českých zemích (Barley and Malt in the Middle Age and Early Modern Period in Czech Lands)*, Kvasný průmysl 61/5, 2015, s. 153–158.

65 T. CYMBALAK – P. KOČÁR – K. MATĚJKOVÁ – Z. SŮVOVÁ, *Nález pivovarského sladu*.

kde převládala téměř čistá naklíčená pšenice (Kočár nepublikovaná data). Nejbližší námi zkoumané situaci je však nález učiněný ve vrstvě spáleného materiálu datovaného do 14. století v prostoru Pivovarské ulice v Ostravě (Kočár nepublikovaná data). Vzorky obsahovaly hromadný nález obilek čtyř druhů obilnin s převahou pšenice. Obilky dvou druhů – pšenice obecné a ječmene obecného byly zaznamenány převážně naklíčené. Menší podíl naklíčených obilek pak byl zjištěn u druhů oves setý a žito seté.

Obr. 4: Opava, dominikánský klášter, poloha výzkumu z roku 1969.

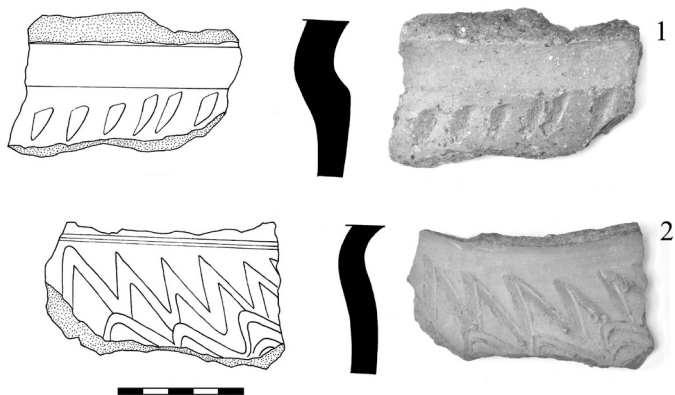
- 1 – poloha výzkumu na Císařském povinném otisku stabilního katastru 1:2 880;**
2 – poloha zkoumané lokality v areálu dominikánského kláštera na „Pohledu na Opavu z ptačí perspektivy od severovýchodu“ na olejomalbě tzv. požárního obrazu Opavy z nadhledu, datováno kolem roku 1689;
3 – poloha výzkumu na půdorysném schématu dominikánského kláštera s kostelem sv. Václava v Opavě; 4 – poloha výzkumu na rytině z roku 1692.
Archív oddělení archeologie SZM, upravil a doplnil J. Juchelka.

Příměs ve vzorcích tvořily i makrozbytky plevelů indikující agrotechniku zkoumaného obilí. V souboru převládají makrozbytky plevelů s velkými těžkými semeny což obvykle indikuje, že obilí bylo již vyčištěno (prohazováním v průvanu a proséváním). Koukol polní (*Agrostemma githago*) a sveřep stoklasa (*Bromus secalinus*) patří mezi typické speirochorní druhy zcela závislé na šíření s osivem obilnin, a tedy indikující z dnešního pohledu nedokonalé čištění osiva. Jediným zjištěným vytrvalým plevelným druhem byl pýr plazivý (*Elytrigia repens*),

který indikuje zejména okraje polí a úhory. V souboru bylo zaznamenáno několik druhů čerstvě hnojených polí, např. svízel přítula (*Galium aparine*) a rdesno červivec (*Persicaria lapathifolia*). Mezi zlomky dřev předaných k analýze byly zjištěny i nepočtené fragmenty dřevěných artefaktů z přelomu 12. a počátku 13. století. Jednalo se o lžičku (obr. 7:5) vyrobenou ze dřeva javoru a zejména zlomky dýžek skládaných misek (obr. 7:1–4) ze smrkového dřeva.

4. 3. Osteologické analýzy

Kompletní rozbor zvířecích kostí z jednotlivých vrstev provedla RNDr. Miriam Nývtová Fišáková, Ph.D., která analyzovala celkem 1282 ks materiálu (viz tab. 1). Z jejich závěrů vyplývá, že většina zvířat byla zabita v kosterní dospělosti s výjimkou jednoho tura, který uhynul ve věku 20 měsíců a kůzlete uhynulého ve věku 0–3 měsíců.⁶⁶ Podle stupně zachování a poškození lze soudit, že ve všech případech se jednalo o kuchyňský materiál, na kterém jsou patrné zásahy od člověka (odřezávání, porcování apod.). Osteologické nálezy pocházejí ze situací předcházejících vzniku a fungování kláštera,⁶⁷ tak i z těch, které s provozem konventu úzce souvisí.⁶⁸ Je patrné, že drtivá většina kostí se nacházela ve vrstvách předcházejících fungování konventu. Materiál, jež byl nalezen ve vrstvě hnoje v sondě S1, čítal pouze 35 vzorků. Jednalo se o druhy produkující vedle masa (prase domácí) i mléko (ovce, tur domácí).

Obr. 5: Opava, dominikánský klášter, výzkum z roku 1969, inv. č. 1969/25. Keramické nálezy z poloviny 12. století z šedé vrstvy pod druhým dřevem. Kresba Andrea Klose, foto M. Prčíková, úpravy J. Juchelka.

66 Většina zde nalezených kostí odpovídá spíše odpadu (např. fragmenty lebky a apikální části končetin), což jsou kosti, na kterých je tzv. nekvalitní maso typu B. Z tohoto důvodu chybí kosti s kvalitním masem typu A (tzn. nejvyšší kvality, jako jsou proximální konce pažních a stehenních kostí, lopatky, páneve, obratle a proximální části žeber), ale jsou zastoupené kosti, na kterých je méně kvalitní maso typu AB (distální konce pažních a stehenních kostí, střední části žeber).

67 Vrstvy související z druhé poloviny 13. století až přelom 13. a 14. století: šedá pod třetím dřevem, zahloubenina vyplněná jilem, hnědá nad tmavě šedou, šedá pod hnojem, dolní vrstva nad dřevem; vrstvy, jež mohou souviset s požárem ve 30. až 60. letech 13. století: šedá s jilem a uhlíky, tmavě šedá (černá), vrstva s mazanící (?); vrstvy s materiálem raně středověké výrobní tradice, tj. 12. a počátek 13. století: šedá vrstva pod druhým dřevem, horní vrstva, šedá na úrovni druhého dřeva, šedá pod černou, šedá pod dřevem.

68 Situace související s první polovinou 14. století: vrstva hnoje.

Z vrstev s nálezy keramiky raně středověké tradice pochází větší množství ryb, či lastur měkkýšů (např. pstruh v šedé vrstvě pod druhým dřevem v sondě S2, či velevrub), což může souviset s postním jídlem.⁶⁹ Jinak jsou tyto vrstvy zastoupeny kostmi domácích hospodářsky využívaných zvířat na maso, mléko, vejce či práci (především tur domácí, dále prase domácí, méně koza/ovce, kůň, kur domácí). Na některých kostech jsou patrné stopy po zpracovávání člověkem (odřiznutý kloub na vzorku z šedé vrstvy na úrovni druhého dřeva v S2). Souvrství související s obdobím kolem poloviny 13. století, tj. horizont spojený s předpožárním, požárním a popožárním vývojem na lokalitě (30. léta až přelom 13. a 14. století) jsou zastoupeny opět užitkovým typem zvěře (převládá tur domácí, následuje prase, méně koza/ovce či kur domácí). Objevuje se i pes⁷⁰ (v požárním horizontu tj. z vrstvy tmavě šedá (černá) v S2), který se společně s divoce žijícími druhy projevuje i v materiálu z vrstev s raně středověkou výrobní tradicí (liška v šedé vrstvě pod dřevem v S2). V popožárních vrstvách (60. léta až závěr 13. století) se vedle výše zmiňovaných hospodářských druhů objevuje ve větším počtu vzorků kůň (šedá pod třetím dřevem v S2). V situacích s nálezy raně středověké výrobní tradice (šedá pod druhým dřevem, horní vrstva, obě z S2) a ještě v popožární vrstvě z druhé poloviny 13. století (v šedé vrstvě pod třetím dřevem v S2) se nachází vzorky kostí s provrty kožojeda obecného (např. v násadci na roh), což může dokládat kožedělnou výrobu.⁷¹

4. 3. 1. Analýza poměrů izotopů uhlíku (¹³C/¹²C), dusíku (¹⁵N/¹⁴N) z osteologického materiálu z Opavy-Dominikánského kláštera⁷²

Pro danou analýzu byly odebrány vzorky, a to jmenovitě třetí horní stolička (*molar*) ovce/kozy domácí (*Ovis/Capra*) z vrstvy hnoje ze sondy S1 a proximální část loketní kosti (*ulna*) tura domácího (*Bos taurus*) z šedé vrstvy pod druhým dřevem ze sondy S2. První jmenovaná vrstva přináleží nejmladšímu zkoumanému horizontu spojenému s první polovinou 14. století, zatímco vzorek z druhé uvedené vrstvy představuje nejstarší v místě zkoumaný horizont z přelomu 13. a 14. století. Oba vzorky tak logicky pokrývají celý průběh v místě zachyceného osídlení. Výsledky prokázaly velmi zajímavá zjištění. Jak ovce/koza tak tur domácí byl živen především sušší stravou a výmladky stromů, což dovoluje ve shodě se soudobým způsobem dobytkařského hospodářství usuzovat na volnou pastvu bez ustájení.⁷³ Na základě toho lze rekonstruovat krajinu okolo Opavy na přelomu 12. a 13. století až po první polovinu 14. století s převahou suchých luk a lesů, s klimatem odpovídajícím „středověkému mezidobí“⁷⁴ charakteristickému menším množstvím srážek v porovnání s dnešní situací a celkově teplejšímu a suššímu klimatu.⁷⁵

69 Srov. J. JUCHELKA, *The development of the town of Opava in the 14th century based on osteological and archaeological findings from the research from Müller's house. Contribution to the topic of meat and vegetable diet in the late Middle Ages and early modern period in Opava*, ČSZM-B 73/1–2, 2024, s. 55–65.

70 U psa domácího byly objeveny kosti tlapek.

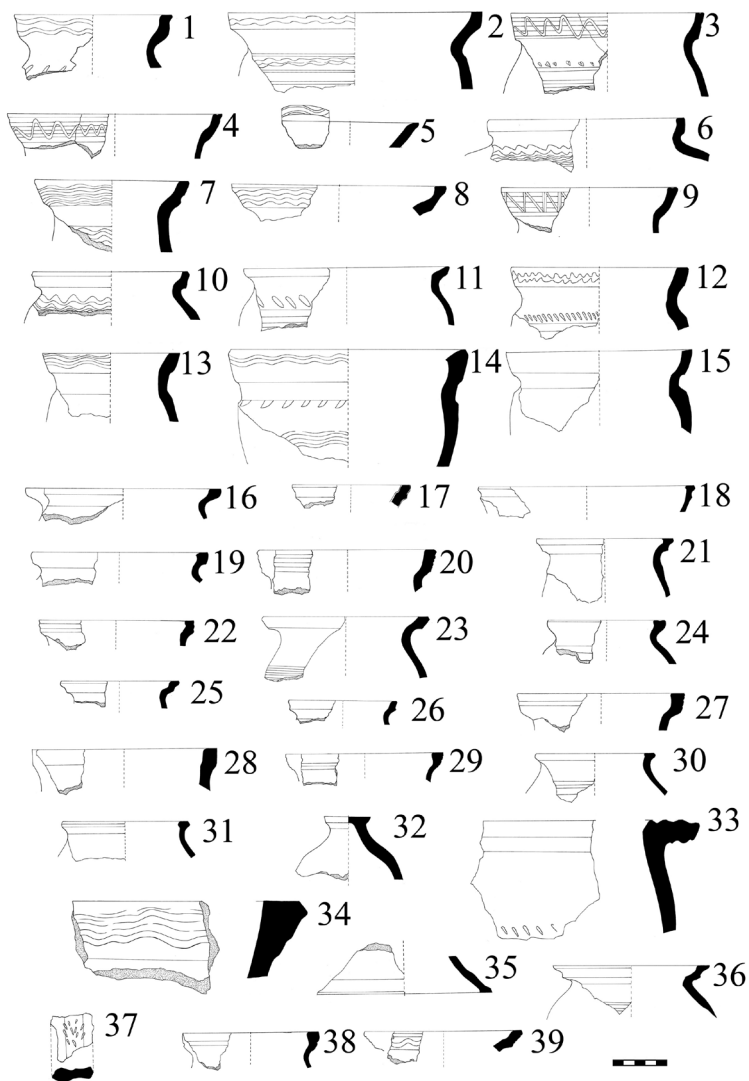
71 Stejně jako přítomnost lebek (z důvodu jemné kůže vhodné pro zpracování) v blízkosti nálezů kůží může svědčit o kožedělné výrobě (sděleno dr. Nývltovou-Fišákovou).

72 Poměry izotopů uhlíku a dusíku byly realizovány v geochemických laboratořích Georgské Univerzity v USA.

73 Srov. Massimo MONTANARI, *Hlad a hojnost. Dějiny stravování v Evropě*, Praha 2003, s. 77–78.

74 Období mezi středověkým klimatickým optimumem a malou dobou ledovou.

75 Viz Miriam NÝVLTOVÁ FIŠÁKOVÁ, *Zpráva o analýze poměrů izotopů uhlíku (¹³C/¹²C), dusíku (¹⁵N/¹⁴N) z osteologického materiálu z Opavy-Dominikánského kláštera*, Brno 2024.

Obr. 6: Opava, dominikánský klášter, výzkum z roku 1969, inv. č. 1969/25. 1–15: výběr keramických nálezů raně středověké výrobní tradice (závěr 12. až první poloviny 13. století, nálezy ze sondy S2: 1 – horní vrstva; 2 až 11 – šedá vrstva pod druhým dřevem; 12 a 13 – šedá vrstva pod černou; 14 – šedá vrstva na úrovni druhého dřeva; 15 – šedá pod hnojem); 16–26: výběr keramických nálezů přechodného horizontu opavské keramické produkce (horizont požáru z 30. až 60. let 13. století), (sonda S1: 10 – pod šedou vrstvou s jilem; 17 až 19 – šedá s uhlíky; 20 až 22 – šedá vrstva s jilem; sonda S2: 23 – černá severně od desky; 24 až 26 – vrstva s obilím); 27–35: výběr keramické produkce popožárního horizontu z druhé poloviny 13. století (sonda S2: 27 až 32 – dolní vrstva nad dřevem; 33 až 35 – šedá vrstva pod třetím dřevem); 36 – 38: výběr keramických nálezů z vrstev z první poloviny 14. století (sonda S1: 36 a 37 – vrstva hnoje; sonda S2: 38 a 39 – tmavá vrstva nad hnojem).

SZM, kresba A. Klose, upravil J. Juchelka.

4. 4. Kůže a kožené výrobky⁷⁶

Při výzkumu dr. Vlasty Šikulové byly kromě fragmentů keramických nádob a dalších součástí hmotné kultury (např. kovů, dřev) nalézány i usňové artefakty včetně celých výrobků⁷⁷, jež pocházely z jednotlivých vrstev datovaných od konce 12. až po závěr první poloviny 14. století.⁷⁸

V celém nálezovém souboru převažují jednotlivé dílce obuvi či jejich fragmenty. Nejvíce reprezentativním z celého souboru je nález téměř celého půlpáru (obr. 8:1), bohužel v současné době bez nálezových okolností.⁷⁹ Jedná se o pravý půlpár vyšší dětské obuvi na zapínání řemínky s uzlíky ve čtyřech řadách. Zachovalá je fragmentárně patní a klenková část podešve (obr. 9:7c), část okolku (obr. 9:7d) a svrchní dílec s bočním klínkem (obr. 9:7b). Patní část svrchního dílce byla zpevněna opatkem, který se nedochoval, stejně tak průvleky byly zpevněny podkroužkem (obr. 9:7a). Zajímavostí na celém půlpáru je složení svrchních dílců. Celý kus obsahuje nártovou část a polovinu holenní a lýtkové části. Nedochoval se svrchní klínek obepínající lýtko a holeň na mediální straně, který obsahoval samotné kožené řemínky. Spodní část půlpáru je doplněna bočním klínkem na mediální straně. Svrchní dílec byl následně s klínkem holenní a lýtkové části olemován lemovkou; pravděpodobně půlpár obsahoval také jazyk. Celková délka půlpáru je po konzervaci 18,6 cm, což by v současné době odpovídalo velikosti nohy předškolního dítěte.⁸⁰ Na podešvi lze pozorovat v klenkové části otvor po přichycení podešve k dřevěnému kopytu, což usnadňovalo proces výroby. Tento typ obuvi lze datovat do rozmezí od poloviny 13. do poloviny 14. století.⁸¹

76 Představena je prozatím zevrubná analýza koženého materiálu. Celkový rozbor bude součástí výsledné monografie plánované na rok 2026. Za určení děkuji Mgr. H. Lafkové ze Slezské univerzity v Opavě.

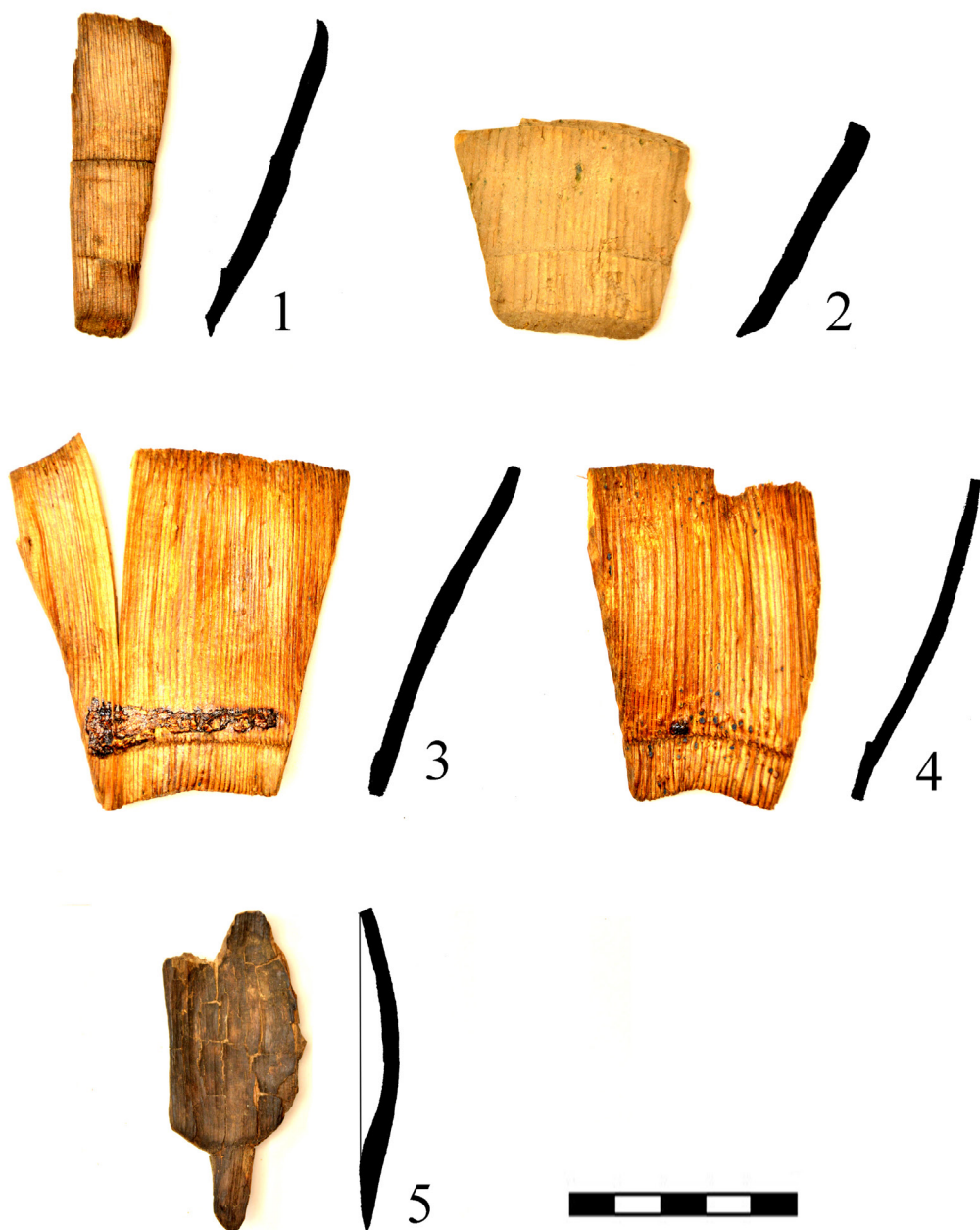
77 Kožená bota publikována již dříve, viz V. ŠIKULOVÁ, *Pokračování záchranných akcí*, s. 69–74, tab. 53, je dnes v deponovaném souboru neznámá. Zmínka o ní v souvislosti s výzkumem v roce 1969 i v S. KRÁLOVÁ – K. VAĐUROVÁ, *Středověké a novověké sklo*, s. 4.

78 Srov. vrstvy z poloviny 14. století: vrstva hnoje v S2 a S1; ze třetí třetiny 13. století: šedá vrstva pod třetím dřevem; z požárních vrstev (30. až 60. léta 13. století): tmavě šedá (černá); z vrstev z přelomu 12. a 13. století: šedá vrstva pod dřevem, šedá vrstva pod druhým dřevem, šedá pod černou a šedá vrstva pod hnojem (všechny z S2).

79 Zcela určitě nález pochází z výzkumu prostoru pod refektářem z roku 1969, ovšem chybí bližší údaj o spojitosti s konkrétní vrstvou.

80 Bohužel během různorodého působení teploty, vlhkosti a chemických procesů dochází postupně ke smršťování kůže, tedy je údaj pouze orientační.

81 Jan MOENS, *De archeologie van leren schoeisel in de middeleeuwen en nieuwe tijden in Vlaanderen, Deel I, Een chronologische, technische en typologische studie, Analyse en interpretatie*, disertační práce, Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Gent 2019, s. 319, Fig. 201. Podobný typ, složený však z více dílců pochází z Payerne (Marquita VOLKEN, *Archaeological Footwear, Development of shoe patterns and styles from Prehistory till the 1600's*, Lausanne 2014, s. 366 a 368); z Konstanzi (Christiane SCHNACK, *Mittelalterliche Lederfunde aus Konstanz (Grabung Fischmarkt)*, Stuttgart 1994, s. 31, tab. 29, 30 a 31, který je řadí od 13. až do 15. století); přesnější typ u Claus DAHM – Uwe LOBBEDEY – Gerd WEISGERBER, *Denkmalpflege und Forschung in Westfalen 34, Der Altenberg, Bergwerk und Siedlung aus dem 13. Jahrhundert im Siegerland, Band 2: Die Funde*, Petersberg 1998 s. 139, 147.

Obr. 7: Opava, dominikánský klášter, výzkum z roku 1969, inv. č. 1969/25.
 Výběr dřevěných artefaktů. 1 až 4 – zlomky dýžek skládaných misek
 (1 a 2 – tmavě šedá/černá vrstva v S2; 3 a 4 – šedá pod hnojem v S2);
 5 – dřevěná lžička (šedá vrstva pod černou v S2).
 SZM, foto M. Prčíková, upravil J. Juchelka.

Větší odkrojený svrchní dílec vyšší obuvi pochází z vrstev přelomu 12. a 13. století. Náležel půlpáru se zavazováním na řemínky v dochovaných třech řadách (obr. 9:4) a byl vyroben z hovězíny. Tento typ obuvi se vyskytuje na přelomu 12. a 13. století a následně prochází celým 13. stoletím.⁸² Další fragment svrchního dílce pravděpodobně dětské obuvi ve velké fázi rozkladu pochází z šedé vrstvy pod hnojem (S2), datované na přelom 12. a 13. století. Tento fragment rovněž náleží vysoké obuvi se zavazováním na řemínky, kdy je navzdory stavu dochování jedna řada otvorů pro řemínek dosud patrná.

Zpravidla nejčastěji určeným usňovým archeologickým nálezem bývají podešve. V refektáři dominikánského kláštera byly zachyceny v šedé vrstvě pod druhým dřevem (S2), datované do přelomu 12. a 13. století s intruzí keramiky z poloviny 12. století. Zde byly nalezeny dva fragmenty podešve a jedna její odkrojená špice (obr. 9:1–3). Dva z těchto artefaktů náleží obuvi se špičatou špicí, jeden fragment obsahuje pouze klenkovou část, takže typ obuvi nelze s jistotou zjistit. Jak větší fragment (obr. 9:2), tak i samotná odkrojená špice (obr. 9:3) nese stopy prošlapání v oblasti phalangů či metatarsů a svědčí tak o hojném užívání těchto půlpárů. Vzhledem k nedochování celé délky podešví nelze změřit ani přesněji odhadnout jejich původní délku. Tento typ špice s vykrojenou klenkovou částí se vyskytuje od druhé poloviny 13. století.⁸³

Vrstvy z přelomu 12. a 13. století obsahovaly největší podíl usňových artefaktů z celého souboru, takže i z šedé vrstvy pod dřevem (S2), pochází menší kolekce usňových nálezů. Mezi nimi i kompletní jedna část koženého míčku (obr. 8:3) složeného ze dvou, případně ze tří kusů (obr. 9:6). Analogiemi jsou míčky ze Schleswigu, Novgorodu, Yorku a dalších.⁸⁴ Jednotlivé dílce míčků byly k sobě sešité jednoníťovým stehem rub/hrana, tedy tak, aby stehy byly vidět co nejméně. Průměr hotového míčku byl v rozmezí 6 až 7 cm. Odkrojená stejná část pochází z šedé vrstvy pod třetím dřevem, SII, která je datována do druhé poloviny 13. století. Tento míček byl zhotoven z hovězíny nebo teletiny a výsledný průměr míčku byl 7,5 cm.

Z šedé vrstvy pod dřevem (přelom 12. a 13. století) pochází koncová část opasku s kruhovým kováním⁸⁵ a nezdobeným nákončím (obr. 8:2). Tato část byla ke zbytku opasku přišita jednoníťovým stehem rub/hrana. Celková délka dochovaného dílce je 25,5 cm v nejdelší části včetně nákončí. Tato část opasku byla vyrobena z teletiny (obr. 9:5).

82 M. VOLKEN, *Archaeological Footwear*, s. 141. Analogií je obuv např. z Parmy, San Marca, TÁŽ, s. 356 a 357; Goubitz udává rozpětí až 10. – 13. století (Olaf GOUBITZ – Carol von DRIEL-MURRAY – Willy GROENMAN VAN WAATERINGE, *Stepping through Time, Archeological Footwear from Prehistoric Times until 1800*, Zwolle 2011, s. 59, Fig. 1a); z Lodýna pochází stejný typ obuvi, kterou Grew a de Neergaard datuje do pozdního 12. století (Francis GREW – Margarethe DE NEERGAARD, *Shoes and Pattens. Medieval Finds from Excavations in London*, London 2020, s. 13, 14); podobná situace je zachycena v nálezech z Yorku (Quita MOULD – Ian CARLISLE – Esther CAMERON, *The Archeology of York, The Small Finds 17/16, Craft, Industry and everyday Life, Leather and Leatherworking in Anglo-Scandinavian and Medieval York*, York 2003, s. 3274).

83 Např. nálezy z Českých Budějovic Aleš HOCH, *Středověká kožedělná produkce z Českých Budějovic v odrazu hmotné kultury*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 31, 2018, s. 253–277, 261, 262, 272, obr. 8. Nejstarší dohledaná analogie v literatuře pochází z Gdaňska, kde tuto podešev A. Sarnowska datuje k roku 1230. Agnieszka SARNOWSKA *Wytwórczość skórzana w Polsce wczesnofeudalnej. Studia i materiały z historii kultury materialnej*, Tom LIV, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1982, s. 92.

84 Ve Schleswigu je tento míček datován do 12. století, Christian von SCHNACK, *Ausgrabungen in Schleswig. Berichte und Studien 13, Mittelalterliche Lederfunde aus Schleswig – Futterale, Riemen, Taschen und andere Objekte*, Neumünster 1998, s. 83; dále např. z Hradce Králové a Opavy – Drubežského trhu, které jsou však již datovány do 14. století. Toto rozpětí datací nasvědčuje faktu, že různé typy konstrukce míčků nejsou chronologicky citlivé; dále Novgorod (A. HOCH (ed.), *Svět středověkých her*, Jihlava 2020, s. 77–79, 119), Elbląg (Miroslaw MARCINKOWSKI, *Stan badań nad średniowiecznymi przedmiotami ze skóry odkrytymi w Elblągu. Studia nad średniowiecznym skórnictwem*, Szczecin 2009, s. 167–192, 172, 192, Ryc. 32), York (Q. MOULD – I. CARLISLE – E. CAMERON, *The Archeology of York*, s. 3406–3408).

85 Analýza kovu viz tab. 2.

Obr. 8: Opava, dominikánský klášter, výzkum z roku 1969, inv. č. 1969/25. Výběr usňových artefaktů; 1 – pálpár dětské obuvi, neurčitelná vrstva. 2 – dílec opasku, šedá vrstva pod dřevem, S2; 3 – dílec míčku, šedá vrstva pod dřevem, S2. SZM, foto M. Prčíková, upravil J. Juchelka.

Další fragmenty a odkrojky jsou neurčité povahy. Ve většině případů se na nich nachází jednoníťový steh rub/hrana, dále rub/líc-líc/rub a dvouníťový steh rub/hrana. V menší míře se nachází odkrojky bez šití. Jejich opotřebení je řadí i tak do odpadu čtvrté fáze, minimálně k výrobnímu odpadu třetí fáze.⁸⁶ Materiálově převažuje v určitelných fragmentech hovězina či teletina, nachází se však i skopovice, kozina a s jistou dávkou opatrnosti i jelenice. Celkem se materiálově podařilo určit pouze 10 fragmentů. Další jejich část byla buď ve veliké fázi rozkladu, anebo obsahovala velmi opotřebované části, na kterých již díky častému používání nebyly folikuly patrné.

⁸⁶ Hana LAFKOVÁ, *Úvod do studia kožených nálezů na severní Moravě a ve Slezsku*, ČSZM-B 73/1–2, 2022, s. 66–77; Karolina BLUSIEWICZ, *Wyroby ze skóry i wytwórczość skórnicza w późnośredniowiecznym Pucku*, in: *Kultura materialna małego miasta w późnym średniowieczu*, Warszawa 2017, s. 346.

Vzhledem k nevelkému množství a charakteru dochovaných kožených artefaktů nelze vztahovat tyto nálezy ke koželužské produkci či specializované výrobní dílně.⁸⁷ Soubor obsahuje pouze malé množství odkrojků výrobního odpadu třetí fáze, ve většině případů se jedná o části již používaných předmětů, tedy o odpad fáze čtvrté. V těchto případech se může jednat o dílenský odpad příštipkáře, případně domácí opravu kožených předmětů. Celkový charakter nálezového fondu ovšem nenasvědčuje, že by se touto činností v místě zabývali mniši kláštera. Dokládá to především nález téměř celého dětského pŕpáru a celkový ráz nálezového souboru.⁸⁸ Na základě předloženého zjištění se spíše jeví, že k sloučení této části městského prostoru do struktur komendy muselo dojít až po polovině 14. století.⁸⁹ Předpokládáme tedy v místě spíše „světskou“ činnost, která v okolí původního románského kostela⁹⁰ sv. Václava měla dlouhodobou tradici, přechkala požár v polovině 13. století a zanikla teprve rozšířením kláštera do tohoto prostoru v souvislosti s budováním základů jeho ambitu.⁹¹

4. 5. Kovy

Soubor obsahuje především výrazně poškozené či fragmentární části různých typů artefaktů (tab. 2).⁹² Hřebíky jsou zastoupeny v počtu 7 ks a všechny přináležejí k typu VIIIc skupiny hřebíků bez hlavy, které byly využívány ke stavebním pracím a plnily funkci spojovací nebo upevňovací.⁹³ Ve vrstvách souvisejících s popožárním horizontem krátce po 60. letech 13. století se objevují dva zlomky ramene závěsu.⁹⁴

U specializovaných přírodovědných rozborů kovové industrie byla užita výhradně rentgenová fluorescenční analýza,⁹⁵ jejíž aplikaci jsme si s ohledem na určení primárního zdroje rudy středověké industrie vyzkoušeli v praxi již dříve.⁹⁶ Při analýze kovových,⁹⁷

87 Což ovšem nelze v současné chvíli ani zcela vyloučit, viz výše kap. 4. 3.

88 Charakter dochovaných usňových artefaktů odpovídá klasickým nálezům na parcelách středověkých domů či uličních sítí v historických jádrech měst.

89 Na tomto místě je pak nutné zamyslet se i nad tím, zda v minulosti objevený chlívěk a další hospodářské stavby (srov. H. MALÍKOVÁ (KARTOUSOVÁ) – P. SKALICKÁ, *K datování*, s. 233, 235) lze skutečně již v tomto období, tj. v první polovině 14. století považovat za součást hospodářského zázemí kláštera, či spíše se ještě v tomto období v místě nacházely samostatné světské hospodářské výrobní objekty, které byly teprve po první polovině 14. století, v době budování základů ambitu, začleněny do jeho komplexu jako jeho integrální součást.

90 Viz V. ŠTĚPÁN, *Dějiny dominikánského kláštera*, s. 13.

91 K dané problematice viz výše kap. 3.

92 Bohužel ne všechny v literatuře V. Šikulovou uváděné předměty se podařilo v souboru dohledat, jednalo se např. o železnou ostruhu, viz V. ŠIKULOVÁ, *Pokračování záchranných akcí*, s. 72 apod.

93 Typologie dle Rudolf KRAJÍČ, *Sezimovo Ústí, archeologie středověkého poddanského města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa*, díl I., Praha – Sezimovo Ústí – Tábor 2003, s. 70.

94 Tamtéž, s. 79–80.

95 Byla použita metoda Rentgenové fluorescence měřené energo-disperzním analyzátozem res. ručním spektrometrem DELTA ELEMENT o výkonu rentgenky 4 W. Analýza byla provedená ve Slezském zemském muzeu (analýzy prováděla M. Průřiková, DiS.).

96 J. JUCHELKA, *Analýza středověkých a raně novověkých kovových hřebíků z výzkumu Müllerova domu v Opavě a jejich porovnání s obdobnými nálezmi ze soudobých hradních komplexů českého Slezska*, ČSZM-B 72/3, 2023, s. 176–201; JIŘÍ JUCHELKA – TOMÁŠ PETR, *Předběžná zpráva z nedestruktivního archeologického průzkumu hradu Kaltenštejna ve světle problematiky ohrožených středověkých fortifikací na Jesenicku*, ČSZM-B 73/1–2, 2024, s. 19–54.

97 Nutno podotknout, že výsledky daného souboru byly výrazně ovlivněny naměřeným větším množstvím tzv. lehkých prvků, které jsou zastoupeny především v povrchové korozní vrstvě. Jejich vyšší zastoupení u nálezů z dominikánského kláštera je dle našeho názoru způsobeno dlouhodobě výrazně delším časovým působením na degradaci kovu v průběhu jejich muzejní deponace (výzkum proběhl v roce 1969 a předměty nebyly od té doby kromě základních stabilizačních zákroků jinak konzervovány), než u těch, které byly relativně nedávno

až na několik výjimek výhradně železných,⁹⁸ artefaktů šlo především o určení stopových a vedlejších prvků,⁹⁹ na jejichž základě bychom mohli předpokládat možný regionální původ železné rudy, ze které byly artefakty vyrobeny. V nálezovém souboru se nacházelo oproti dříve analyzovaným lokalitám¹⁰⁰ větší množství kovové strusky (viz tab. 2). Pro ni je charakteristické především zastoupení manganu (Mn),¹⁰¹ což není nijak překvapivé, neboť daný prvek se vyskytuje prakticky vždy ve společnosti železných rud (např. pyrit). U artefaktů je zajímavý výskyt vzácného molybdenu (Mo), který je u zdrojů surovin hledaných v oblasti Jesenicka pravděpodobně spojován s molybdenitem¹⁰² a neméně důležitý je i výskyt zirkonia (Zr), které opět může odkazovat na těžbu železné rudy v oblasti jesenických dolů.¹⁰³ Výskyt mědi (Cu) v rudách společně s železem lze např. s blízkou a předpokládanou zdrojovou oblastí na Jesenicku¹⁰⁴ spojovat s chalkopyritem (obsah Fe 31%) či méně s bornitem (obsah železa 12%). Z dalších prvků se v rámci analýz objevuje jako příměs titan (Ti), (u hematitu a magnetitu),¹⁰⁵ nikl (Ni),¹⁰⁶ cín (Sn)¹⁰⁷ či zinek (Zn).¹⁰⁸ Z cínu a olova¹⁰⁹ je vyrobeno zdobené prolamované kolečko vyzdvížené z šedé vrstvy s jílem z popožárního období z konce 60. let 13. století a olovo (Pb) se vyskytuje i u olovářské strusky¹¹⁰ získávané hutněním polymetalických rud.¹¹¹

vyzdvížený ze svého „stabilního nálezového prostředí“ na lokalitách jako je opavský hrad, hrad Kaltenštejn a Pustý zámek, srov. J. JUCHELKA, *Analýza středověkých*; J. JUCHELKA – T. PETR, *Předběžná zpráva*. S ohledem na tuto skutečnost je do budoucna nutné provádět tyto analýzy v co nejkratší době od vyzdvížení předmětu z prostřední jeho původního uložení, aby se tím předcházelo možnému zkresení výsledků.

98 Analyzováno bylo i nákončí a nýty z opasku pocházejícího z šedé vrstvy pod dřevem z přelomu 12. a 13. století.

99 Vedlejší prvky od 0,01% do 1% a stopové prvky pod 0,01%. Dělení použito dle Lubomír MIHOK – Alena PRIBULOVÁ – Jozef LABUDA, *Výroba středověkých banických želez*, *Archaeologia historica* 23/1, 1998, tab. II na s. 510.

100 Jednalo se o středověké areály opavského hradu, hradu Kaltenštejn a hradu Pustý zámek.

101 *Surové železo* obsahuje 2 až 10 % příměsí (uhlík, síru, fosfor, mangan).

102 Srov. Jiří ZIMÁK, *Ložiska nerostných surovin*, část 2, dostupné z: https://www.geology.upol.cz/upload/studijni_materialy/plne_texty_skript/2005_Zimak_Jiri_Loziska_nerostnych_surovin2.pdf. [citováno ke dni 1. 6. 2024]

103 Těžba rud s obsahem Zr např. u Loučné nad Desnou, viz Barbora IRŠOVÁ, *Mineralogická charakteristika železných rud na Rudné Hoře u Vernířovic*, bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, katedra geologie, Olomouc 2012, s. 22.

104 Těžba na Zlatohorsku.

105 Ložiska ve Zlatých Horách.

106 Na Jesenicku je spojován s chalkopyritem či spíše pentlanditem Srov. U Koutu nad Desnou, viz Jiří ZIMÁK – Bohuslav FOJT – Zuzana JURÁNKOVÁ, *Mineralogie krupnikového tělesa v Medvědim dole u Koutů nad Desnou v Jeseníkách*, Geologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku 24/1–2, 2017, s. 47–52.

107 Železné rudy s obsahem Sn se objevují např. Kutnohorsku či v Dolním Slezsku (stanin, arsenopyrit).

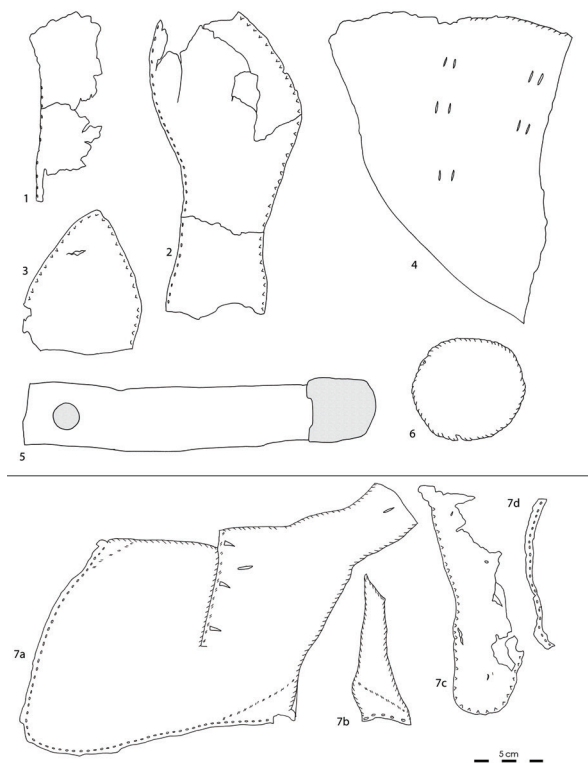
108 Zinek se jako příměs objevuje např. v chromitu (25% Fe), který se vyskytuje v oblasti Hrubého Jeseníku, viz Simona VACHOVÁ, *Mineralogie pegmatitů na Klučí u Filipově v Hrubém Jeseníku*, diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, katedra geologie, Olomouc, 2013.

109 Tato slitina není středověku neznámá a používala se pod 25% obsahu Pb v ní, i když skutečný poměr býval spíše libovolný, srov. Zuzana SINGEROVÁ, *Materiálový průzkum a konzervace kovových destiček z krypty sv. Mikuláše v Chebu*, bakalářská práce, Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, ústav chemie, Brno 2015, s. 20–21.

110 V redukčních olovářských struskách bývají obsahy PbO kolem 0,4 hm.%, dle Karel STRÁNSKÝ – Lubomír STRÁNSKÝ – František KAVIČKA – Simona HUTAŘOVÁ – Drahomíra JANOVÁ – Bohumil SEKANINA – Věra SOUCHOPOVÁ – Jiří MERTA, *Fyzikálně chemická podobnost při těžbě a hutnickém zpracování polymetalických a železných rud*, *Archeologia technica* 24, s. 3–7.

111 Srov. M. TYMONOVÁ, *Olovo a obchod*, in: Veronika Kočí Dudková – Hana Lafková (edd.), *Neznámé archeologické nálezy z Oderska*, Opava 2022, s. 73–102.

Na základě těchto analýz lze s velkou dávkou pravděpodobnosti předpokládat, že zdrojovou oblastí železných surovin a pravděpodobně i polymetalických rud pro Opavu,¹¹² byly v období středověku důlní díla na Jesenicku, především v oblasti Zlatých Hor.¹¹³

Obr. 9: Opava, dominikánský klášter, výzkum z roku 1969. Výběr usňových artefaktů.
1 – klenková část podešve, šedá vrstva pod druhým dřevem, S2, inv. č. 1969/25/125;
2 – fragment podešve, šedá vrstva pod druhým dřevem, S2, inv. č. 1969/25/125;
3 – odkrojená špice podešve, šedá vrstva pod druhým dřevem, S2, inv. č. 1969/25/125;
4 – odkrojená část svrchního dílce, šedá vrstva pod druhým dřevem, S2, inv. č. 1969/25/141;
5 – dílec opasku, šedá vrstva pod dřevem, S2, inv. č. 1969/25/392; 6 – dílec míčku, šedá vrstva pod dřevem, S2, inv. č. 1969/25/249; 7 – pápár dětské obuvi, neurčitelná vrstva, inv. č. 1969/25/276; a/ svrchní dílec, b/boční klínek, c/fragment klenkové a patní části podešve, d/okolek.
SZM, kresba H. Lafková, upravil J. Juchelka.

112 Na základě historických pramenů je doloženo, že oblast Jesenicka, která spadala do sféry vlivu opavských vévodů, disponovala horním právem, viz Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno 2000, s. 211.

113 Srov. *Dějiny dobývání polymetalických rud ve Zlatých Horách*, dostupné z: http://podzemi.solvayovylomy.cz/histor/lokality/zlate_h/ZLATE_H2.htm [citováno ke dni 15. 7. 2024].

5. Závěr

Zpracování starších výzkumů prostřednictvím interdisciplinárních metod, přináší velmi zajímavé a podnětné výsledky, které obohacují naše poznání o minulosti konkrétního místa, v naše případě o situaci zachycenou dr. Vlastou Šikulovou v roce 1969 v severovýchodním rohu nynějšího komplexu budov dominikánského kláštera v Opavě, v místech pod bývalým refektářem. Vyhodnocení staršího, dosud komplexně nezpracovaného souboru, se zapojením přírodovědných a archeologických disciplín, přineslo skromná zjištění i o počátcích osídlení Opavy. V šedé vrstvě pod druhým dřevem v sondě S2 byly totiž nalezeny keramické zlomky (obr. 5) datované do období kolem poloviny 12. století. Tuto dataci více méně podporují i závěry postavené na výsledcích dendrochronologických analýz¹¹⁴ z jiných lokací města a dokládají, že místo u brodu řekou Opavou bylo Holasici osídleno dříve než po přemyslovském záboru daného prostoru.¹¹⁵ Předklášterní osídlení je v místě kontinuální, nepřerušené ani požárem v 30. až 60. letech 13. století a zakončené v průběhu 14. století v souvislosti s překrytím situací základy ambitu kláštera, resp. zdí oddělujících klausuru od hospodářské části konventu. Nejmladší výzkumem z roku 1969 zachycený horizont v prostoru pod budoucím refektářem, reprezentovaný hnojštěm, zcela určitě nesouvisel ještě v první polovině 14. století s hospodářským zázemím kláštera. Dokládají to především usňové artefaky související se světskou činností spojenou s dílenským odpadem příštípkáře, případně domácí opravu kožených předmětů. Realizace základů ambitu na konci pol. 14. století pak definitivně ukončila tradici spojenou v místě s drobnou řemeslnickou výrobou a definitivně pak i tento prostor přiřčlenila do struktury konventu.

Na základě specializovaných analýz můžeme rovněž rekonstruovat, tedy alespoň částečně, podobu města v závěru 12., průběhu 13. a na počátku 14. století. Co lze na základě našeho interdisciplinárního výzkumu říci? Především to, že Opavané v té době žili v teplejším a sušším klimatu, v prostředí s menším množstvím srážek v porovnání s dnešní situací, což současně v okolí Opavy vytvářelo suché louky a lesy. Na podkladě archeobotanické analýzy lze říci, že ve vrcholném středověku již bylo okolí výrazně odlesněno a město muselo být zásobováno dřevem z vyšších poloh, a to z výrazně větších vzdáleností. K nejvýznamnějším zjištěním patří bezesporu doklad naklíčeného obilí (zbytků sladu)¹¹⁶ s dominancí pšenice, objevených v požárním souvrství. Tento nález tak dovoluje usuzovat na předklášterní tradici pivovarnictví¹¹⁷ v této části středověké Opavy, započatou nejpozději v polovině 13. století. Obraz doby a vyžití obyvatel města v polovině 13. století zase dokládají mnohdy i dobré předměty. Nález části koženého míčku tak může vypovídat o velmi bohatém společenském životě obyvatel v souvislosti s jejich sportovním duchem.

114 Dendrochronologické datování prováděl Ústav nauky o dřevě Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně, příslušné zprávy jsou uloženy v archivu odboru archeologie NPÚ, ÚOP v Ostravě.

115 Tj. před roky 1214–1215 spojené s dolní hranicí horizontu lokace města Opavy, srov. Jaroslav BAKALA, *Moravsko-slezské pomezí v proměnách 13. věku*, Brno 2002.

116 Zbytky pivovarského mláta byly nalezeny i při výzkumu tzv. chlívku z první poloviny 14. století, viz V. ŠIKULO-VÁ, *Záchranné akce*, s. 109.

117 Klášterní pivovar zde musel fungovat současně se vznikem konventu, srov. V. ŠTĚPÁN, *Dějiny dominikánského kláštera*, s. 28.

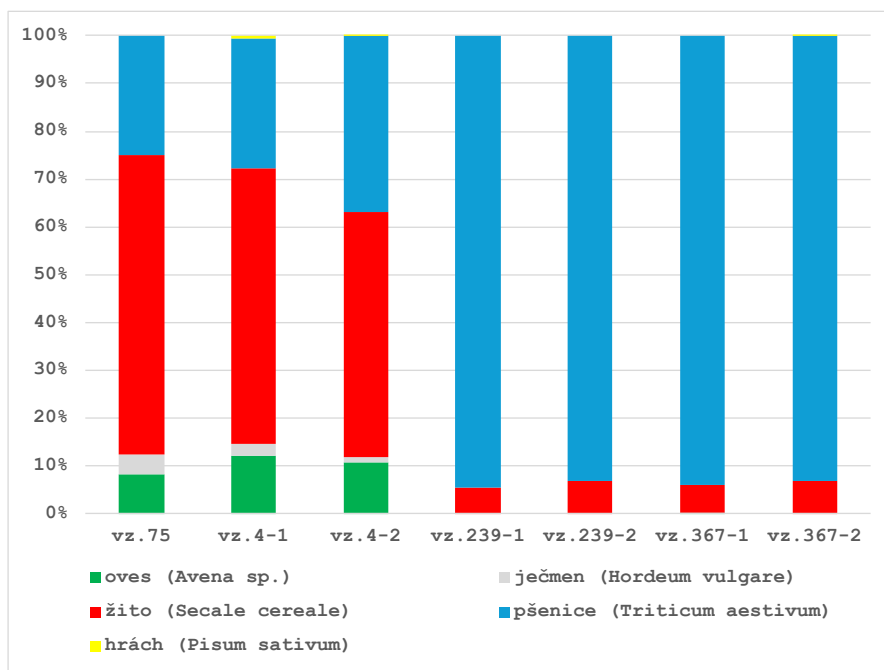
Tab. 1: Opava, dominikánský klášter, výzkum z roku 1969. Četnost jednotlivých druhů zvířat na lokalitě. Autor M. Nývltová-Fišáková.

Druh	Počet určených kostí	% určených kostí	počet jedinců	% počtů jedinců
Kůň domácí	7	0,8	1	4
Tur domácí	114	14	6	23,1
Prase domácí	35	4,2	4	15,4
Ovce/koza	8	1	1	4
Koza domácí	8	1	4	15,4
Pes domácí	4	0,5	1	4
Kur domácí	27	3,2	2	7,7
Liška obecná	1	0,1	1	4
Ryby	174	21	4	15,4
Pstruh potoční	3	0,4	1	4
Velký savec	9	1,1	-	-
Malý savec	3	0,4	-	-
Velevrub	3	0,4	1	4
Neurčitelné kosti	443	53	-	-
Celkem určitelných kostí	839	100	26	

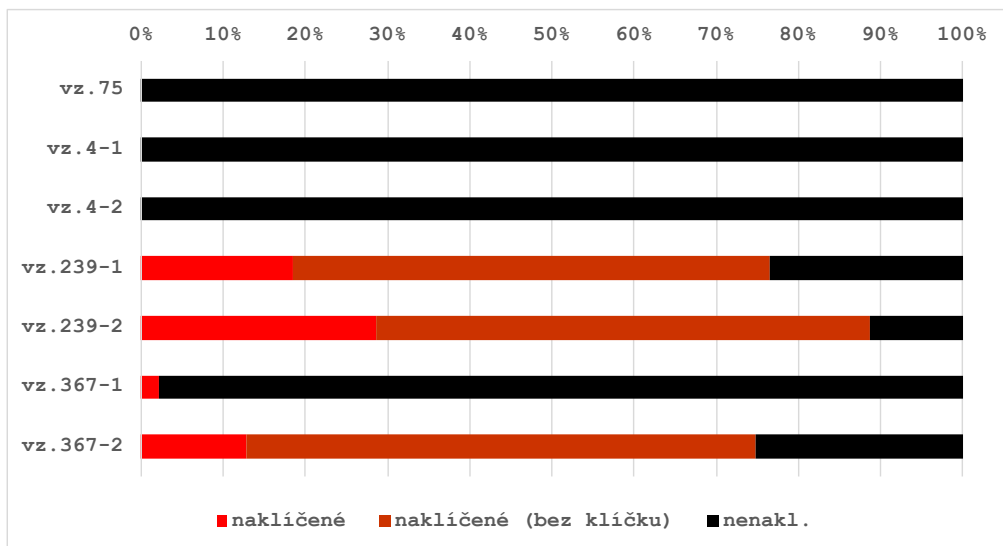
Tab. 2: Opava, dominikánský klášter, výzkum z roku 1969. Výsledky rentgenové fluorescence měřené energo-disperzním analyzátozem res. ručním spektrometrem DELTA ELEMENT o výkonu rentgenky 4 W. SZM, analýzy prováděla M. Prčíková, upravil J. Juchelka.

ČÍSLO KRABÍČKY / DEPONACE	PŘEDMĚT	VRSTVA	Fe	Cu	Zn	Zr	Mo	Mn	Ti	Sn	Ni	lehké prvky	Pb	TYP
392	NÁKONČÍ OPASKU	ŠEDÁ POD DŘEVEM V S2	27,08	0,019	0,016	0,0054		0,12		0,77	0,02	71,97		
392	NÝT NA OPASKU	ŠEDÁ POD DŘEVEM V S2	3,45		0,013	0,0048	0,0019					96,53		
18 ve válcovité nádobce	?	? ZÍSKÁNO PLAVENÍM	0,41		0,008	0,0015	0,0025	0,023				99,55		
18	OLOVÁRSKÁ STRUSKA	? ZÍSKÁNO PLAVENÍM	3,1			0,011		0,08				93,37	3,44	
242	HŘEBÍK	DOLNÍ VRSTVA NAD DŘEVEM	16,392				0,0026				0,11	83,6		VIIIc
242	STRUSKA	DOLNÍ VRSTVA NAD DŘEVEM	4,12		0,029			0,09	0,36			95,41		
242 sáček 1	STRUSKA	DOLNÍ VRSTVA NAD DŘEVEM	15,23		0,018			0,14	0,17			84,44		
242 sáček 2	STRUSKA	DOLNÍ VRSTVA NAD DŘEVEM	3,12					0,18	0,36			96,31		
40	FRAGMENT STAVEBNÍHO KOVÁNÍ	SONDA S1	15,89					0,04				84,07		
139	STRUSKA	? ZÍSKÁNO PLAVENÍM	8,9									91,1		
139	STRUSKA	? ZÍSKÁNO PLAVENÍM	32,23					0,23				67,11		
106	HŘEBÍK	NEURČENO	3,45				0,0028	0,037				96,51		VIIIc
117	STRUSKA	SONDA S1	10,68			0,0108			0,13			89,18		
189	STRUSKA	ŠEDÁ POD DRUHÝM DŘEVEM v S2	41,92			0,006		0,2				57,87		
168	PROLAMOVANÉ ZDOBENÉ KOLEČKO	ŠEDÁ S JÍLEM V S1	4,26	0,17		0,05		0,34		61,33			33,85	
331	ZÁVĚS - RAMENO	HNĚDÁ NAD TMAVĚŠEDOU V S2	99,44	0,26		0,013		0,28						
183	STRUSKA	NEUVEDENA ANI VRSTVA ANI SONDA	17,15		0,01							82,84		
92	STRUSKA	ŠEDÁ POD DRUHÝM DŘEVEM v S2	98,87					1,13						
71	HŘEBÍK	TMAVĚ ŠEDÁ V S1	8,87				0,0027					91,11		VIIIc
71	HŘEBÍK	TMAVĚ ŠEDÁ V S1	0,33									99,67		VIIIc
71	HŘEBÍK?	TMAVĚ ŠEDÁ V S1	3,5		0,002							96,5		?
61	HŘEBÍK	SVĚTLEŠEDÁ VRSTVA V S1	13,72	0,01			0,0024				0,01	86,26		VIIIc
61	HŘEBÍK	SVĚTLEŠEDÁ VRSTVA V S1	12,19	0,009			0,0022		0,1			87,7		VIIIc
61	HŘEBÍK	SVĚTLEŠEDÁ VRSTVA V S1	8,16				0,0029					0,008	91,83	VIIIc
91	FRAGMENT STAVEBNÍHO KOVÁNÍ	ŠEDÁ POD DRUHÝM DŘEVEM v S2	17,11	0,017								82,87		
z neoznač. krabice	ZÁVĚS - RAMENO	POD TŘETÍM DŘEVEM V S2	99,45	0,28							0,27			

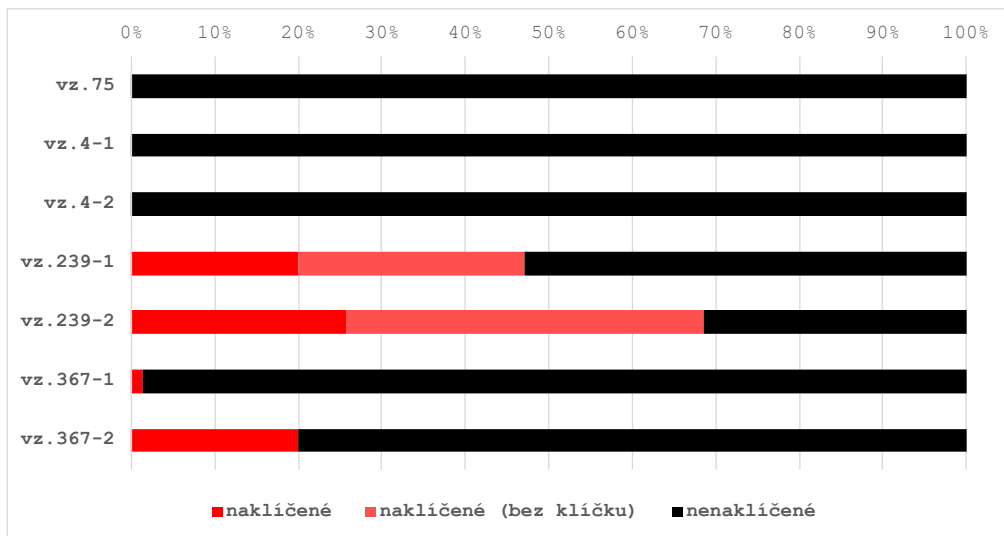
Graf 1: Opava, dominikánský klášter, výsledky analýzy rostlinných makrozbytků, podíl jednotlivých taxonů obilnin, početní zastoupení (n=6201).

Graf 2: Opava, dominikánský klášter, výsledky analýzy obílek pšenice obecné (Triticum aestivum), podíl naklíčených obílek (červená), obílek s jinými znaky naklíčení ale s ulomeným klíčkem (cihlová) a nenaklíčených obílek (černá), početní zastoupení (n=3490).

Graf 3: Opava, dominikánský klášter, výsledky analýzy obilek žita setého (*Secale cereale*), podíl naklíčených obilek (cihlová), obilek s jinými znaky naklíčení ale s ulomeným klíčkem (oranžová) a nenaklíčených obilek (černá), početní zastoupení (n=709).

PhDr. Jiří Juchelka, Ph.D.
Slezské zemské muzeum
juchelka@szm.cz

RNDr. Miriam Nývltová Fišáková, Ph.D.
Masarykova univerzita v Brně
Lékařská fakulta
Fyziologický ústav
miriam.nyvltova@med.muni.cz

Mgr. Hana Lafková
Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Ústav archeologie
hana.lafkova@fpf.slu.cz

Mgr. Petr Kočár
Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.
kocar@arup.cas.cz

Abstract

The article attempts to virtually reconstruct the content of the library of Roman Catholic Priest, educator and political activist Cyprián Lelek (1812–1883), based on preserved catalogue created by Alexander Kinner.

Keywords: Cyprián Lelek, Library, Clergy, Hlučín region, Education

Cyprián Lelek (1812–1883), římskokatolický kněz a vlastenec působící mezi Moravci v Pruském Slezsku, je dostatečně znám:² rodák z Dolního Benešova, vzdělaný v Opavě (1822–1824 hlavní škola, 1824–1830 gymnázium), v Hlubčicích (1830–1832 gymnázium, maturita) a ve Vratislavi (1832–1835 bohosloví), vysvěcen na kněze v Poznani, následně působící v duchovní správě v Bavorově (1835–1837, 1849–1854), v Oldřišově (1838), v Hlučíně (1839–1849) a především ve Vodce (1854–1883), tedy na území, které do roku 1920, resp. 1945 tvořilo součást Německa, je literaturou opakovaně připomínán z několika důvodů: 1) pro svou publicistiku zveřejněnou především na stránkách *Opavského besedníku* a *Opavského týdeníku*; 2) pro publikace určené pro výchovu dětí a mládeže, fixující její vztah k češtině (*Slabikář a čítanka pro menší děti*, 1844; *Opis Sléska*, 1846; *Čítanka pro dospělejší mládež*, 1852; jeden sešit časopisu *Holubice*); 3) pro sběr lidových písní³ a pro svůj podíl na folkloristické práci Františka Sušila (1804–1868); 4) pro svou spolupráci s českými vlastenci z rakouské části Slezska, z Moravy i Čech a pro organizační práci mezi Moravci; 5) pro své politické angažmá (v roce 1849 byl krátce poslancem Frankfurtského parlamentu). K tomuto spektru aktivit je třeba připojit podrobnější pohled na Lelkovu knihovnu, jenž obraz Lelkovy osobnosti významně obohacuje.

Soupis knih má podobu sešitku o 15 popsanych stránkách; na titulním listu kromě textu informujícího o obsahu soupisu je otisk gumového razítka Slezského studijního ústavu v Opavě, v němž byla původně Lelkova písemná pozůstalost deponována, a evidenční číslo 12/4.⁴ Sešitek uvozuje titulní strana a následuje čtrnáct nečíslovaných stránek s předkreslenými linkami a s oddělným sloupcem určeným pro čísla záznamů, jejichž obsah je následující: stránka číslo 1 (titul), 2 (záznamy č. 1–21), 3 (č. 22–41), 4 (č. 42–59), 5 (č. 60–80), 6 (č. 81–100), 7 (č. 101–120), 8 (č. 121–141), 9 (č. 142–157), 10 (č. 158–170), 11 (č. 171–181), 12 (č. 182–197 a 189), 13 (č. 190–206), 14 (č. 207–223) a 15 (č. 224–239). Soupis knihovny uvádí 239 číslovaných položek, ale položky 51, 170 a 228 se objevují dvakrát po sobě, což lze vysvětlit spíše jako omyl pisatele než jako snahu vyjádřit, že by druhé z děl bylo

1 Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury ČR v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Slezské zemské muzeum (DKRVO, MK000100595).

2 J. V. JASNÍN, *Cyprián Lelek, nejpřednější kněz – buditel, učitel a zastánce Moravců*, Opava 1922; Václav ŽÁČEK, *Cyprián Lelek – život a dílo. Příspěvek k dějinám českého lidu ve Slezsku*, Opava – Praha 1953.

3 Dochovány tři svazky označené Slezské národní písně, uložené v knihovně Slezského zemského muzea, Rkp. 49/1–3.

4 Po Lelkově smrti získala jeho písemnou pozůstalost Matice opavská a až do roku 1938 ji uchovávala v tzv. vědecké knihovně Muzea Matice opavské, jež nebyla veřejnosti přístupná. Zemské muzeum získalo Lelkovu pozůstalost v červenci 1938, přičemž osudy tohoto souboru v letech 1938–1945 nejsou známky. Osvobozen se dočkal jen fragment původního konvolutu a ten v průběhu let 1956–1962 putoval do tzv. Literárního archivu Slezského studijního ústavu. Odtud byl převzat Slezským zemským muzeem a následně postoupen Zemskému archivu v Opavě, kde byl archivářkou Jaromírou Knapíkovou uspořádán. Soupis knih je uložen pod inv. č. 2.

přívazkem prvního. Ještě vážnějším omylem je opakování položek 189–197. Proto je číslování v následujícím přepisu sice zachováno, avšak opakované položky jsou označeny velkým písmenem A před číslem, tedy A51, A170, A228, A189 apod. Poslední číslo záznamu (239) si tedy nelze vyložit jako údaj o počtu titulů, tím méně svazků, protože u některých položek a snad ne důsledně u všech – je uveden vyšší počet svazků.⁵ Přihlédneme-li k těmto okolnostem (prokazatelně vícesvazková díla a záznamy opatřené stejnými čísly), pak Lelkova knihovna obsahovala 348 svazků, jakkoliv i tento údaj je nutno brát s rezervou: je prokazatelné, že u některých titulů není větší počet svazků uveden, ačkoliv to které identifikované dílo bylo prokazatelně vydáno ve více svazcích. Tento rozpor mezi skutečností a záznamem můžeme vyložit tak, že Cyprián Lelek měl v knihovně opravdu jen jeden svazek z vícesvazkového souboru, tj. dílo nevlastnil kompletní, nebo že pořizovatel soupisu jen opomněl správný počet svazků uvést.

Soupis vznikl tak, jak jeho pořizovateli padly knihy do ruky, tj. nejsou seřazeny věcně, časově, abecedně dle autorů, tematicky. Například dva ročníky časopisu *Der allezeit beredte Landpfarrer* jsou uvedeny jako položky 167 a 193 a nikoliv za sebou. Každá položka obsahuje buď celý název v případě, že je několikáslovný; u delších názvů jej záznam zkracuje. Autor – pokud je vůbec uveden – je uveden obvykle za názvem. Záznam má na konci uveden rok vydání díla; pokud tomu není (č. 230), lze rok vydání odvodit z titulu, nebo je citováno jedno z vydání bez možnosti ověřit, zdali právě toto vydání Lelek vlastnil. V některých případech čteme v závorce poznámku (*alt*), což časově odpovídá 16.–17. století. Jde o záznamy č. 92, 189–191, 199, 215 a 226. Pořizovatel soupisu vložil mezi položky 173 a 174 poznámku, že výše uvedené knihy jsou bezcenné, uvedl, že některé lze snad ještě prodat (č. 20, 23, 28, 32, 36, 117, 123, 141, 163, 170) a za nejcennější považoval knihu pod číslem 43 – *Summu* Tomáše Akvinského.

Jelikož seznam není rozsáhlý, lze komentovat každou položku samostatně. Záznam z rukopisného seznamu je přepsán v kurzívě; za pomlčkou následuje vysvětlující komentář. Pasáže, jež nebyly při přepisu čitelné, jsou v přepisu označeny jako [nečitelné], což ale nesnižuje informační hodnotu daného záznamu. Identifikace titulů se děla pomocí databází, například *Deutsche digitale bibliothek* (www.deutsche-digitale-bibliothek.de/), *Münchner DigitalisierungsZentrum* (www.digitale-sammlungen.de/), *Univerzitní knihovna v Gentu* (<https://lib.ugent.be/>), *Bibliografie cizojazyčných bohemikálních textů do roku 1800* (bcbt.lib.cas.cz/#/) apod. U některých ale ani tyto běžně dostupné informační zdroje nebylo možné použít a bylo třeba sáhnout po bibliografických přehledech a dobových recenzích. Tyto zdroje jsou pak citovány v poznámkách. Některé záznamy se i přes vynaložené úsilí nepodařilo ztotožnit s konkrétním titulem; jednak jde o učebnice, vydávané obvykle opakovaně, nebo o díla citovaná natolik obecně, že výklad záznamu umožňuje jeho identifikaci se širokým spektrem titulů.

Konfrontujeme-li to, co o knihovně Cypriána Lelka víme z literatury, soupis nedokumentuje *všechny* knihy a časopisy, které Lelek vlastnil. Zejména chybí sbírka slabikářů, o níž vydal svědectví Vincenc Prasek: „*V [Lelkově] knihovně shledal jsem slabikáře takřka z celého světa: ruské, polské, anglické, francouzské atd. – Hledal vzory!*“⁶ Každopádně soupis dokumentuje

5 Dva svazky měly tituly č. 35, 38, 50, 57, 61, 73, 89, 103, 118, 125, 126, 144, 154, 188 a 204; tři svazky měly tituly č. 4, 20, 28, 36, 94, A189, 222 a 231; čtyři svazky měly tituly č. 14, 21, 43, 46, 78 a 142; pět svazků měly tituly č. 74 a 160, šest svazků měly tituly č. 13, 76 a 200, sedm svazků měl titul č. 140, deset svazků č. 44 a dvanáct svazků č. 121.

6 [Vincenc PRASEK], *Pražský separatismus literární II.*, Opavský týdeník 31/43, 2. 6. 1900, s. 1–2.

výchozí stav, s nímž pracovali po Lelkově smrti členové Matice opavské, protože ta dle Arnošta Mazura Lelkovu knihovnu koupila za 180 zlatých a následně rozdělila na část, kterou si ponechala pro svou tzv. vědeckou knihovnu a na část věnovanou českému gymnáziu v Opavě.⁷ O akvizici referoval *Opavský týdeník* v srpnu 1885, ale zpráva uvedla pouze koupi knih českých, polských a dále vyzdvihla *silesiaca*.⁸ Nutno si povšimnout, že právě polskými knihami dle soupisu knihovna příliš neoplývala, pakliže si pořizovatel některé záznamy nepřekládal do němčiny (jinde ale prokazatelně uváděl česká, francouzská, anglická nebo dokonce ruská znění titulů). Pomůckou k objasnění osudů Lelkových knih po jejich převozu do Opavy může být komparace soupisu s katalogem učitelské knihovny českého gymnázia. Jen u některých titulů lze spojit záznam z katalogu Lelkovy knihovny s katalogem knih gymnázia, a to bez jistoty, že shodný titul znamená shodný exemplář, jinak řečeno, že gymnázium konkrétní exemplář titulu vskutku získalo z Lelkovy knihovny.⁹ Takto se podařilo spárovat dvacet titulů z Lelkovy knihovny s knihovnou českého gymnázia, což není příliš. Zdá se, že většina knih, jež Matice opavská získala, přešlo do tzv. vědecké knihovny Matice opavské, která byla zničena v letech okupace.

Kdo byl autorem soupisu? Šlo o Alexandra Kinnera (1813–1891), rodáka z Bavorova, konzistorního radu a faráře v Násilí, rytíře pruského řádu Červeného orla IV. třídy. Je zajímavé, že Jan Vyhlídal užíval tvar jména Kinne, a tak také jméno čteme i na rukopisu.¹⁰ Kinner byl Lelkovi ze všech kněží z farností ležících v pruské části olomoucké arcidiecéze nejbližším. Svědčí o tom skutečnost, že se v roce 1863 spolu vypravili do Velehradu na cyrilometodějské oslavy i skutečnost, že při Lelkově pohřbu přednesl Kinner smuteční projev nad jeho rakví. Byl znalý češtiny, ale rozhodně neoplýval takovým nadšením pro český jazyk nebo pro slovanskou vzájemnost jako Lelek.

Při pohledu na seznam Lelkových knih se nabízí otázka po jejich původu. Ten byl bezesporu různý: některé z knih Lelek užíval snad již v době svých studií (č. 217), jiné naopak lze považovat za pomůcky pro jeho pozdější pedagogické působení (č. 170); nelze vyloučit, že si knihy pořizoval přímo v místě vydání (to se týká knih vydaných ve Vratislavi a zejména v Praze, protože byl podporovatelem *Matice české*), ale také, že si je objednával a získával poštou. A nelze ani vyloučit výměnu či dary knih, neboť Lelek udržoval četné kontakty s intelektuály z blízkého i vzdáleného okolí (vzpomeňme profesora českého a polského jazyka na gymnáziu v Hlubčicích Stefana). U knih typu *Riegrova slovníku naučného* byla možná subskripce; bohatou nabídku knih skýtala opavská knihkupectví.¹¹ Z nich zaujme především knihkupectví Hermanna Kolcka, jehož jméno figuruje v různých českých edičních, často pouze připravovaných, ale nerealizovaných projektech.¹² Hermann Kolck (1828–po 1907) nejenže

7 Arnošt MAZUR, *K počátkům knihovnictví na Ostravsku*, in: Knihovna. Vědecko-teoretický sborník [3], Praha 1962, s. 193.

8 *Museum Matice Opavské*, *Opavský týdeník* 16/63, 15. 8. 1885, s. 2.

9 Antonín KARÁSEK, *Katalog učitelské knihovny I.*, in: XVI. Program c. k. státního gymnasia s vyučovací řečí českou v Opavě [1898–1899], Opava 1899, s. 3–32 (čísla 1–480); TÝŽ, *Katalog učitelské knihovny II.*, in: XVI. Program c. k. státního gymnasia s vyučovací řečí českou v Opavě [1899–1900], Opava 1900, s. 3–32 (čísla 481–925). Odkaz na katalog je v Lelkově soupisu uváděn jako písmeno K s číslem položky Karáskova seznamu.

10 Datum a místo narození uvádí Gregor WOLNY, *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften, I. Abtheilung Olmützer Erzdiöcese* 5, Brünn 1863, s. 231. Dále o Kinnerovi viz J. V. JASNÍN, *Cyprián Lelek*, s. 8.

11 Záměr vydávat slovník avizoval *Opavský besedník* 1/16, 1861, s. 128.

12 Cyprián Lelek zmiňuje například vydání české knihy o Ježíši Kristu, pořízené Hermannem Kolckem, viz *Z pruského Slezska*, *Opavský týdeník* 6/7, 13. 2. 1875, s. 55.

knihy prodával a některé tituly také vydával, ale pořádal dražby knižních pozůstalostí, jakou byla dražba knihovny faráře Jaroschka, o níž noviny informovaly, že obsahovala řadu knih z oblasti teologie, dále české knihy (to je v inzerátu zdůrazněno), tituly z oblasti medicíny, přírodních věd, beletrie, úhrnem šlo o tisícovku titulů.¹³ Taková dražba byla jistě i pro Lelka příležitostí obohatit si svou knihovnu. Víme pouze, že „čeho si ze skrovných důchodků byl ušetřil, chudým uděloval aneb za knihy, noviny a písně české vynakládal, jež buď půjčoval nebo rozdával.“¹⁴ Ovšem jistě půjčoval pouze knihy *a priori* určené širšímu okruhu čtenářů, plníci didakticko-osvětové zřetele, a nikoliv náročné tituly teologického či filologického obsahu. Ostatně takové by v odlehle Vodce čtenáře ani nenašly.

Publikování seznamu Lelkovy knihovny *in extenso* sleduje ale jeden hlavní cíl: poskytnout materiál k pochopení složitosti Lelkova intelektuálního profilu. K orientaci v oborově pestré materii slouží komentáře, připojené k jednotlivým záznamům. Ty usnadňují od knihy ke knize sledování témat, jimiž se Lelek zabýval, oblastí, které jej lákaly více než jiné. V dosavadní historiografické reflexi Cypriána Lelka převažuje prvek lidovosti a praktičnosti jeho veřejného působení, související s reakcemi na aktuální problémy srozumitelným jazykem českých novin. Ale toto buditelství, jakkoliv oceňované současníky a dodnes se s Lelkovým jménem pojící, nemohlo přemýšlivému duchu stačit.

Jaké tedy byly okruhy Lelkovy četby? Můžeme vydělit spisy vyjadřující 1) teologické problémy doby (viz níže); 2) estetické problémy (č. A197) a příklon k literárnímu romantismu (č. 14, 206 a 207); 3) otázky mezinárodní politiky a tzv. časové otázky (č. 203 a 227); 4) historické zájmy Cypriána Lelka (č. 1, 2, 61, 106, 121 a 200); 5) filologické zájmy majitele knihovny – to dokládají slovníky (č. A51, 58, 71, 125, 126, 127, 137, 157, 229), gramatiky či mluvnice, a to jednak mluvnice biblických jazyků (18, 129, 133), latiny (č. 52 a 63), řečtiny (č. 60, 66 a 128) a lužičtiny (č. A228) a dále učebnice či cvičebnice řečtiny (č. 48 a 75). K těmto běžným příručkám se ale připojují kuriozity – vydání Nového zákona ve švédštině (č. 111) a Žaltář v ruštině (č. 233).

Tematicky rozmanitý je soubor knih, jež můžeme souhrnně označit za teologické spisy (homiletika, patristika, biblistika). Tuto skupinu můžeme vnitřně rozdělit podle různých kritérií, například lze vydělit díla jezuitských teologů spjatých s Olomoucí (č. 189 Antonius Preisler; č. 191 Josephus Conradi). Samostatnou skupinu tvoří homiletické příručky, konkrétně od Ludwiga Mehlera (1816–1872), ve své době velmi rozšířené (v Lelkově knihovně jde o č. 10, 183 a 193). Speciální podskupinu těchto příruček tvoří publikace sestavené venkovskými kněžími, resp. určené pro pastorači na venkově (č. 182; německý překlad kázání francouzského duchovního 17. století Adriena Gambarta č. 213; dva ročníky časopisu *Der allezeit beredte Landpfarrer* č. 167 a 196). Důležitým kritériem je příslušnost autora té které knihy k akademickému prostředí, konkrétně jde o profesory vatislavské univerzity nebo o pedagogy jiných tamních školských institucí – Carla Sterna (č. 30), Friedricha Wilhelma Wagnera (č. 115), Franze Bittnera (č. 27 a 130), Franze Pohla (č. 156), Felixe Rendschmidta (č. 209), Johanna Schöna (č. 230) a další. Významnou skupinu tvoří díla členů tzv. tübingenské školy, mající centrum na tamní univerzitě a zaměřené na prohloubené studium Bible (č. 4, 19, 32, 54). Další skupinu tvoří díla katolických kněží spjatých s Porýním před a po Napoleonově okupaci regionu a po provedené sekularizaci, což platí o spisech Gregora Köhlera (č. 16 a 34). Nápadnou, byť ne početnou skupinu představují knihy věnované mytologii (č. 12 a 47),

13 *Große Bücher-Auction*, Troppauer Zeitung, č. 282, 5. 12. 1868, s. 4. K Hermannu Kolckovi viz *Dvojí jubileum*, Opavský týdeník 38/40, 22. 5. 1907, s. 3.

14 J. V. JASNÍN, *Cyprián Lelek*, s. 29, analogicky viz s. 18.

texty homérských eposů (č. 69, 83, 86 a 88) a dále spisy křesťanských mystiků (č. 3, 28 a 159), dokládající zájem Cypriána Leleka a jeho generace o genezi náboženského myšlení Evropanů v předkřesťanské éře a o jeho modifikace. Naproti tomu Lelekova knihovna nepostrádala ani spisy, jejichž autoři reprezentují katolické a protestantské osvícenství (č. 21, 109, 163, 186 a A189).

Publikování katalogu Cypriána Leleka může zájemcům o problematiku intelektuality 19. století a o duchovní život katolického kléru poskytnout vítaný materiál ke komparaci. Ale již při zběžném pohledu je zjevné, že Lelekova knihovna byla spíše ojedinělým než běžným souborem knih venkovského kněze; jestli totiž soudobé teologické tituly bereme jako samozřejmost, pak díla Alexandra von Humboldt a Josefa Görrese nebo Platónovy dialogy, nemluvě již o příručce tehdy módní frenologie (č. 233) rozhodně nepatří mezi běžné součásti knihoven, jaké shledáváme na venkovských farách.

Verzeichniß der Bücher, welches der †Herr Lokalskaplan Lelek zu Hoch... hinterlassen hat, ausgeschrieben von Künne Pfarrer / Seznam knih, které po sobě zanechal zemřelý pan lokální kaplan Lelek [...], sepsaný farářem Künne.

1. *Dějiny Diecese Pražské 1874, böhmisch.* – Citace: Klement Borový, *Dějiny diecese pražské na památku 900letého jubilea*, Praha, Nákladem Svatojanského dědictví 1874.

2. *Obrazy dějepisu církve Páně, böhmisch.* – Citace: Tomáš Vlastimil Novák, *Obrazy z dějepisu církve Páně 1–2*, Praha, Nákladem Svatojanského dědictví 1869 a 1877. Lze předpokládat, že v Lelekově knihovně bylo dílo zastoupeno pouze jedním ze dvou svazků.

3. *Viatoris Christiani pars altera von Thomas von Kempis.* – Jde bezesporu o některé z vydání díla člena řádu augustiniánů, mystika Tomáše Kempenského (1379–1471) *Viatoris Christiani pars altera in qua Thomae de Kempis soliloquium animae vallis lilyorum de tribus tabernaculis, gemitus & suspiria animae poenitentis, seu de vera compunctione cordis, cohortatio ad spirituale profectum.* Lze předpokládat, že Cyprián Lelek vlastnil vydání pořizené v Trnavě roku 1744, které bylo obecně rozšířenější než starší vydání z roku 1643.

4. *Dr. Hirschers Moraltheologie, 2e Ausgabe, 3 Bände.* – Citace prvního vydání: Johann Baptist von Hirscher, *Die christliche Moral als Lehre von der Verwirklichung des göttlichen Reiches in der Menschheit 1–3*, Tübingen, Heinrich Laupp 1835–1836. Johann Baptist von Hirscher (1788–1865) byl katolickým teologem, absolventem univerzity ve Freiburgu im Breisgau; jako profesor univerzity v Tübingen se řadí k tzv. tübingenské škole, za jejíhož spoluzakladatele bývá považován.

5. *Ein böhmisches Studentenliederbuch.* – Záznamu lze rozumět tak, že šlo o rukopisný sborník studentských písní, patrně vytvořený v prostředí vratslavské univerzity v době Lelekových studií.

6. *Der Tröster, fromme Lesungen für Kranke.* – Citace: P. J. Lambillotte, *Der Tröster oder fromme Lesungen für Kranke aller Art*, [s. l.] 1855, přeloženo z francouzštiny, překladatel není uveden.¹⁵

15 Identifikováno pomocí inzerátu, otištěného v *Intelligenzblatt zur Prager Zeitung*, č. 292, 10. 12. 1857, s. 1.

7. *Bischof Colmars Predigten, 7 Bände.* – Citace: Joseph Ludwig Colmar, *Gesammelte Predigten* 1–7, [s. l.] 1842–1846. Joseph Ludwig Colmar (1760–1818) byl vzdělán v teologii a historii a stal se římskokatolickým biskupem v Mohuči, obnovoval církevní instituce po sekularizaci provedené francouzskou okupací Porýní a zasloužil se o záchranu katedrály ve Špýru.

8. *Kirchen- und Ehrenrecht für die preeuisischen Staaten, von Vogt.* – Citace: Polycarp Joseph Vogt (ed.), *Kirchen- und Ehrenrecht der Katholiken und Evangelischen in den Königlichen Preußischen Staaten für Justitz- und Regierungsbehörden, Geistliche und Kirchenpatrone* 1–2, Breslau 1856.

9. *Kössings Liturgische Vorlesungen über die hl. Messe.* – Citace: Joseph Kössing, *Liturgische Vorlesungen über die heilige Messe*, Regensburg, Georg Joseph Manz 1856. Jde o citaci druhého přepracovaného vydání. Joseph Kössing (1804–1891) byl katolickým duchovním, věnoval se praktickým aspektům liturgie a jejím dějinám.

10. *Blüthen der Vorzeit von Ludwig Mehler.* – Citace: Ludwig Mehler, *Blüthen der Vorzeit oder Aussprüche, Sentenzen und Gleichnisse aus den heiligen Vätern und andern berühmten Lehrern der Kirche zur christkatholischen Dogmatik und Moral in alphabetischer Ordnung. Ein Handlexikon für Prediger und Katecheten*, Regensburg, Georg Joseph Manz 1856. Jde o citaci třetího vydání. Ludwig Mehler (1816–1872) byl katolický duchovní, celoživotně spjatý s Regensburgem jako kazatel i pedagog. Angažoval se v Historickém spolku pro Horní Falc a Řezno (s tím souvisejí jeho historicko-topografická pojednání), v letech 1848–1850 redigoval časopis *Ambrosius*.

11. *Concilium Tridentinum, Augustae Vind., 1757.* – Citace: Jean Gallemart – Johannes Sottealus (eds.), *Sacrosanctum Concilium Tridentinum additis declarationibus Cardinalium Concilii Interpretum*, Augustae Vindelicorum [Augsburg] 1757.

12. *Norks Mythologie mit Abbildungen, 1845.* – Friedrich Nork, *Populäre Mythologie oder Götterlehre aller Völker*, Stuttgart 1845. Šlo o jeden svazek z deseti svazkového díla pražského německého spisovatele židovského původu Friedricha Korna, původně Seligmána Kohna (1803–1850), vydaného pod pseudonymem F. Nork.

13. *Eine populäre Naturgeschichte, 6 Bände.* – Označení *populární přírodověda* se v přírodovědné literatuře 19. století objevuje v názvech hned několika navzájem spolu nesouvisejících edičních projektů. V případě Lelkovy knihovny se snad jednalo o část z dvanáctidílného díla Françoise-Sulipce Beudanta (1787–1850), Adrian de Jussieu (1797–1853) a Henriho de Milne-Edwards (1800–1885), které neslo souhrnný název *Populäre Naturgeschichte der drei Reiche* a bylo vydáno ve Stuttgartu v roce 1844.

14. *Starobyła Skladanie od Waclawa Hanky, 4 Bände.* – Jedná se o část z pětisvazkové edice Václava Hanky (1791–1861), vydané v Praze v průběhu let 1817–1820 a v roce 1823.

15. *Geist aus Ludwig Bourdaloue, Augsburg 1785.* – Citace: Ludwig Bourdaloue, *Geist aus dessen Predigten und andern Werken gezogen*, Augsburg, Joseph Wölffischen Buchhandlung 1785.

16. *Köhlers Anleitung für die Seelsorge*. – Jedná se o nepochybně o jedno z četných vydání příručky *Anleitung für praktische Seelsorger an dem Kranken- und Sterbebette* benediktinského mnicha a učitele náboženství Gregora Köhlera (1733–1809), které bylo vydáno v Mohuči v roce 1792 a pak opakovaně v různých edičních úpravách a pod upravenými názvy.

17. *Dr. Schönleins Pathologie und Therapie, 1839*. – Citace: [Anonym] (ed.), *Dr. J. L. Schönleins allgemeine und specielle Pathologie und Therapie. Nach dessen Vorlesungen niedergeschrieben und herausgegeben von...*, St. Gallen 1839.

18. *Dr. Vater; Handbuch der Hebräischen, Syrischen, Chaldäischen und Arabischen Grammatik*. – Citace: Johann Severin Vater, *Handbuch der Hebräischen, Syrischen, Chaldäischen und Arabischen Grammatik zur den Anfang der Erlernung dieser Sprachen*, Leipzig 1801. Johann Severin Vater (1771–1826) byl teologem a biblistou, *Handbuch der hebräischen, syrischen, chaldäischen und arabischen Grammatik* (1801) tvořila pandán k dílu viz č. 22.

19. *Dr. Hirscher; Katechetik 1834*. – Citace prvního vydání: Johann Baptist von Hirscher, *Katechetik oder der Beruf des Seelsorgers die ihm anvertraute Jugend im Christenthum zu unterrichten und zu erziehen nach seinem ganzen Umfang dargestellt*, Tübingen, Heinrich Laupp 1831. V roce 1834 bylo pořízeno již třetí vydání této příručky. O Hirscherovi viz č. 4.

20. *Rodriguez, Uebung der christl. Vollkommenheit, 3 Bände*. – Citace: Alphons Rodriguez, *Uebung der christlichen Vollkommenheit*, Mainz 1834, překlad Christoph Kleybold. Druhé vydání bylo pořízeno v roce 1857.

21. *Dr. Dereser; Erklärung der Bibel, 4 Bände*. – Thaddäus Anton Dereser (1757–1827) byl představitelem katolického osvícenství, spojujícího rozum s vírou, zaobíral se orientálními jazyky a dokončil překlad Starého zákona, započatý Dominikem von Brentano, vydaný pod názvem *Die Heilige Schrift des Alten Testaments. Aus dem Hebräischen übersetzt und erklärt*. Záznam odpovídá tomuto titulu, opakovaně vydávanému po celé 19. století.

22. *Dr. Vater; Arabisches, syrisches u. chaldäisches Lesebuch*. – Citace: Friedrich Theodor Rink – Johann Severin Vater, *Arabisches, syrisches und chaldäisches Lesebuch, das Arabische größtentheils nach bisher ungedruckten Stücken*, Leipzig 1802. K Vaterovi viz č. 18.

23. *Schusters Katechetisches Handbuch*. – Citace: Ignaz Schuster, *Katechetisches Handbuch oder faßliche und gründliche Unterweisung der Jugend in der katholischen Religion*, Freiburg im Breisgau 1848. Ignaz Schuster (1813–1869) byl německý katolický duchovní, katechetik, zajímající se o biblické dějiny. Jeho katechismus navazoval na pojetí katechismu, jak jej kodifikoval významný představitel protireformace jezuita Petr Canisius (1521–1597).

24. *Leben der Hl. Brigitta*. – Krátký záznam nedovoluje konkretizaci titulu; snad s jedná o spis Ludwig Clarus, *Leben und Offenbarungen des hl. Brigitta*, Regensburg 1856. Za pseudonymem Ludwig Clarus se skrývá spisovatel Wilhelm Volk (1804–1869), jenž konvertoval ke katolictví a vydával životy svatých.

25. *Dr. Wette, Commentar zu den Psalmen.* – Citace: Wilhelm de Wette, *Commentar über die Psalmen*, Heidelberg 1811. Wilhelm Martin Leberecht de Wette (1780–1849) byl významným německým teologem, profesorem v Heidelbergu a následně na nově zřízené univerzitě v Berlíně, jehož komentáře k Žalmům byly opakovaně vydávány během 19. století.
26. *Leben der hl. Schwester Margaretha.* – Snad se jedná o Friedrich Poesl (ed.), *Leben der gottseligen Schwester Margaretha vom heiligen Sacramente aus dem Orden der Carmeliterinnen im Kloster zu Beaunne*, Passau 1842.
27. *Bischof Gousset, Dogmatik, 2 Bände.* – Citace: Thomas Marie Joseph Gousset, *Dogmatik* 1–2, Regensburg 1855. Přeložil Franz Bittner, řádný profesor na univerzitě ve Vratislavi. Thomas Marie Joseph Gousset (1792–1866) byl katolickým duchovním, arcibiskupem v Remeši, jedním z protagonistů obrody katolictví ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století ve Francii.
28. *Bressonrida, Katechesen, 12 Theil in 3 Bände.* – Titul se nepodařilo dohledat.
29. *P. J. J. Stanihuritus, Dei immortalis in corpore mortali patientis historia, commentariis illustrata 1706.* – Citace: Guillaume Stanyhurst, *Dei immortalis in corpore mortalis patientis historiae, moralis doctrinae, placitis et commentationibus illustrata* [s. l.] 1706.
30. *Dr. Stern, Commentar des Offenbarung des hl. Johannes.* – Citace: Carl Stern, *Commentar des Offenbarung des hl. Johannes*, Schaffhausen 1854. Carl Stern (1819–1875) byl teologem, profesorem na univerzitě ve Vratislavi, věnoval se zvláště výkladu Starého zákona.
31. *Dr. Walter, Kirchenrecht, 12e Auflage.* – Citace: Ferdinand Walter, *Lehrbuch des Kirchenrechts aller christlichen Confessionen*, Bonn 1856. Ferdinand Walter (1794–1879) byl právníkem, profesorem na univerzitě v Bonnu, jehož příručka církevního práva vyšla prvně v roce 1822 a následně byla opakovaně vydávána vždy s doplňky a aktualizacemi. Cyprián Lelek vlastnil 12. vydání, které odpovídá roku vydání 1856.
32. *Dr. Möhler, Symbolik.* – Citace: Johann Adam Möhler, *Symbolik oder Darstellung der dogmatischen Gegensätze der Katholiken und Protestanten*, Mainz – Wien 1834. Johann Adam Möhler (1796–1838) byl teologem, náležejícím k tzv. tübingenské škole.
33. *Dr. Adalbert Maier, Commentar zu 1. Briefe an die Corinther.* – Citace: Adalbert Maier, *Commentar über den ersten Brief Pauli an die Corinther*, Feiburg im Breisgau 1857. Adalbert Maier (1811–1889) byl katolickým duchovním, absolventem studia filozofie a teologie, profesorem ve Freiburgu im Breisgau, který vydal komentáře k několika biblickým knihám.
34. *Köhler, Anleitung zur Beichtstuhl.* – Citace: Georg Köhler, *Practische Anleitung für Seelsorger im Beichtstuhle*, Mainz – Frankfurt am Main 1796. Ke Köhlerovi viz č. 16; mladší vydání vycházela s poznámkou o revizi díla provedené Jakobem Brandem.
35. *Neyrauguet, Compendium theologiae moralis, 2. B.* – Citace: Déodal Neyrauguet, *Compendium theologiae moralis Sancti Alphonsi Mariae de Liguori* 1–2, Regensburg 1851. Dílo vyšlo

v několika vydáních ve Francii i Rakousku, například 1841 v Tournai, z nichž citované vydání mohlo být Lelkovi nejpřístupnější.

36. *Alph. Liguori, Praktische Unterweisungen für Beichtväter, 3. B.* – Citace: Alfons Maria von Liguori, *Praktische Unterweisungen für Beichtväter oder Homo apostolicus 1–3*, Regensburg 1854. Alfons Maria de Liguori (1696–1787) byl zprvu právníkem, později duchovním a zakladatelem kongregace redemptoristů. Klíčovou roli hrála v jeho pojetí teologie kristocentrická spiritualita.

37. *Dr. Gratz, Novum testamentum, graece et latine.* – Konkrétní vydání Nového zákona v řečtině a latině, odpovídající záznamu, se nepodařilo dohledat.

38. *Görres Mystik I. u. 2. Band.* – Joseph Görres, *Christliche Mystik 1–4*, Regensburg 1836–1842. Johann Joseph Görres (1776–1848) byl představitelem německého romantismu, teologem, filozofem, novinářem, vlivným německým intelektuálem, jehož *Křesťanská mystika* je dodnes vydávána.

39. *Leben des hl. Franciscus de Assisi, von Chalippe.* – Citace: Pèrre Chalippe, *Das Leben des heiligen Franziskus von Assisi nach neuesten Ausgabe deutsch bearbeitet von Carl Reiching*, Regensburg 1855. Německý překlad spisu Pèrre Chalippe, *La vie de Saint François, instituteur des frères mineurs*, Paris 1728.

40. *Abendunterhaltungen, mit Vorwort v. Goelura.* – Konkrétní titul, jemuž by odpovídal záznam, se nepodařilo dohledat.

41. *Catechismus Romanus.* – Příliš obecné znění záznamu znemožňuje spojení s konkrétním titulem. Nejstarší vydání Římského katechismu pochází z roku 1556, Lelek mohl vlastnit německý překlad z roku 1855.

42. *St. Francisci Blüthengärtlein, v. Fr. Kaulen.* – Citace druhého vydání: Franz Kaulen, *St. Francisci Blütengärtlein*, Mainz 1880. Franz Kaulen (1827–1907) byl německým duchovním, zprvu činným v kněžské službě, později se věnoval biblistice a získal doktorát a habilitaci v oboru starozákonní exegeze.

43. *Divi Thomae Akvin. Summa theologiae 4 Bände* [nečitelné]. – Latinské vydání *Summy* Tomáše Akvinského ve čtyřech svazcích bylo realizováno několikrát v průběhu 19. a 20. století; v případě Lelkovy knihovny by mohlo jít o vydání pořízené v roce 1873.

44. *Slovník naučný, v. Dr. Rieger, 1860* [nečitelné] *Conversations-Lexikon in 10 Bänder.* – Základní desetisvazková řada Riegrova slovníku naučného, vydaná v letech 1860–1873 bez dvou svazků dodatků (vydány v letech 1874 a 1890).¹⁶

45. Řehák, *Patristicka Encyklopedia.* – Citace: *Patristická encyklopædie aneb Sklad učení katolického ze svatých a jiných katolických výtečníků snešený a sestavený od Antonína Arnolda*

16 Záznam odpovídá K116.

Řeháka, Praha 1851. Antonín Arnold Řehák (1809–1851) byl v letech 1843–1851 vicerektorem kněžského semináře v Litoměřicích.

46. *Aschbach, Kirchenlexikon 4 B.* – Citace: Joseph Aschbach, *Allgemeines Kirchen-Lexikon oder alphabetisch geordnete Darstellung des Wissenwürdigsten aus der gesamten Theologie und ihren Hilfswissenschaften*, Frankfurt am Main 1846–1850. Joseph von Aschbach (1801–1882) byl německým historikem, vzdělán zprvu teologii, postupně se obrátil k historii raného a vrcholného středověku.

47. *Griechische Mythologie v. Preller, 1 B. 1854.* – Ludwig Preller, *Griechische Mythologie 1–2*, Leipzig 1854–1855. Ludwig Preller (1809–1861) byl filologem a knihovníkem; *Řecká mytologie* je jeho hlavním, vícekrát vydaným dílem; v Lelkově knihovně byla zastoupena pouze prvním svazkem.¹⁷

48. *Heinrich Hottenrott, Uebungsbuch für ersten Unterricht in der griechischen Sprache, Köln [am Rhein] 1857.* – Záznam v celém soupise Lelkovy knihovny ojedinelý svou úplností.

49. *Griechisches Elementarbuch, von Alexander Dominicus 1860.* – Záznam se nepodařilo ztotožnit s konkrétním titulem.

50. *Buttmanns Griechische Sprachlehre 1819 2 B.* – Citace: Philipp Buttmann, *Ausführliche griechische Sprachlehre*, Berlin 1819–1827. Philipp Karl Buttmann (1764–1829) byl filologem, vzděláným v Göttingen, od roku 1811 činný jako knihovník Královské knihovny v Berlíně. Jeho učebnice vyšla v několika vydáních.¹⁸

51. *Gotti Heineccii Fundamenta stili cultioris, Lipsiae 1748.* – Citace: Johann Gottlieb Heineccius, *Fundamenta stili cultioris*, Lipsiae [Leipzig] 1776. Johann Gottlieb Heineccius (1681–1741) byl teologem, právníkem a filozofem, vzděláným na univerzitě v Halle, představitelem racionalismu v právní vědě

A51. *Griechisch-deutsches Handwörterbuch von Schmidt, Leipzig 1829.* – Citace: Johann Adolf Erdmann Schmidt (ed.), *Griechisch-deutsches Handwörterbuch*, Leipzig 1829. Johann Adolf Erdmann Schmidt (1769–1851) byl lektorem jazyků (mj. ruštiny) na univerzitě v Lipsku, autor hojně vydávaných slovníků, které si udržely aktuálnost až do 20. století.

52. *Lateinische Grammatik von Zumpt. 1826.* – Citace: Carl Gottlob Zumpt, *Lateinische Grammatik*, Berlin 1826, 5. vydání.

53. *Dr. Wolf, Geschichte der griechischen Literatur 1831.* – Jedná se o Friedricha Augusta Wolfa (1759–1824), avšak název Wolfova díla není přesný: bezesporu jde o posmrtně vydanou edici přednášek shromážděných do třech svazků, z nichž druhý nese název *Vorlesung über die Encyklopaedie der Altertumswissenschaft – Geschichte der griechischer Literatur*, Leipzig 1831.¹⁹

17 Záznam odpovídá K623.

18 Záznam odpovídá K589/1–2.

19 Identifikováno pomocí dobové recenze, viz *Altertumswissenschaft*, Leipziger Literatur-Zeitung, č. 59, 10. 3. 1834, sloupec 456–466. Záznam odpovídá K637.

54. *Hirschers Betrachtungen über die Episteln des Kirchenjahres.* – Citace: Johann Baptist Hirscher, *Betrachtungen über sämtliche sonntägliche Episteln des Kirchenjahres* 1–2, Tübingen 1837–1843. O Hirscherovi viz č. 4.

55. *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, Paris 1797.* – Citace: Saumel Pitiscus – Pierre Barral (edd.), *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines ou explication abrégée, des cérémonies, des coutumes sacrées et profanes, publiques et particulières, civiles et militaires, communes aux Grecs et aux Romains*, Paris 1797.

56. *Marbach, Geschichte der griechischen Philosophie, Leipzig 1838.* – Citace: Gotthard Oswald Marbach, *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie* 1. *Geschichte der griechischen Philosophie*, Leipzig 1838. První svazek dvoudílného kompendia Gottharda Oswalda Marbacha (1810–1890), profesora filozofie a překladatele z klasické řečtiny.

57. *Carl Otfried Müller, Geschichte des griechischen Literatur 1857. 2 B.* – Carl Otfried Müller, *Geschichte des griechischen Literatur bis auf Zeitalter Alexanders* 1–2, Breslau 1857, 2. vydání. Carl Otfried Müller (1797–1840) byl klasickým filologem a archeologem, historikem řeckého starověku; je považován za zakladatele etruskologie.²⁰

58. *Universae phraseologiae latinae corpus. Lat.-deutsches Lexikon.* – Citace prvního vydání: Franz Wagner, *Universae Phraseologiae germano-latinae Corpus*, Vindeliocorum [Augsburg] 1718. Franz Wagner (1675–1738) byl členem jezuitského řádu, autorem řady spisů, jeho lingvistická příručka byla několikrát vydána v různých městech (Rezno, Vídeň aj.)

59. *Die Hl. Maria Magdalena, von Matthias Thorz, Troppau 1866.*²¹

60. *Ausführliche griechische Grammatik von August Matthiä 1807.* – Citace: August Matthiä, *Ausführliche griechische Grammatik*, Leipzig 1807. August Heinrich Matthiä (1769–1835) byl známým klasickým filologem, žákem Christiana Gottloba Heyna (viz čísla 91 a 138), pedagogicky činný v Altenburgu.

61. *Das Leben der Griechen u. Römer mit Bildern, von Guhl u. Koner, 2 B.* – Citace prvního vydání: Ernst Karl Guhl – Wilhelm Koner, *Das Leben der Griechen und Römer nach antiken Bildwerken* 1–2, Berlin 1862. Dílo vyšlo celkem v šesti německých vydáních (v letech 1864–1893). Ernst Karl Guhl (1819–1862) působil v Berlíně, byl v kontaktu s představiteli berlínské školy dějin umění, autor spisů z dějin umění a z kulturní historie. Wilhelm David Koner (1817–1887) vystudoval klasickou filologii na univerzitě v Berlíně a věnoval se správě tamní univerzitní knihovny, kterou zkatologizoval a významně obohatil (například získal část knihovny Alexandra von Humboldt).

62. *Handbuch der klassischen Literatur [nečitelné] 1807.* – Citace: Johann Joachim Eschenburg, *Handbuch der klassischen Literatur*, Berlin – Stettin 1807. Johann Joachim Eschenburg (1743–1820) studoval na univerzitách v Lipsku a Göttingen, překládal z angličtiny spisy

²⁰ Záznam odpovídá K616.

²¹ Titul se nepodařilo identifikovat.

o estetice, sepsal několik příruček o teorii umění a literatury. Jeho příručka klasické literatury vyšla prvně v roce 1783, čtvrté vydání vyšlo v roce 1801, páté v roce 1808, sedmé vydání v roce 1825, osmé a poslední v roce 1837. V roce 1807 ale žádné vydání pořizeno nebylo; jedná se o chybu v záznamu.²²

63. *Bröder Lateinische Grammatik 1822*. – Citace: Christian Gottlieb Broeder, *Practische Grammatik der lateinischen Sprache*. Leipzig 1822, 16. vydání, revidoval Ludwig Ramshorn. Christian Ludwig Broeder (1745–1819) vystudoval teologii v Lipsku a působil v duchovní službě, současně se věnoval sepisování příruček latiny, které získaly značnou oblibu.

64. *Dr. Eduard Zeller; Die Philosophie der Griechen u. Römer 1859*. – Citace: Eduard Zeller, *Die Philosophie der Griechen in ihrer geschichtlichen Entwicklung*, Tübingen 1859, 2. vydání. Eduard Zeller (1814–1908) byl protestantským teologem s celoživotními zájmy o řeckou filozofii, o řeckou teorii poznání, přírodní filozofii a o náboženské projevy starověkých národů.²³

65. *Geschichte der griechischen Prosa v. Dr. Munk 1856*. – Citace: Eduard Munk, *Geschichte der griechischen Prosa für Gymnasien und höhere Bildungsanstalten*, Berlin 1856. Eduard Munk (1803–1871) byl klasickým filologem, pedagogicky činný ve Vratislavi, autorem třísvazkových dějin starořecké literatury, v Lelkově knihovně zastoupených jedním svazkem.

66. *Griechische Grammatik von Dr. Rost. 1826*. – Citace: Valentin Christian Friedrich Rost, *Griechische Grammatik*, Göttingen 1826. Valentin Christian Friedrich Rost (1790–1862) byl klasickým filologem, absolventem univerzity v Jeně a středoškolským profesorem.

67. *Wenedien fruchtbringender Himmelsthau, Predigten, 1864*. – Citace celého díla: Heinrich Venedien, *Fruchtbringender Himmelsthau zur Erquickung der Herzen oder Geist- und lehrreiche Predigten auf die Sonn- und Festtage des Kirchenjahres 1–4*, Regensburg – Mainz 1859–1864. Ze záznamu lze usuzovat, že v Lelkově knihovně bylo dílo zastoupeno pouze čtvrtým dílem. Heinrich Venedien (1668–1735) byl členem jezuitského řádu, jeho sbírka kázání se těšila značné oblibě a byla vydána ještě v polovině 19. století.

68. *Homerova Odyssea, přeložena od Ant. Lišky 1844*. – Citace: *Homérowa Odyssea, přeložená od Antonína Lišky*, Praha 1844, ed. Překlady klasiků všech národů a časů, věd a umění.

69. *Homers Ilias, griechisch u. lateinisch*. – Stručnost záznamu nedovoluje identifikaci s konkrétním vydáním Homérovy *Iliady*.

70. *Histoire de la littérature grecque, par Pierron Paris 1857*. – Citace: Alexis Pierron, *Histoire de la littérature grecque*, Paris 1857. Pierre-Alexis Pierron (1814–1878) byl známým klasickým filologem a středoškolským pedagogem, překladatelem starořeckých textů do francouzštiny a autorem dějin starořecké a starořímské literatury, jež byly opakovaně vydávány.²⁴

22 Srov. Fritz MEYEN, *Johann Joachim Eschenburg 1743–1820. Professor am Collegium Carolinum zu Braunschweig. Kurzer Abriß seines Lebens und Schaffens nebst Bibliographie*, Braunschweig 1957, s. 102–103.

23 Záznam odpovídá K220.

24 Záznam odpovídá K621.

71. *Thesaurus tectinus. deutsch-lateinisches Wörterbuch.*²⁵
72. *Geschichte der klassischen Literatur v. Wilhelm Fuhrmann 1816.* – Wilhelm David Fuhrmann, *Anleitung zur Geschichte der classischen Literatur der Griechen und Römer*, Rudolstadt 1816. Wilhelm David Fuhrmann (1764–1838) byl protestantským duchovním, jenž získal vzdělání v přírodních vědách; v části života se věnoval katalogizování knihoven zrušených klášterů (na výzvu reformátora Friedricha Karla von Stein).
73. *Handbuch der römischen Alterthümer, von Alexander Adam 2 B.* – Citace: Alexander Adam, *Handbuch der römischen Alterthümer 1–2*, Erlangen 1794–1795. Alexander Adam (1741–1809) byl skotský učelec, jeho *Dějiny římských starožitností* (1781) získaly velkou popularitu a byly opakovaně vydávány v německém překladu Johanna Leonharda Meyera.²⁶
74. *Xenofontis Opera, graece et latine, von Wells, 5 B.* – Citace: Eduard Wells (ed.), *Xenofontis Opera graece et latine 1–5*, Lipsiae [Leipzig] 1801.²⁷
75. *Elementarbuch der griechischen Sprache, von Jacobi 1819.* – Citace: Christian Friedrich Wilhelm Jacobs, *Elementarbuch der griechischen Sprache für Anfänger und Geübtere*, Jena 1819. Christian Friedrich Wilhelm Jacobs (1764–1847) byl německým klasickým filologem, vzděláným v Jeně a Göttingen, jenž se stal známým edicemi antických autorů.
76. *Platonis dialogi, griechisch, edidit Hermann, 6 B.* – Citace: Carolus Fridericus Hermann (ed.), *Platonis dialogi*, [s. l.] [s. d.]. Karl Friedrich Hermann (1804–1855) byl klasickým filologem, známým editorem Platónových *Dialogů*; edice vyšla několikrát, prvně roku 1851 a opakovaně až do první třetiny 20. století. Knižně vydal pojednání o platónské filozofii.²⁸
77. *Des Aischylos Oresteia, griechisch u. deutsch, von Franz, 1846.* – Citace: *Des Aeschylus Oresteia, griechisch und deutsch herausgegeben von Johannes Franz*, Leipzig 1846.²⁹
78. *Platonis dialogi selecti, recensuit Stallbaum 1828, 4 B.* – Citace edice: *Platonis opera omnia recensuit et commentariis instruxit Gottfridus Stallbaum*, Gothae et Erfordiae [Gotha – Erfurt] 1828. Johann Gottfried Stallbaum (1793–1861) byl klasickým filologem, jenž v letech 1821–1825 připravil edici Platónových textů, která se dočkala několika vydání. V Lelkově knihovně byly čtyři svazky několikisvazkové edice.³⁰
79. *Die Philosophie Platons, von Dr. Fr. Michelis 1859.* – Friedrich Michelis, *Die Philosophie Platons in ihrer inneren Beziehung zur geoffenbarten Wahrheit, Kritisch aus den Quellen dargestellt von [...]* 1–2, Münster 1859. Friedrich Bernard Ferdinand Michelis (1815–1886) byl

25 Titul se nepodařilo identifikovat.

26 Údaje o vydání doplněny dle Wilhelm PÖKEL, *Philologisches Schriftsteller-Lexikon*, Leipzig 1882, s. 2. Záznam odpovídá K582.

27 Záznam odpovídá K553.

28 Záznam odpovídá částečně K545/3.

29 Identifikováno pomocí dobové recenze, viz *Rheinisches Museum für Philologie – Neue Folge* 6, 1848, s. 561–578. Záznam odpovídá K535.

30 Záznam odpovídá K545/1.

německým teologem a pedagogem, ve své myslitelské aktivitě usilující o propojení Platónova učení s moderním katolicismem.

80. *Virgila Marona Spisy baznické* [sic!], přeložil Vlnářický, böhmisch. – Citace: *P. Virgilia Marona Spisy básnické. Z latiny přeložil Karel Vlnářický*, Praha 1851.³¹

81. *Sophoclis Dramatae*, ed. Vit. Bothe, Lipsiae 1806. – Citace: *Sophoclis Dramata quae supersunt et deperditorum Fragmenta graece et latine*, edd. Richard Franz Brunck – Friedrich Heinrich Bothe, Lipsiae [Lepzig] 1806.³²

82. *Thucydidis de bello peloponensi, libri 8*, ed. Haacke.³³

83. *Homeri Ilias, graece et latine*, ed. Hager 1821. – Řecko-latinská edice Homérovy *Iliady* pořizená Johannem Georgem Hagerem (1709–1777), německým pedagogem, ředitelem latinské školy v Saské Kamenici.³⁴

84. *Homeri Odyssea* [detto] [detto]. – Řecko-latinská edice Homérova eposu *Odyssea* pořizená Johannem Georgem Hagerem, viz č. 83.

85. *Dr. De Wette, Einleitung in die Lehren des Alt Testamentes* 1833. – Citace: Wilhelm Martin Leberecht de Wette, *Lehrbuch der historisch-kritischen Einleitung in die Bibel Alten und Neuen Testamentes. Erster Theil. Die Einleitung in das Alt Testament enthaltend*, Berlin 1833. Wilhelm Martin Leberecht de Wette (1780–1849) byl teologem zaměřeným na biblistiku, vzdělán ve Výmaru a Jeně a činný jako profesor v Heidelbergu, později v Basileji.

86. *Homeri Ilias, griechisch mit Anmerkungen*, v. Fr. Spitz 1832. – *Homeri Ilias recensuit et brevi annotatione instruxit Francesco Spitzner Saxo*, Gothae – Erfordiae [Gotha – Erfurt] 1832. Franz Ernst Heinrich Spitzner (1787–1841) byl německým filologem pedagogicky činným v Erfurtu a Wittenbergu, specializujícím se na homérská studia.

87. *Demosthenii Orationes philippicae IX.*, ed. Franke 1850. – Friedrich Franke (ed.), *Demosthenis Orationes Philippicae novem*, Lipsiae [Leipzig] 1850. Ludwig Gottlieb Friedrich Franke (1805–1871) byl německým klasickým filologem, pedagogicky činným na středních školách v Rintelnu, Fuldě a Míšni.

88. *Homerova Iliada, přeložena od Vlčkovského r. 1842.* – Citace: *Homérova Iliada přeložením Jana Vlčkovského*, Praha 1842. Jan Vlček Vlčkovský (1805–1879) byl katolickým duchovním, spisovatelem a „neumělým překladatelem Homéra“.³⁵

31 Záznam odpovídá K567/3.

32 Záznam odpovídá K546/1.

33 Správně: *Thucydidis de bello peloponnesiaco libri octo*. Konkrétní edice, odpovídající záznamu (editor Haucke), nebyla dohledána. Záznam odpovídá K552, v tom případě by šlo o vydání pořizené v Lipsku v roce 1831.

34 Záznam odpovídá K544.

35 Jan JAKUBEC, *Dějiny literatury české* 2, Praha 1934, s. 735.

89. *Euripidis Tragoediae, 2 B., alt und sehr kleiner deutsch.* – Patrně se jedná o dvousvazkové vydání Euripidových tragédií pořízené v Lipsku roku 1831.
90. *Sophoclis tragoediae in usum scholarum.* – Citace: *Sophoclis Tragoediae in usum scholarum ad optimorum librorum fidem diligentissime expressae*, Hallae [Halle] 1822.
91. *Pindari Carmina, griechisch, ed. Heyne.* – Citace prvního vydání: Christian Gottlob Heyne (ed.), *Pindari carmina*, Oxonii [Oxford] 1808. Christian Gottlob Heyne (1729–1812) byl německým klasickým filologem a archeologem protestantského vyznání, původem ze Slezska, který prošel Berlín a další univerzitní města, až se usadil v Göttingen. Připravil edice antických klasiků; Pindarovy *Olympijské zpěvy* vyšly v několika vydáních, Cyprián Lelek patrně vlastnil některé z mladších vydání.
92. *Eusebii Pamphili historia ecclesiastica und vita constantini, alte Ausgabe.* – Ernestus Zimmermannus (ed). *Eusebii Pamphili Ecclesiasticae Historiae libri decem, ejusdem De Vita Constantini libri IV.* [...], Francofurti ad Moenum [Frankfurt am Main] 1822.
93. *Pindari Carmina, recensuit Boeckius.* – Citace: August Böckh (ed.), *Pindari carmina quae Supersunt cum deoeditorum Fragmentis selectis recensuit* [...], Lipsiae [Leipzig] 1825.
94. *Livii Patavini Opera, ed. Lünemann 3×B.* – Citace: Georg Heinrich Lünemann (ed.), *Titi Livii Patavini Opera quae exstant omnia 1–3*, Hannoverae [Hannover] 1828–1829.
95. *Roberti Lowth, De sacra poesi hebraica 1758.* – Robert Lowth, *De sacra poesi Hebraeorum praelectiones academicae oxonii habitae*, Goettingae [Göttingen] 1758. Robert Lowth (1710–1787) byl biskupem v Oxfordu, učencem, zajímajícím se o Starý zákon, jenž proslul zejména svou populární anglickou gramatikou, užívanou do počátku 20. století.
96. *Ein russisches gedrucktes Buch 1857.* – Příliš obecný záznam neumožňuje konkretizaci titulu.
97. *Chrestomathia syriaca u. Ephremicarmina v. August Hahn 1825.* – Citace: Augustus Hahn – Friedericus Ludovicus Sieffert (edd.), *Chrestomathia syriaca sive S. Ephraemi Carmina Selecta*, Lipsiae [Leipzig] 1825. August Hahn (1792–1863) byl luteránský teolog činný na univerzitách v Heidelbergu, Královci a ve Vratislavi; v období, kdy učil v Královci, byl jeho žákem Friedrich Ludwig Sieffert (1803–1877), protestantský teolog a znalec bibliistiky.
98. *Justini historiae philippicae, Biponti 1784.* – Citace: [Marcus Junianus Justinus], *Iustini Historiae Philippicae ad optimas editiones collatae*, Biponti [Zweibrücken] 1784.
99. *Herodiani, Historiarum libri VIII, graece et latine, Ingolstadii de David Santorius.* – Latinské a řecké vydání Herodotových *Dějin*, pořízené roku 1593 tiskárnou Davida Santoria (1529–1596) v Ingolstadt.
100. *Diogenes Laertii, de vitis, dogmatibus et apophthegmatibus clara, erum philosophorum, libri X., graece et latine.* – Citace: Marcus Meibomius (ed.), *Diogenis Laertii de Vitis, Dogmatibus*

et Apophthegmatibus Clarorum Philosophorum Libri X. Graece et latine, Amstelaedami [Amsterdam] 1692.

101. *Dr. Knobel, Erklärung des Exodus u. Leviticus 1857.* – Citace: August Knobel, *Die Bücher Exodus und Leviticus*, Leipzig 1857. August Wilhelm Knobel (1807–1863) byl protestantský teolog a profesor teologie ve Vratislavi a Giessenu, zaměřený na starozákonní problematiku. Knižně vydal podrobné komentáře k některým starozákonním knihám (Kazatel, Izajáš, pět knih Mojžišových).

102. *Rozbor filosofie od Ignaca Jana Hanuše. 1852.* – Citace: Ignác Jan Hanuš – *Rozbor filozofie Tomáše ze Štítného dle rukopisu Řeči besedních*, Praha 1852.³⁶

103. *Krüger, Griechische Sprachlehre für Schulen 2 B. 1852.* – Citace: Karl Wilhelm Krüger, *Griechische Sprachlehre für Schulen 1–2*, Leipzig 1852.

104. *Krüger, Erklärung der Satiren u. Epistel des Horaz.* – Citace čtvrtého vydání: Gustav Krüger, *Des Q. Horatius Flaccus Satiren und Episteln für den Schulgebrauch erklärt von [...]*, Leipzig 1863. *Gustav Krüger (1837–1912)* byl německým klasickým filologem a učitelem mj. na gymnáziu v Berlíně-Chartlottenburgu. Krügerův rozbor Horatiových satir a epištol vyšel v řadě vydání; ze záznamu není zřejmé, které Cyprián Lelek vlastnil.

105. *Dr. Fr. Oehler, Gregor von Nyssa über Seele und Auferstehung u. Lebensbeschreibung seines Schwesters Makrina. griechisch u. deutsch.* – Citace: Franz Oehler, *Grego's Bischof's von Nyssa Gespräch mit seiner Schwester Makrina ueber Seele und Auferstehung und Lebensbeschreibung seiner Schwester Makrina an den Mönch Olympios. Griechisch und deutsche von [...]* Leipzig 1858.

106. *Fr. Körner, Geschichte der Pädagogik, Leipzig 1857.* – Citace: Friedrich Körner, *Geschichte der Pädagogik von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart*, Leipzig 1857.

107. *Dr. Umbreit, Commentar über die Sprüche Salomo's. 1826.* – Citace: Friedrich Wilhelm Karl Umbreit, *Philologisch-kritischer und philosophischer Commentar über die Sprüche Salomo's nebst einer neuen Uebersetzung und einer Einleitung in die morgenländische Weisheit überhaupt und in die hebräisch-salomonische insbesondere*, Heidelberg 1826. Friedrich Wilhelm Karl Umbreit (1795–1860) byl protestantským teologem zaměřeným na studium starozákonních knih (profesor Starého zákona na univerzitě v Heidelbergu).

108. *Ferdinanda Hyny Dušeslowí. V Praze 1844, böhmisch.* – Citace: Karel Ferdinand Hyna, *Dušeslowí zkušebné*, Praha 1844. Karel Ferdinand Hyna (1811–1881) byl katolickým knězem, jenž na podnět Josefa Jungmanna vydal Maticí českou nástin psychologie (*dušesloví*). Jde o první česky napsanou psychologickou publikaci.³⁷

36 Záznam odpovídá K193.

37 Záznam odpovídá K194.

109. *Vincentii Lerinensis Commonitorium, ed. Klüpfel.* – Citace: Engelbert Klüpfel (ed.), *Commonitorium S. Vincentii Lerinensis*, Vídeň 1809. Engelbert Klüpfel (1733–1811) byl německý duchovní, učitel na školách Mohuči nebo v Kostnici, profesor dogmatiky na univerzitě ve Freiburgu im Breisgau, považovaný významnou osobnost německého katolictví v období osvícenství a za vášnivého odpůrce jezuitů.

110. *Wolfson, Erklärung des Buches Hiob. Breslau 1843.* – Citace: Jochanan Wolfson, *Das Buch Hiob. Mit Beziehung auf Psychologie und Philosophie der alten Hebräer neu übersetzt, und kritisch erläutert*, Breslau. 1843.

111. *Neues Testament in schwedische Sprache Stockholm gedruckt.* – Záznam neumožňuje přesnou identifikaci edice Nového zákona ve švédštině, tištěné (a snad také vydané) ve Stockholmu. Vydání Nového zákona ve švédštině bylo pořízeno v roce 1526, dále v roce 1726, celá bible přeložená do švédštiny byla vydána v roce 1541; předlohou těchto edic byl německý překlad Martina Luthera.

112. *Cornelii Nepotis vitae excel. imperatorum, ed. Billerbeck.* – Heinrich Ludwig Julius Billerbeck (ed.), *Cornelii Nepotis vitae excellentium imperatorum cum fragmentis*, Lipsko 1828. Heinrich Ludwig Julius Billerbeck (1772–1836) by německý teolog, pedagog a filolog, autor rozšířených příruček.

113. *Philonis Alexandrini libelli adversus Flaccum etc. Hamburgi 1802.* – Citace: Johann Christian Klaus Dahl (ed.), *Philonis Alexandrini Libelli Adversus Flaccum et de Legatione ad Caium cum Animadversionibus editi a [...]*, Hamburg 1802.

114. *Willson, Fourth freider. Naturgeschichte mit Bilder, in englischer Sprache.*³⁸

115. *Wagner, Grundriss der klassischen Bibliographie 1840.* – Citace: Wilhelm Wagner, *Grundriss der klassischen Bibliographie. Ein Handbuch für Philologen*, Breslau 1840. Friedrich Wilhelm Wagner (1814–1857) byl klasickým filologem, mimořádným profesorem univerzity ve Vratislavi.

116. *Skladba jazyka českého, od Waclava Zykunda 1863 böhmisch.* – Citace: Václav Zikmund, *Skladba jazyka českého*, Litomyšl – Praha 1863.

117. *Schuster, Katechetisches Handbuch zur kath. Religion.* – Viz č. 23.

118. *Biblia hebraica, 1716. 2 Bände.* – Snad se jedná o: *Biblia hebraica ad optimorum tam impressorum [...]*, Francofurti ad Moenum 1716.

119. *Biblia hebraica, Ausgabe von August Hahn.* – Citace: August Hahn (ed.), *Biblia hebraica secundum editiones [...]*, Lipsiae [Leipzig] 1832.

38 Záznam se nepodařilo ztotožnit s konkrétním titulem.

120. *Dr. August Heinroth, Pisteodicée, Geschichte, Philosophie u. Glaube.* – Citace: Johann Christian August Heinroth, *Pisteodicée oder Resultate freier Forschung über Geschichte, Philosophie und Glauben*, Leipzig 1829. Johann Christian August Heinroth (1773–1843) byl německým filozofem, vysokoškolským pedagogem, jeho medicinské vzdělání jej předurčilo ke studiu psychologie. Citovaný spis představuje reakci na filozofii G. W. F. Hegela, J. G. Fichta a F.W. J. Schellinga.

121. *Beckers Weltgeschichte, herausgegeben von Loebell 7te Ausgabe. Es fehlen dazu 2 Bände.* – Citace sedmého vydání: Johann Wilhelm Loebell (ed.), *Karl Friedrich Beckers Weltgeschichte 1–14, Berlin 1836–1838.*

122. *Titi Lucretii Cari – de rerum naturae libri VI. Biponti.* – Známa didakticko-epická báseň římského básníka 1. století BC Tita Lucretia Cara *O přírodě* vydaná v Zweibrückenu, ale konkrétní vydání nelze určit.³⁹

123. *Dr. Hug, Einleitung in die Schriften des N. Testaments, 3te Auflage.* – Citace: Johann Leonard Hug, *Einleitung in der Schriften des neuen Testaments 1–2, Stuttgart – Tübingen 1826.* Johann Leonard Hug (1765–1846) byl známým německým učencem, znalcem bibliistiky, profesorem na univerzitě ve Freiburgu im Breisgau, zajímal se o počátky lidské vzdělanosti zobrazené v mytologii jednotlivých národů.

124. *Alexander v. Humboldt, Kosmos, 1ten Band 1845.* – Jde o první svazek pětidílného díla *Kosmos. Entwurf einer physischen Weltbeschreibung* Alexandra von Humboldt (1769–1859), vydaného ve Stuttgartu a Tübingen v letech 1845–1862.

125. *Kraft, deutsch-lateinisches Lexikon.* – Citace: Friedrich Karl Kraft, *Deutsch-lateinisches Lexikon aus den römischen Classikern [...]* 1–2, Leipzig – Merseburg 1820–1824.

126. *Dr. Schneider, griechisch-deutsches Lexikon.* – Citace druhého vydání: Johann Gottlob Schneider, *Kritisches Griechisch-Deutsches Wörterbuch beim Lesen der griechischen profanen Scribenten zu brauchen 1–2, Jena 1805.*

127. *Mongrovius [sic!], Polnisch u. deutsches Wörterbuch.* – Citace: Christoph Cölestin Mrongovius, *Ausführliches polnisch-deutsches Wörterbuch kritisch bearbeitet*, Königsberg 1835. Christoph Cölestin Mrongovius (1764–1855) byl protestantským pastorem a lingvistou, jenž je připomínán jako obránce polštiny v severních oblastech dnešního Polska, náležejících do roku 1945 k Německu (Prusku).

128. *Buttmann, Griechische Grammatik, Berlin 1854.* – Citace: Alexander Buttmann (ed.), *Philipp Buttmann's Griechische Grammatik*, Berlin 1854, 11. vydání. Alexander Buttmann (1813–1893) byl klasickým filologem, středoškolským profesorem činným v Postupimi, autor instruktivních příruček pro výuku klasické řečtiny.

39 Záznam odpovídá K495; v tom případě by v Lelkově knihovně šlo o vydání z roku 1782.

129. Ewald, *Hebräische Grammatik*, 1844. – Roku uvedenému v záznamu odpovídá Heinrich Ewald, *Ausführliches Lehrbuch der hebräischen Sprache des alten Bundes*, Leipzig 1844. Název sice lépe odpovídá Ewaldově *Grammatik der hebräischen Sprache*, ta ale vyšla pouze v letech 1828 a 1835. Heinrich Ewald (1803–1875) byl protestantským teologem, profesorem orientálních jazyků na univerzitě v Göttingen.

130. Dr. Fr. Bittner, *Moraltheologie*. 1855. – Citace: Franz Bittner, *Lehrbuch der katholischen Moraltheologie*, Regensburg 1855. Franz Bittner (1812–1888) byl profesorem na univerzitě ve Vratislavi, viz též č. 27.

131. Zimmermann, *Wunder der Umwelt, mit Bildern*, Berlin 1856. – Citace. W. F. A. Zimmermann, *Die Wunder der Urwelt. Eine populäre Darstellung der Geschichte der Schöpfung und des Urzustandes unseres Weltkörpers*, Berlin 1856. Jméno W. F. A. Zimmermann je pseudonymem autora cestopisných prací a populárně vědných publikací Carla Gottfrieda Vollmera (1797–1864).

132. Gruber, *Geographische Charakterbilder* [nečitelné] u. *Völkerkunde*. – Citace 13. vydání: A. W. Grube, *Geographische Charakterbilder in abgerundeten Gemälden aus der Länder- und Völkerkunde* 1–3, Leipzig 1873. Hojně rozšířená třísvazková publikace pedagoga Augusta Wilhelma Grubera (1816–1884) byla určena pro školskou výuku a byla opakovaně vydávána až do konce 19. století.

133. Gesenius, *Hebräische Grammatik* 1839. – Citace: Wilhelm Gesenius, *Hebräische Grammatik*, Leipzig 1839. Hojně rozšířená příručka hebrejské gramatiky německého hebraisty, teologa a lexikografa Wilhelma Gesenia (1786–1842) byla prvně vydána v roce 1813.

134. *Locmani Fabulae, mit Glossar u. Anmerkungen. Arabisch*. – Citace: Emil Rödiger (ed.), *Locmani fabulae quae circumferuntur annotationibus criticis et glossario explanatae*, Halle 1839. Emil Rödiger (1801–1875) studoval filozofii a teologii a stal se profesorem orientálních jazyků na univerzitě v Halle a později v Berlíně.

135. Theodor Ratisbonne, *Geschichte der hl. Bernard*. – Citace: Theodor Ratisbonne, *Geschichte der heiligen Bernard*, Tübingen 1843, z francouzštiny přeložil Carl Reiching.

136. *Plutarchi vitae parallelae von Carl Sintenis. Griechisch*. – Citace: Carolus Sintenis, *Plutarchi Vitae parallelae* 1–5, Leipzig 1875–1879. Karl Heinrich Sintenis (1806–1867) byl klasickým filologem působícím na vyšší škole (gymnáziu) Franciscum v Zerbstu; stal se známým především dvěma edicemi Plutarchových textů, opakovaně vydávanými do počátku 20. století.

137. Rank Joseph, *Böhmisch-deutsches Wörterbuch*, 1859. – Jedno z četných vydání česko-německého slovníku Josefa Ranka (1833–1912).

138. *Virgilii Maronis Opera, Aeneis ad. Heyne*. – Citace: *P. Virgilii Maronis Opera varietate lectionis et perpetum adnotatione illustrata at Christoph Gottlieb Heyne*, Tomus 1–2, Lipsiae 1767–1771; další vydání z roku 1793. Viz poznámka u záznamu č. 91.

139. *Erasmi Roterdami, Epistolae selectae*. – Latinské vydání listů Erasma Rotterdamského (1466–1536); záznam je příliš obecný na to, aby bylo možno edici konkretizovat.
140. *Thomae ex Charmes, Theologia universa. 7 Bände*. – Citace: *Rev. Pat. Thomae ex Charmes [...] Theologia universa ad usum Sacrae Theologiae candidaturum Tomus 1–7, Videlicorum 1765*.
141. *Vieirias ausgewählte Mariepredigten übersetzt v. Fr. Kaulen*. – Citace: Antonio Vieira, *Ausgewählte Reden auf die Festtage Unserer Lieben Frau*, Paderborn 1856. Přeložil Franz Kaulen; dále viz č. 42.
142. *Schlegel von Friedrich Werke 4 Bände Wien 1846*. – Citace celé edice: Friedrich von Schlegel, *Sämmtliche Werke 1–7, Wien 1846, 2. vydání*.
143. *Neues Testament nach der Vulgata. 1820*. – Dle záznamu jde o německý překlad Nového zákona, pořízený z latinského překladu bible, konkrétně vydání z roku 1820; přesnou edici se ale nepodařilo určit.
144. *Plauti Comediae. 2 Bände Lipsiae 1820*. – Citace: *M. Acci Plauti quae supersunt Comoediae cum fragmentis priorum editorum et novis a maii ad optimorum librorum fidem accyrate editae. Editio stereotypa 1–2, Lipsiae 1820*.
145. *Plinii Caecilii Secundi – Epistolarum libri X. Plinii* – Citace edic, jejichž exemplář mohl mít Cyprián Lelek ve své knihovně: *C. Plinii Caecilii Secundi Epistolarum libri X, Rotterodami 1669*; *C. Plinii Caecilii Secundi Epistolarum libri X, London 1790*; *C. Plinii Caecilii Secundi Epistolarum libri X et Panerygicum cum notis variorum, Taurinorum 1828*.
146. *Aristoteles Ethicorum Libri X griechisch u. lateinisch*. – Citace: *Aristoteles Ethicorum ad Nicomachum Libri X ad optimorum librorum fidem accurate edit. Editio stereotypa, Lipsiae 1831*.
147. *Erpenius Thomas, Rudimenta linguae arabica*. – Citace jednoho z vydání: *Thomae Erpeniae Rudimenta linguae arabice, Leidae 1620*. Thomas van Erpe (Erpenius) (1584–1624) byl holandský orientalista, který jako první Evropan sestavil a vydal přesnou gramatiku arabštiny (prvně 1617).
148. *Nuevo testamento traducción al español, de la vulgata latina, Londres 1854*. – Španělský překlad Nového zákona, vydaný v Leonu roku 1854; jde patrně jen o jeden svazek vícesvazkového vydání Bible ve španělštině, například Citace jednoho z dobových vydání: *La Santa Biblia traducida al español de la Vulgata latina, Tomo primero del Nuevo testamento, Barcelona 1853*.
149. *S. Annaei Senecae philosophish rhetorisch opera*. – Dle záznamu jde o edici textů, jež napsal Lucius Annaeus Seneca; pod tímto označením vyšlo několik děl, například *L. Annaei Seneca philosophi et M. Annei Seneca rhetoris, Quae extant opera, Leyden 1609*.

150. *St. Caroli Borromäel Institutiones*. – Snad se jedná o *Sancti Caroli Borromaei Instructionum fabricae supellectilis Ecclesiasticae libri duo*, Tarragona 1859.

151. *Imagines Principum Bohemiae. Abbildungen der ältesten böhmischen Fürsten*. – Bezespou má jít o dílo Michaela Franze Ferdinanda von Althana *Imago principum Bohemiae LXI. elogiis ducum, regum, interregum, adumbrata*, Pragae 1673.

152. *Eine Bibel in [nečitelné] Sprache*. – Stručný záznam nedovoluje přesnou identifikaci titulu; obtížně čitelné adjektivum lze číst *arrabischer*, nebo také jako abreviaci adjektiva *ar[amäi]scher*.

153. *Natalis Alexandri Praecepta regulae ad praedicatores* – Citace: Alexander Natalis, *Praecepta et Regulae ad Praedicatores Verbi Divini informandos cum ideis Concionum per totum annum*, Venetiis 1788. Alexander Natalis (Alexandre Noël) (1639–1724) byl teolog, pedagogicky činný na univerzitě v Paříži.

154. *Theologia moralis ex, Edmundus Voit 2 Bände*. – Citace: Edmund(us) Voit, *Theologia Moralis ex Solidis Probatorum Authorum Principiis et Variorum Casuum Fictorum & Factorum Resolutionibus Usitato in Scholis ordine ac methodo ad Commodiorem Usam in Alma Universitate Herbipolensi*, Würzburg 1754. Edmund Voit (1707–1780) byl členem jezuitského řádu, věnoval se zejména studiu morální teologie (profesor ve Würzburgu). Jeho základní dílo o morální teologii bylo velmi rozšířené, vyšlo v několika vydáních v průběhu druhé poloviny 18. století, naposledy v roce 1860.

155. *Pausaniae Description Graeciae, griechisch u. lateinisch, Lipsiae 1838*. – Třísvazková edice Pausaniovy *Cesty po Řecku*, připravená klasickými filology Johannem Heinrichem Schubartem (1800–1885) a Ernstem Christianem Walzem (1802–1857).

156. *Dr. Fr. Pohl, Pastoraltheologie*. – Citace: Franz Pohl, *Pastoraltheologie oder die Wissenschaft von den gottmenschlichen Thätigkeiten der Kirche*, Paderborn 1862. Franz Pohl byl profesorem pastorální teologie na univerzitě ve Vratislavi.

157. *Wilhelm Thieme, englisch-deutsches und deutsch-englisches Lexikon*. – Bezespou jde o jedno z vydání anglicko-německého a německé-anglického slovníku sestaveného Friedrichem Wilhelmem Thieme (1792–1852).

158. *Hogarth Zeichnungen mit der Erklärung von Lichtenberg, 4 [nečitelné]* – Citace: *William Hogarth's Zeichnungen. Nach den Originalen in Stahl gestochen. Mit der vollständigen Erklärung von G. C. Lichtenberg*, Stuttgart 1857.

159. *Fenelon, Demonstration de l'Existence de Dieu*. – Citace druhého vydání: [Fenelon], *Demonstration de l'Existence de Dieu, tirée de la connoissance de la nature, & proportionnée à la faible intelligence des plus simplex*, Paris 1713. Lelek měl patrně v knihovně některé mladší vydání, například z roku 1822. Francouzský teolog, básník a spisovatel François Fénelon (1651–1715), od roku 1696 arcibiskup v Cambrai, proslul jako zastávce kvietismu, teologického směru 17. století, spočívajícího v propojení mystiky, pasivní odevzdanosti se Boží vůli a v potlačování osobní aktivity a iniciativy.

160. *Schmalfus, Cosmae, Historia religionis Ecclesiae, 5 Bände, aber der erste fehlt.* – Citace: *Historia religionis, et ecclesiae christianae* 1–6, Praha 1792–1793. František Ferdinand Schmalfus, řádovým jménem Cosmas (1730–1811) vstoupil do augustiniánského řádu a působil v klášteře v Dolním Ročově a v Praze, kde jej roku 1759 císařovna Marie Terezie jmenovala examinátorem filozofie na Karlo-Ferdinandově univerzitě. Citovaný spis vydala normální škola v Praze.

161. *Fleury Claudius, des – Betrachtungen über die Kirchengeschichte, übersetzt von Wittold.* – Citace: *Des H. Abtes Klaudius Fleury Betrachtungen ber die Kirchengeschichte und die Rechtfertigung derselbe*, Wien, Johann Thomas von Trattner 1772. Přeložil Max Anton Wittold. Pojednání o dějinách církve od francouzského teologa, působícího na dvoře krále Ludvíka XIV. Claude Fleuryho (1640–1723) získalo velkou oblibu, bylo opakovaně vydáváno a bylo přeloženo nejen do němčiny, ale také do latiny a italštiny.

162. *Evangelium Jesu Christi syntattomenon, eine Evangelien [nečitelné] nach Vulgata*, Vindobonae 1792. – Citace: *Evangelium Jesu Christi syntattomenon e quatuor evangeliiis, nexu continuo, nihil uspiam addito aut praetermisso, sublatisque ipso facto antilogiis omnia juxta fidem vulgatae coordinatum.* Edici připravil teolog a knihovník teolog Franciscus Emericus Simanovics, působící jak biskup v chorvatském Zahřebu.

163. *Gruber Augustin, des Hl. Augustiae Theoria der Katechetik.* – Citace: Augustin Gruber, *Des heiligen Augustin Theorie der Katechetik für Katholiken. Übersetzt und erläutert für unsere Zeit und ihre Bedürfnisse im Geiste desselben*, Salzburg 1836. Hojně rozšířené dílo rakouského teologa Antona Grubera (1763–1835), představitele osvícenského a raně romantického teologického myšlení, jehož produktem jsou citované katechetické přednášky, oživující zájem o osobnost sv. Augustina.

164. *Kalthof, Handbuch der Hebräischen Alterthümer.* – Citace: Johann Heinrich Kalthof, *Handbuch der Hebräischen Alterthümer*, Münster 1840. Johann Heinrich Kalthoff (1803–1839) byl německý hebraista, vysokoškolský pedagog, působící od roku 1830 v Münsteru. Věnoval se zejména orientálním jazykům.

165. *Ackermann, Archaeologia biblica, Viennae.* – Citace: Leopold Ackermann, *Archaeologia biblica breviter exposita*, Viennae 1826. Leopold Ackermann (1771–1831), člen řádové komunity kláštera v Klosterneuburgu (jeho řádové jméno bylo Petrus Fourerius), působil jako profesor orientálních jazyků a exegeze ve Vídni.

166. *Alletz, Concilien und Lexikon über sämtliche General, National, Provinzial und Particular-Konzilien.* – Pons Augustin Alletz (ed.), *Konzilien-Lexikon enthaltend sämtliche General-, National-, Provinzial- und Partikular-Konzilien vom ersten Konzilium zu Jerusalem bis auf das Konzilium von Paris 1811[...]*, Augsburg 1843. Německý překlad pořídil Maurus Disch.

167. Sautner, M., *Der allzeitberedete Land-Pfarrer*, Zeitschrift 1866. – Mínen 15. ročník časopisu *Der allzeitberedete Landpfarrer. Monatschrift für populäre Kanzelberedsamkeit* v redakci faráře M. Sautnera, který vycházel v Augsburgu.⁴⁰

168. *Le France Litteraine, eine französische Literaturgeschichte*. – Velmi obecně formulovaný záznam neumožňuje identifikaci konkrétního titulu.

169. *Histoire de Saint Louis, Roi der France, 1850*. – Citace: Richard Girard de Burry, *Histoire de Saint Louis, roi de France*, Tours 1850. Historické pojednání o králi Ludvíku IX. (1214–1270), sepsané francouzským historikem a právníkem 18. století Richardem Girardem de Burry.

170. Bossuet, *Betrachtungen über das Evangelium, übersetzt von Orsbach*. – Citace: Jacques Bénigne Bossuet, *Betrachtungen über das Evangelium*, Aachen 1836. Z francouzštiny přeložil Joseph von Orsbach.

A170.⁴¹ *Kinder- und Seelenlehre, für Lehrer u. Erzieher, nach Ch. F. Handel, Superintendent in Neisse 1837*. – Citace: *Kinder-Seelenlehre insbesondere für Lehrer; aber auch für Aeltern und Erzieher anwendlich dargestellt von Chr. Fr. Handel, Superintendent in Neisse*, Neisse 1833–1836.⁴² Christian Friedrich Handel byl luterský kazatel, který žil a zemřel v Nise v roce 1841. Autor spisů věnovaných výuce náboženství.

171. Häglsperger, *Skizze zu Homilie und Predigter*. – Citace: Franz Seraph Häglsperger, *Skizzirte Themate zu Homilien und Predigten für einen fünffachen Cyclus aller Sonn- und Festtage des katholischen Kirchenjahre*, Regensburg – Landshuth – Wien 1832, Citace druhého vydání. Franz Seraph Häglsperger (1796–1877) byl německý duchovní, působící v bavorském Egglkofen, autor instruktivních spisů vhodných pro práci venkovských kněží a pro výuku náboženství.

172. Siemer, *Religions Handbuch*. – Citace: Clemens Siemer, *Religions-Handbuch für katholische Gymnasien*, Münster 1835. Citace druhého rozšířeného vydání.

173. *The Adventures of Telemachus The Son of Ulysses, english, Jenae 1749*. – Citace jiného vydání z roku 1749: *The adventures of Telemachus, the son of Ulysses in XXIV books, written by the Archbishop of Cambrai, to which is added, the adventures of Aristonous, done into English by Mr. Littlebury and Mr. Boyer*, London 1749.

Die theologische Bücher sind gröstenteils werthlos. Sie können eben aus noch No. 20, 23, 28, 32, 36, 117, 123, 141, 163, 170 wirklich verkauft werden. Die werthvollste unter allen ist Nr. 43, die theologische Summa des hl. Thomas von Aquia.

40 Identifikováno pomocí recenze otiskněné v *Katholische Literaturblätter zur Sion und zum Pastoralblatt 1866*, č. 2, říjen, *sloupec* 298–299.

41 Soupis obsahuje dvě položky jdoucí za se sebou a označené shodně číslem 170, z čehož ale nelze vyvozovat, že by druhá tvořila přívažek k první.

42 Identifikováno pomocí příručky Friedrich Adolph Diesterweg, *Wegweiser für deutsche Lehrer* 2, Essen 1838, s. 118.

174. *Volkschulkunde v. Kellner 1856*. – Citace prvního vydání: Lorenz Kellner, *Volkschulkunde*, Essen 1855. Lorenz Kellner (1811–1892) je považován za jednoho z nejvýznamnějších katolických pedagogů v německých zemích; byl politicky činný; autor hojně rozšířených didaktických příruček.⁴³

175. *Novy Testament od Dr. Mertena Luthera (1835)*. – České vydání Nového zákona z roku 1835.

176. *Leben heiligen Kinder v. Mathias Heuser (1850)*. – Matthias Heuser, *Leben heiligen Kinder aus allen christlichen Jahrhunderten*, Trier 1850.

177. *Christkatholisches Religions-Handbuch v. Bernard Overberg (1833)*. – Citace: Bernard Overberg, *Christkatholisches Religions-Handbuch um sich und andere zu belehren*, Münster 1833. Bernard Overberg (1754–1826) byl německý římskokatolický duchovní a pedagog, ředitel Normální školy v Münsteru, autor hojně rozšířených spisů užívaných k výuce náboženství.

178. *Fruchtbringenden Himmelsthau v. Heinrich Venedien (1863)*. – Citace: Heinrich Venedien, *Fruchtbringender Himmelsthau zur Erquickung der Herzen oder Geist- und lehreiche Predigten auf die Sonn- und Festtage des Kirchenjahres*, Regensburg 1863. Jeden ze svazků kazatelské příručky; uvedený rok vydání odpovídá druhému ročníku.

179. *Kathechismus der kath. Religion v. Schuster /.* – Citace: Ignaz Schuster, *Katechismus der katholischen Religion*, Freiburg im Breisgau 1845. Dále viz č. 23.

180. *Sermons By the Rev. George Fisk (1836). C. H. B.* – Záznam uvádí knižní vydání kázání britského reverenda George Fiska (1799/1800–1872) z roku 1836; edici se ale nepodařilo konkretizovat.

181. *Kath. Geheimniß u. Sittenreden v. Martin Königsdorfer (1866)*. – Citace: Martin Königsdorfer, *Katholische Geheimniß- und Sittenreden auf alle Sonn- und Festtage nebst einer Primiz-, Hochzeit- und Leichenrede [...]* 1–2, Mainz 1866–1870. Ze záznamu vyplývá, že v Lelkově knihovně bylo dvousvazkové dílo zastoupeno pouze prvním svazkem, vydaným v roce 1866.

182. *Heiligen Spiegel von einem emert. Priester 1846*. – Citace: *Heiligen-Spiegel, vorgehalten der Feiertagsschul-pflichten Jugend von einem emeritirten Priester der München-Freysinger Diocese*, Augsburg 1846.

183. *Der Katholik bei den Gnadenquellen der Kirche 1857*. – Citace: Ludwig Mehler, *Der Katholik bei den Gnadenquellen der Kirche oder die Lehre von den heiligen Sakramenten, erläutert durch Beispiele aus dem Leben aus der heiligen Schrift und der Legende durch Erzählungen, Parabeln und Gleichnisse, sowie durch passende Schrift- und Väterstellen*, Regensburg 1857. K Mehlerovi viz č. 10.

43 Záznam odpovídá K242.

184. *Historischer Katechismus von Joh. Ev. Schmidt. (1850).* – Johann Evangelista Schmidt, *Historischer Katechismus oder der ganze Katechismus in historisch-wahren Exempeln für Kirche, Schule und Haus I. Band*, Salzburg 1850.

185. *Proprium Officiorum Divinorum (1852).* – Citace: *Proprium officiorum divinorum pro Clero Archidioecesis Olomucensis atque Diocesis Brunensis ex mandato Sanctissimi Domini Nostri Pii IX, Pontificis Maximi concinnatum, atque ab Eodem approbatum*, Olomouc 1852.

186. *Allgemeine Geschichte v. Johannes v. Muller. 1852.* – Citace: Johannes von Müller, *Vier und zwanzigste Bücher Allgemeiner Geschichte besonders der europäischen Menschheit* 4, Stuttgart – Tübingen 1852. Rok 1852 odpovídá vydání čtvrtého dílu vícesvazkového souboru. Johannes von Müller (1752–1809) byl historikem, publicistou, protestantským teologem švýcarského původu, který získal mezinárodní renomé, udržovav styky s osvícenci v německých zemích (obdivován Johannem Wolfgangem Goethe i Friedrichem Schillerem). Stal se členem iluminátského bratrstva a rosenkruciánského společenství; plnil diplomatické mise a pohyboval se v intelektuální společnosti v Berlíně a dalších centrech německé kultury.

187. *Christus ist mein Leben, Sterben mein Gewinn! (1839).* – Citace: Johann Michael Hauber (ed.), Franz Joseph Rosenlächler – *Christus ist mein Leben, Sterben mein Gewinn! Vierundsechzig Erzählungen aus dem leben gottergebener leidender und sterbender Christen*, Landshut 1839.

188. *Griechische Altertümer v. Schoemann (1859) II Bände.* – Citace: Georg Friedrich Schoemann, *Griechische Altertümer* 1–2, Berlin 1854–1859. Georg Friedrich Schoemann (Schömann, 1793–1879) byl švédský učenec, knihovník univerzity v Greifswaldu, jehož Řecké starožitnosti se dočkaly tři vydání. Schoemann se věnoval otázce vztahu řeckého náboženství a křesťanství a hovořil u starověkých Řeků o tzv. intuitivním křesťanství.

189. *Institutiones Theologicae v. Ant. Preisler (alt).* – Citace: Antonius Preisler, *Institutiones theologicae de poenitentia, extrema unctione ordine & matrimonio usui theologiae auditorum accommodatae*, Olomouc [1763]. Antonius Preisler (1720–1796) byl člen jezuitského řádu činný v Olomouci.

190. *Comentarius in Libros Prophetarum (alt).* – Komentář ke Knize proroků, vydaný v latině; nelze přesně určit vydání a přesný název díla, protože zkrácený záznam odpovídá více titulům v širším časovém úseku.

191. *Tractatus Theologicus v. P. Joseph Conradi (alt).* – Citace: Josephus Conradi, *Tractatus theologicus de fide, spe et charitate. Usui theologiae auditorum accommodatus*, Olomouc [1763].

192. *Lexikon Biblicum (1780).* – Citace: Ignaz Weitenauer (ed.), *Lexicon Biblicum in Quo Explicantur Vulgatae Vocabula Et Phrases, Quaecunque Propter Linguae Hebraicae Graecaeque Peregrinitatem Injicere Moram Legenti Possunt [...]*, Augsburg 1780. Ignaz Weitenauer (1709–1783) byl člen jezuitského řádu a stal se známým jako autor slovníků a gramatiky hebrejštiny.

193. *Der Katholik in seinem Glauben von Mehler (1851)*. – Citace: Ludwig Mehler, *Der Katholik in seinem Glauben oder Das apostolische Glaubensbekenntniss, erläutert durch Beispiele aus dem Leben, aus der heiligen Schrift und der Legende, durch Erzählungen, Parabeln und Gleichnisse, sowie durch passende Schrift- und Väterstellen. Ein Handbuch für Religionlehrer, Katecheten und Prediger, zugleich ein Hausbuch zur belehrenden und erbauenden Lektüre für christliche Familien*, Regensburg 1851. K Mehlerovi viz č. 10.

194. *Die hl. Schrift von Dr. J. Mart. August Scholz (1833)*. – Citace: *Die Heilige Schrift des Alten Testaments. Aus dem Hebräischen übersetzt und erklärt 1–7*, ed. Dominikus von Brentano, Frankfurt am Main 1820–1837. Dle roku vydání jde *Die Bücher Tobias, Judith, Esther und Hiob*, ed. Martin August Scholz, Frankfurt am Main 1833, 2. vydání.

195. *Scholia v. Georgii Rosenmüller (1801)*. – Spis protestantského teologa Johanna Georga Rosenmüllera (1736–1815) *Scholia in Novum Testamentum* vyšel Norimberku v letech 1801–1808 v pěti svazcích; dle letopočtu se jedná o první svazek.

196. *Der allezeit beredte Landpfarrer v. Sautner (1863)*. – Jde o ročník časopisu *Der allezeit beredte Landpfarrer. Monatschrift für populäre Kanzelberedsamkeit*, který vycházel v Augsburgu v redakci M. Sautnera, viz položka 163.

197. *Charakterbilder v. Grube. / 1852*. – Citace: August Wilhelm Grube (ed.), *Charakterbilder aus der Geschichte und Sage für eine propädeutischen Geschichtsunterricht 1–3*, Leipzig 1852. August Wilhelm Grube (1816–1884) působil jako domácí učitel ve šlechtických rodinách a v podnikatelských kruzích, v závěru života se usadil v Bregenz a věnoval se sepisování didaktických příruček, věnovaných zejména matematice. V Lelekově knihovně byl zastoupen populární kulturně historickou příručkou, která v roce 1877 dosáhla dvacátého vydání.

A189. *Auslegung der christl. Lehre v. G. M. K. 1781 (III Bände)*. – Citace: *Auslegung der christlichen Lehre oder Unterweisungen in den Grundwahrheiten der Religion. Aus dem Französischen übersetzt von G. M. K.* 1–4, Wien 1781. Tři svazky ze čtyřsvazkového souboru, jehož německý překladatel Ferdinand Georg Mayer (1754–1820) se kryl šifrou, protože v katolických kruzích bylo dílo kritizováno pro jansenistické tendence; přesto bylo zastoupeno v knihovnách duchovních.⁴⁴ F. G. Mayer byl představitelem osvícenského katolicismu, teolog a filozof se zájmy o estetiku, působící v klášteře Melk.

A190. *Eutropii Breviarium v. Gottfried Seebode (1824)*. – Citace: Joachim Dietrich Gottfried Seebode (ed.), *Eutropii Breviarium historiae Romanae. Nach C. H. Tzschucke's letzter Textes-Recension und mit einem vollständigen Wörterbuche zum Schulgebrauch herausgegeben*, Hannover 1824, 2. vydání. Joachim Dietrich Gottfried Seebode (1792–1868) působil jako učitel klasických jazyků a knihovník ve Wiesbadenu.

44 Srov. Martina HLADÍKOVÁ, *Historie a katalog farní knihovny ostruženské a vikariátní knihovny kopidlenské, bakalářská práce*, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, katedra historie, Olomouc 2010, s. 69.

A191. *Tragödie (1850)*. – Záznam je příliš obecný a neumožňuje přesnou identifikaci titulu; může se jednat o vydání Schillerovy *Panny orleánské* nebo Hebbelovy *Herodes und Marianne*, které byly v roce 1850 realizovány, nebo o první vydání tragédie *Francesca von Rimini* Paula Heyseho (1830–1914), případně o jiné dramatické dílo.

A192. *ИИЦУСА ХРИСТА 1838*. – Snad se jedná o ruské vydání Nového zákona z roku 1838; vydání nebylo identifikováno.

A193. *Predikten auf alle Sonntage u. Hauptfeste v. Billot / 1775*. – Citace: Johann Christoph von Zaubesinig (ed.), *Jean Billot – Predigten zur Unterweisung christlicher Gemeinen auf alle Sonntage und Hauptfeste des Jahres, aus dem Inhalte des Evangeliums gezogen, das man in der Messe liest*, Augsburg 1775. Německé vydání kázání francouzského kněze Jeana Billota (1709–1767).

A194. *Lehrbuch für Oberkl. Kath. Schulen v. Dorn (1872)*.⁴⁵

A195. *Sprachlehre für Teutsche (1803)*. – Johann Friedrich Heynatz – Petra Ewald (edd.), *Deutsche Sprachlehre zum Gebrauch der Schulen*, Berlin 1803, fünfte vermehrte und verbesserte Auflage.

A196. *Publii Virgilio Maronis (1703)*. – Citace třetího vydání titulu: Johannes Minelli – Christian Juncker (edd.), *Publii Virgilio Maronis Eclogae, Georgica & Aeneidos Libri XII*, Lipsiae 1718. Christian Juncker (1668–1718) byl saský bibliografem, pedagogem a numismatikem; Johannes Minelli (1625–1683) byl známým nizozemským editorem textů antických autorit; jeho edice sledovaly praktické, pedagogické účely. Poznámka „ad modum Minelli“ v názvu knihy označuje onen praktický aspekt edice, opatřené stručnými poznámkami. Citované dílo vyšlo vícekrát, například v roce 1736.

A197. *Entwurf einer Theorie u. Literatur der schönen Wissenschaften 1789*. – Citace: Johann Joachim Eschenburg, *Entwurf einer Theorie und Literatur der schönen Wissenschaften. Zur Grundlage bei Vorlesungen*, Berlin – Stettin 1789. Johann Joachim Eschenburg (1743–1820) se stal známým jako umělecký kritik a literární historik, studoval na univerzitách v Lipsku a Göttingen, v roce 1767 byl jmenován vychovatelem a následně profesorem na Collegiu Carolinum v Braunschweigu. První vydání jeho příručky teorie umění a literatury, obsahově korespondující s jeho obratem od klasicismu k romantismu, vyšlo v roce 1783.

198. *Exercitia Pietatis. Neisse (1767)*. – Dle záznamu byla příručka vydaná v Nise v roce 1767, bohužel nebylo možné ztotožnit ji s konkrétním titulem.

199. *Historie des neuen Testaments (alt)*. – Dle poznámky starý tisk, bohužel záznam je příliš obecný a neumožňuje přesnou identifikaci titulu.

45 Záznam je příliš obecný, aby jej bylo možné ztotožnit s konkrétním titulem. Slovo Dorn může označovat nakladatelství Dornische Verlagshandlung v Ravensburgu.

200. *Papst Innocenz des III. 6 Bücher v. der Geheimnisse der hl. Messe 1857.* – Citace: Friedrich von Hurter, *Papst Innocenz des Dritten. Sechs Bücher von den Geheimnissen der heiligen Messe*, Schaffhausen 1857, 2. verbesserte Auslage. Friedrich Emanuel von Hurter (1787–1865) byl rakousko-švýcarským historikem, jenž se stal známým svou konverzí ke katolicismu. Tento postoj se promítl do jeho spisů. Podrobně se věnoval studiu velkých postav západní církve, včetně papeže Inocence III. (1160?–1216), usilujícího o emancipaci církve od světské moci.

201. *Lehr- u. Lesebuch v. Häster (1866).* – Citace: Albert Häster, *Lehr- und Lesebuch...*, [s. l.] 1866. Albert Häster byl učitelem na katolické chlapecké škole ve Werdenu an der Ruhr u Essenu a stal se velmi známý svými učebnicemi, o jejichž úspěchu hovoří několik vydání. Záznam z Lelkovy knihovny ale nedovoluje určit, o kterou z Hästerových učebnic se jednalo (*Lehr- und Lesebuch für Mittelklassen; Lehr- und Lesebuch für Oberklassen*).⁴⁶

202. *Nouveau Testament 1869.* – Citace: *Le Nouveau Testament de notre seigneur Jésus-Christ d'après la version revue par Jean-Frédéric Ostervald*, Paris 1869. Jean-Frédéric Ostervald (1663–1747) byl protestantským teologem, autorem překladu Bible, následně rozšířené zejména v protestantském prostředí a opakovaně vydávaném.

203. *Englands Zustände, Politik u. s. w. v. Höfken (1846).* – Citace: Gustav Höfken, *Englands Zustände, Politik und Machtentwicklung mit Beziehung auf Deutschland 1–2*, Leipzig 1846. Johann Wilhelm Gustav Höfken (1811–1889) byl žurnalistou, ve čtyřicátých letech se v *Rheinische Zeitung* potkal s Karlem Marxem, v roce 1848 se stal poslancem Frankfurtského parlamentu. Zajímal se především o národohospodářské otázky a o mezinárodní obchodní výměnu.

204. *Conferenz Synodal-Reden v. Massillon (1799) II Bände.* – Citace: Johann Baptist Massillon, *Conferenz- und Synodalreden von den vornehmsten Pflichten der Priester und Seelsorger*, Stadtamhof 1799. Překlad projevů francouzského teologa Jean-Baptiste Massillon (1663–1742), dvorního kazatele krále Ludvíka XIV. a biskupa v Clermontu.

205. *Katechetische Lehrstunden v. Jaich (1795).* – Citace: Franz Jaich, *Katechetische praktisch abgefasste Lehrstunden nach k. k. Vorschrift*, Brünn 1795. Rozšířená učebnice katechismu sepsaná katechetou městské školy ve Svitavách Franzem Jaichem (1760–?).

206. *Clemens Maria Hoffbauer v. Werner (1844).* – Citace: Friedrich Ludwig Zacharias Werner, *Clemens Maria Hoffbauer. Generalvicar des Ordens zum heiligsten Erlöser in zwei Gesängen von...*, Regensburg 1844.⁴⁷ Friedrich Zacharias Werner (1768–1823) byl německý romantický básník, dramatik, roku 1811 konvertoval ke katolické víře, stýkal se s řadou osobností své doby, včetně teologa a kazatele, členem kongregace redemptoristů, kazatele Clemense Maria Hofbauera.

46 Údaje o Hästerových učebnicích viz *Allgemeine Schul-Zeitung* 44, 1867, s. 95.

47 Identifikováno dle Otto WEISS, *Begegnungen mit Klemens Maria Hofbauer (1751–1820)*, Regensburg 2009, s. 61.

207. *Thomas Morus Tragödie v. Os. Redwitz / 1856.* – Citace: Oskar von Redwitz, *Thomas Morus. Historische Tragödie*, Mainz 1856. Oskar von Redwitz (1823–1891) byl německý básník, absolvent studií na univerzitách v Mnichově, Erlangen a Bonnu, od roku 1851 profesor estetiky a dějin literatury ve Vídni.

208. *Geschichte des hl. Thomas von Aquin v. Mettenleiter (1856).* – Citace: Dominicus Mettenleiter, *Geschichte des heiligen Thomas von Aquin*, Regensburg 1856. Dominicus Mettenleiter (1822–1868) byl katolický duchovní, obhájil doktorát z teologie a věnoval se církevní hudbě a církevnímu zpěvu, působil jako varhaník, pokoušel se o drama.

209. *Lehrbuch für Oberkl. v. Rendschmidt 1847.* – Citace: Felix Rendschmidt, *Lehrbuch für Oberklasse*, [Breslau] 1847. Felix Rendschmidt (1786–1853) byl pedagogem, přírodovědcem, rektorem Královského katolického učitelského semináře ve Vratislavi.

210. *Vermischte Schriften v. Eberhard 1784.* – Citace: Johann August Eberhard, *Vermischte Schriften*, Halle 1784. Johann August Eberhard (1739–1809) byl klasický filolog, teolog a filozof, navazující na Christiana Wolffa, člen Literární společnosti v Halberstadtu.

211. *Versuch einer Kirchengeschichte v. Huth (1807).* – Citace: Philip Jakob Huth, *Versuch einer Kirchengeschichte des achtzehnten Jahrhunderts*, Augsburg 1807. Philip Jakob Huth (1742–1813) byl bavorský teolog, činný v Mnichově a Würzburgu, krátce univerzitní knihovník v Ingolstadt. Jeho podání církevních dějin bylo rozděleno do dvou svazků, vydaných v letech 1807 a 1809; zdá se, že Lelek vlastnil pouze první díl.

212. *Leben Frommer diener u. dienerinnen Gottes 1854* – Citace druhého vydání: Joseph Kleutgen, *Leben Frommer Diener und Dienerinnen Gottes*, Münster 1869. Josef Kleutgen (1811–1883) byl člen jezuitského řádu, teolog a filozof, představitel neoscholastiky.

213. *Land. Pfarrer u. Gay Prediger (1729).* – Adrien Gambart, *Land-Pfarrer und Gay-Prediger oder kurtzer Inhalt einfältiger Erklärungen der Evangelien, über alle Sonn- und Festtäge des gantzen Jahrs*, Wien 1729.

214. *Flora Čechica 1819.* – Citace: Jan Svatopluk Presl – Karel Bořivoj Presl, *Flora Čechica. Indicatis medicinalibus, oeconomicis technologisque plantis. Květena česká s poznamenáním lékařských, hospodářských a řemeslnických rostlin*, Praha 1819.

215. *Marci Tullii Ciceronis v. Jacobi Grovoio (alt).* – Citace: *Marci Tullii Ciceronis Opera quae extant omnia, ex MSS. codicibus emendata. Studio atque industria Jani Gulielmii et Jani Gruteri, additis eorum notis integrit: nunc denuo recognita ab Jacobo Gronovio...* Lyon 1692. Jacob Gronow (Gronovius) (1645–1716) byl holandský učenec, profesor latiny řečtiny na univerzitě v Leydenu, autor kompendia antické literatury a starožitností. U citovaného díla vystupoval jako editor.

216. *The Holy Bible (1855).* – Citace: *The Holy Bible. Containing the Old and New Testaments*, London 1855.

217. *M. Tullii Ciceronis von Seibt (1834)*. – Citace: Ignaz Seibt (ed.), *M. Tullii Ciceronis De divinatione libri duo et De fato liber singularis ad optimas editiones collati mit deutschen Wort- und Sacherklärungen und besondern grammatischen Anmerkungen zum Gebrauche der studirenden Jugend*, Praha 1834.

218. *Causa Religionis (1781)*. – Název asociuje představu o souvislosti tisku s tolerančním patentem; buď šlo o tištěné vydání nebo o jeho komentář.

219. *Neues Theoret. practk. Handbuch der schönen Redekünste 1828*. – Citace čtvrtého vydání: Johann Heinrich Ernesti, *Neues theoretisch-praktisches Handbuch der schönen Redekünste*, Quedlinburg – Leipzig 1820. Johann Heinrich Ernesti (1652–1729) byl filozofem, luteránský teologem, jako básník představitelem literárního klasicismu. Působil jak rektor školy sv. Tomáše v Lipsku a profesor tamní univerzity.

220. *Institutiones ad Susceptionem Ordinum (1777)*. – Citace: Jean Lindner, *Institutiones ad susceptionem ordinum*, Breslau 1777.⁴⁸

221. *Propria Officia Sanctorum 1712*. – Citace: *Propria Officia Sanctorum, quo Cathedralis Ecclesia Olomucensis, S. Wenceslai Martyris, Bohemiae Ducis, Et tota Episcopalis per Marchionatum Moraviae Dioecesis pecialiter colit...*, Olomouc 1712.

222. *Welters Weltgeschichte 1847 (III Theile)*. – Citace: Theodor Bernard Welter, *Lehrbuch der Weltgeschichte für Gymnasien und höhere Bürgerschulen 1–3*, Münster 1847. Velmi rozšířená učebnice historie, sepsaná profesorem gymnázia v Münsteru Theodorem Bernardem Welterem (1796–1872).

223. ПСАЛТИРЬ (1852). – Vydání knihy žalmů v ruštině z roku 1852; patrně jde o mladší vydání díla, jak je uvádí soupis knihovny Pavla Josefa Šafaříka.⁴⁹

224. *Continuatio Compendii (1736)*. – Citace: *Continuatio Compendii Annalium Ecclesiasticorum Cardinalis Baronii, Odorici Raynaldi Travisini & Jakobi de Laderchio Faventini...*, Praha 1736. – Caesar kardinál Baronius (1538–1607) je považován za zakladatele moderní církevní historiografie, Odorico Raynaldi (Rinaldi, 1595–1671), známý také jako Odericus Raynaldus nebo jen Raynald, a Giacomo Laderchi (1678–1738) byli církevní historikové. Všichni tři byli členové Kongregace oratoria sv. Filipa Neri v Římě.⁵⁰ Hlavním autorem citovaného díla byl Augustin Sartorius (1663–1723), člen cisterciáckého řádu činný v klášteře v Oseku, věnující se náboženské literatuře a církevním dějinám.

48 Identifikováno pomocí Alfred VACANT et. al, *Dictionnaire de théologie catholique* 11, Paris 1908, sloupec 1377.

49 *Kniga chvalenij ili psaltir na rossijskom jazyke*, St. Petersburg 1823. Cit. dle *Catalogus librorum, incunabulorum, codicum manuscritorum, chartarum geographicarum quae olim ad Pauli Josephi Šafařík*, Vindobona 1862, s. 71.

50 Jakub ZOUHAR, *Církevní dějiny Noëla Alexandra OP v kontextu evropské církevní historiografie na přelomu 17. a 18. století*, in: *Acta Universitatis Carolinae – Historia Unviersitatis Carolinae Pragensis Tomus XLIV, Fasc. 1*, Praha 2009, s. 15–42.

225. *Flora von Schlesien* (1832). – Citace: Friedrich Wimmer, *Flora von Schlesien. Handbuch zur Bestimmung und Kenntniss der phanerogamischen Gewächse dieser Provinz*, Berlin 1832. Friedrich Wimmer (1803–1868) byl slezský botanik, celý život spjatý s Vratislaví. Zasloužil se rovněž o poznání rostlinstva Rakouského Slezska.

226. *M. Minucii Felicicis. (alt!)*. – Citace jednoho ze starších vydání: Marcus Minucius Felix, *Octavius*, Oxford 1636. Marcus Minucius Felix (první polovina 3. století AD) byl jedním z prvních představitelů antické vzdělanosti, který veřejně obhajoval křesťanství.

227. *Discour. Paris (1817)*. – Citace: Denis Louis Martial Avenel, *Discours en vers d'un constituant à son fils, député à la Chambre de 1817*, Paris 1817. Denis Louis Martial Avenel (1783–1875) byl francouzský novinář a správce knihovny svaté Jenovéfy.

228. *Opuscula patrum Selecta (1826)*. – Citace: Johann Wilhelm August Neander (ed.), *Opuscula patrum Selecta*, Berlin 1826. Edice textů církevních otců, pořízená evangelickým duchovním J. W. A. Neanderem.⁵¹

A228. *Grammatik der wendischen Sprache (1853)*. – Citace: Franz Schneider, *Grammatik der wendischen Sprache katolischen Dialect's*, Budyšin 1853. Dílo důležité pro kodifikaci lužické srbštiny jak spisovného jazyka.

229. *Vollständiges Taschenwörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache*. – Lze předpokládat, že se jedná o česko-německý slovník Josefa Franty Šumavského, případně mladší Kapesní slovník česko-německý Josefa Ranka, jemuž se Šumavského slovník stal východiskem.

230. *Allgemeine Geschichte u. Statistik der europäischen Civilisation*. – Citace: Johann Schön, *Allgemeine Geschichte und Statistik der europäischen Civilisation*, Leipzig 1833. Johann Schön (1802–1839) pocházel z Dolní Loučky, studoval v Olomouci a právo a státovědy ve Vídni. Profesuru získal ve Vratislaví, kde žil do předčasné smrti.

231. *Die Erziehung von Dupanloup III. Teile (1867)*. – Felix Dupanloup, *Die Erziehung I–3*, Mainz 1867. Felix Dupanloup (1849–1878) byl vlivný francouzský duchovní, člen Francouzské akademie, význačný a oceňovaný pedagog, kazatel a řečník.

232. *Desiderii Erasmi Rotterodami (1829)*. – Citace: *Desiderii Erasmi Roterodami Colloquia familiaria et Encomium moriae*, Lipsko 1829.

233. *Handbuch der Phrenologie von Gust. Struve (1845)*. – Citace: Gustav von Struve, *Handbuch der Phrenologie*, Leipzig 1845. Frenologie byla nauka, která pracovala s kauzálním propojením podoby lebky a duševními vlastnostmi člověka. Počátkem 20. století byla zavržena.

51 Podobněji o díle Allgemeine Literaturzeitung vom Jahre 1828, 1. Band, Jänner–April, Nr. 48, sloupec 390–392.

234. *Herodotos. Erklärt v. Heinrich Stein (1856)*. – Citace: Heinrich Stein (ed.), *Herodotos*, Berlin 1870. Citace třetího rozšířeného vydání oblíbeného díla gymnazijního profesora ve Vídni a později v Drážďanech a Oldenburgu Henricha Marcuse Steina (1828–1917).

235. *Lehrbuch der historisch-kritischen Einleitung v. Wette, 1840*. – Citace: Wilhelm Martin Leberecht de Wette, *Lehrbuch der historisch-kritischen Einleitung in die Bibel Alten und Neuen Testaments* 1–2, Berlin 1840. Citace jednoho z mladších vydání úspěšného spisu německo-švýcarského teologa Wilhelma Martina Leberechta de Wette (1780–1849), prvně vydaného v letech 1817 a 1826.

236. *Gesundheitslehre für Geistigbeschäftigte von Weissenborn, 1840*. – Citace: Wilhelm Weißenborn, *Gesundheitslehre für Geistigbeschäftigte*, Weimar 1840. Lékař a teolog Wilhelm Weißenborn (1803–1878) přeložil příručku z francouzského originálu. Zaujme, že Weißenborn byl podobně jako Lelek poslancem Frankfurtského parlamentu.

237. *Sammlung auserlesenen Kanzelreden, 1772*. – Citace: *Sammlung auserlesener Kanzelreden über die vornehmsten Gegenstände in der Kirche*, Augsburg – Innsbruck 1772.⁵²

238. *Anfangsgründe der Rechenkunst, Wien 1821*.⁵³

239. *Kainh ΛΙΑΟΗΚΗ (1856)*. – Citace: Ἡ ΚΑΙΝΗ ΛΙΑΟΗΚΗ. *Novum Testamentum graece. Ex recogn. Knapii emendatius edidit argumentorumque notationes locos parallelos annotationem critic. et indices adjecit C. Gf. Giul. Thiele*, Lipsiae 1858.⁵⁴ Editor Karl Gottfried Wilhelm Thiele (1799–1854) byl profesorem evangelické teologie v Lipsku. První vydání Nového zákona, připravené E. G. Thielem, vyšlo v roce 1852.

Prof. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D.
Slezské zemské muzeum
sopak@szm.cz

52 Příruček zaměřených na kazatelství byla vydána celá řada; podle roku vydání se může jednat o citovaný titul.

53 Záznam je příliš obecný, aby mohl být titul přesně identifikován. Příruček zaměřených na výuku aritmetiky bylo vydáno od konce 18. století velké množství. Lze předpokládat, že publikaci užíval Cyprián Lelek jako pomůcku při výuce dětí.

54 Identifikováno na základě katalogu *Bibliographisches Jahrbuch für den deutschen Buch-, Kunst- und Landkarten-Handel* 6/1, 1858, s. 236.